Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

RUNA.

En Skrift

FÖR

FÄDERNESLANDETS FORNVÄNNER,

utgifven

AF

RICHARD DYBECK.

Fjerde och sista Häftet.

STOCKHOLM, 1843.
Hos C. E. FRITZE.

Antiqvariska utvandringar i Westmanland.

4.

Vi tage denna gång i betraktande några minnesmärken å Sagåns vestra strand.

"Sagån är dejelig, men tager många menniskolif", säger man *). Detta vattendrag har af gammalt utgjort gränsen mellan Westmanland och Upland. Ytter-Tjurbo heter det härad i Westmanland, som närmast slutar sig till Sagån. Genom häradet flyta ännu tvänne åar, Kila- och Tortuna åarna. Båda utfalla i Sagån.

Till denna trakt räkne vi äfven Kungsåra socken — den östligaste i Siende härad, och endast genom en smal sträcka af Björksta socken skild från Sagån. Den skog (enligt folktron fordom ogenomtränglig), hvilken följer gränsen mellan Ihrsta och Kungsåra socknar, samt sträcker sig vidare norr ut till Sevalla, der den, vidt utbredande sig, utgör ett slags gräns äfven i norr för Ytter-Tjurbo härad, skiljer från det öfriga Westmanland ett stycke, som är rätt ett Upland, samt ett folk, som har nog af båda; och ehuru, hvad beträffar allmogen, förhållandet tydligen härrör endast af en länge fortsatt beröring med samfolket i öster, förtjenar det likväl uppmärksambet. Vi återkomma således dertill.

Kungsåra socken förekommer i äldre handlingar under namnet Harus och Arhos. Först i slutet af 14-talet finne vi namnet Kungsarhus, hvilket med tiden blifvit förändradt till Kungsåra. Genom socken flyter en mindre å, hvilken säges fordom varit segelbar allt ifrån dess mynning (os) vid Skeppstaviken af Mälaren till Köpsta, en by, belägen en dryg halfmil norr ut från Mälarestranden. Ännu i dag utvisar man flere ställen i närheten af detta vattendrag, der lemningar efter gamla farkoster träffats.

De gamle berätta, att trakten fordom varit bebodd af jättar, hvilkas *höfding* skall bott på någon af höjderna kring Kungsåra kyrka. Han hade — så säga de — först sitt säte söder ut på Engsön **), men då han der icke fick ro, tog han det land af ön med sig, som nu utgör Långholmen ***), och satte sig ner på denna. Omsider drifven äfven derifrån, begaf han sig norr ut till fasta landet, eller nuvarande Kungsåra. Engsöboerna hade då mycken förtret af honom. Än slungade han stenar öfver sundet på dem, än kastade han bergbo-

*) Se härom L. F. Kihlmans Beskrifning om Kumla socken sid. 42—44.

**) Se föregående 3:dje Utvandring.

***) Till förslingen af landet skall han begagnat oxar.

smör på deras mark, hvaraf grödan förtärdes. Vi återfinne honom norr ut i skogarna på Gullboborg, dit han sist tagit sin tillflygt.

Vid ofvannämnda vattendrag förekomma åtskilliga minnesmärken. Söder ut från Kungsåra kyrka, icke långt från Mälarestranden, är en samling af ättehögar, utaf hvilka en, hvars omkrets utgör 55 steg, och som äger 13 alnars sluttningshöjd, är försedd med en flisig bautasten af två alnars höjd. De öfriga äro mindre. På föga afstånd härifrån, närmare kyrkan, är en obetydlig höjdsträckning, af hvars gamla yta blott en ringa del återstår ouppbrukad; och förekomma derpå åtskilliga stensättningar, deribland vanliga kretsar och en skepssättning.

Å den höjd, på hvilken Kungsåra kyrka är belägen, finnas grafkullar till ett större antal, särdeles i nordöstra sluttningen. Man har vid odlingar på denna höjd funnit ben och kohl samt vanliga fornsaker, mest af jern *).

Kyrkan skall vara *förträffeligen gammal* **). Man har ansett henne vara byggd under K. Erik den Heliges tid. Dock återstår nu litet af den äldsta kyrkan. Inga märkligare fornsaker förvaras här. En sägen är, att på denna höjd *i hedna tiden stått en Kungsgård*, äfvensom att den i närheten belägna Kungsbyn deraf erhållit sitt namn.

Gottsta heter ett hemman, öster ut från kyrkan, på vestra sidan om ån. Här finnes ett icke obetydligt antal griftkullar, några mellan uthusen, men de flesta norr ut i en löfhage, hvarest äfven är en ofullständig krets af större och mindre *resta* stenar. Flere af kullarna — deribland den största — äro för längre tid sedan undersökta. I samma hage är en vidt utbredd stenhop, som anses vara en lemning af ett slott. Grau anför den såsom "grundvalar efter en stor stenhusbyggnad, som der i fordna tider varit", och tillägger, att "ut på gärdet vid byn (närliggande Kungsbyn) löper en smal åkerren, som sträcker sig fram emot stenhusmuren i Gottsta hagen, hvilken gemene man kalla jungfrurenen, och hafva från sine förfäder behållit sådan sägen, att Håf-Fruntimbret åter och fram spatserat på densamma, hvarutaf renen skall fått sitt namn Jungfrurenen". Sägnen är nu nästan förgäten och knappt någon vet hvar junfrurenen är, eller varit.

Mellan Gottsta och den förr nämnda gränsskogen är en större, ganska täck, lund, bestående af resliga aspar. Denna har ofta, nattetid, synts stå i brand, så att man befarat skogseld, men man har vid efterseendet alltid funnit sig *villad*.

Intet vidare förekommer i trakterna kring kyrkan.

Norra delen af Kungsåra socken äger ett märkbart ringa antal fornlemningar. Till och med grafvarna förekomma här ytterst sparsamt. Förhållandet synes oss så mycket märkligare, som nästan hela den trakt, hvilken vi utstakat för denna utvandring, och om hvilken öfver hufvud detsamma kan sägas, gränsar till Upland — till socknar i detta landskap, som höra till de i förevarande hänseende rikast begåfvade. Oss synes, som skulle i fordna tider Kungsåraskogen sträckt sig till Sagån, följt dess vestra strand norr ut, och sålunda, jemte vattendraget, utgjort gränsen mellan de två Landskapen och folken.

---

*) Meddeladt af Pastoren Reuterborg i Kungsåra.

**) Grau, sid. 314.

På Bjuggsta ägor i nämnda delen af Kungsåra är en kullfallen bautasten *), vid hvilken man skall funnit ett grafkärl af sten, fylldt med ben och aska, och på Böksta ägor, vid "Lemkens", å sjelfva gården, är en grafkulle (möjligen en förstörd ättehög), på hvilken en stor flat sten hvilar. En gammal qvinna på stället berättar, att för omkring 20 år sedan stenen *stått* på högen, men blifvit störtad af en Länsman, som sökt skatter under den. Mannen, som intet funnit, hade icke långt derefter hängt sig. "Det var ändock värst med stenen", tillägger hon, "hvilken ingen vidare lärer resa, att, såsom förr, vid kungligas förbifärder, prydas med blomster. Å stenens undre sida skall en skrift vara ristad. Gumman påckar på dess undersökning, tilläfventyrs i den lofliga förhoppning, att stenen med detsamma åter bringas i upprät ställning.

Vi stå vid Sagåns strand. På de temligen höga stränderna resa sig större och mindre grifthöjder samt en och annan bautasten — serdeles å Teda-stranden i Upland.

Björksta socken nämnes i äldre tider Birkistad och Byrkstad, "kan hända af *Birka*, handel, hvilket ej synes vara olikt, emedan socknen ligger vid en vik af Mälaren, hvarest fordom ett synnerligit handelsställe *kunnat* varit" **). Det är denna vik, i hvilken Sagån utfaller.

På Östanbro ***) ägor i Björksta socken, hardt vid Sagån, äro kring en stålig ättehög några mindre kullar uppkastade, äfvensom åtskilliga stenar resta. Alltsammans finnes i orubbadt skick. På ättehögen synas stundom ljus brinna. — Följa vi stranden norr ut, förbi Nyqvarn (fordom Säva bro), i hvars granskap äro två vackra grafhögar, belägna i Upland, få vi snart i sigte ett skogbeväxt berg, liggande utmed den stålliga ån. Det heter Näsborg af en gammal borg, som finnes derpå. Borgen, hvilken hörer till det slag, som de af oss ofta omtalade fornfästena i Westmanland, är aflångt rund, och äger en omkrets af 300 alnar. Sjelfva berget bildar mot ån östra sidan af fästet, som äger en enda smal ingång genom motstående vestra sidomuren. Murarna äga från 9 till 12 alnars bredd och bibehålla flerstädes en lodrät höjd af 4 alnar. Marken inom ringmuren är, ehuru beväxt med skog, temligen jemn.

I forna tider bodde i Näsborg ett bergtroll. En man, som hade sitt tillhåll icke långt derifrån, kom i stor gunst hos trollet och blef innan kort mägta rik. Han började nu lefva mycket öfverdådigt och blef *som han varit vild*, hvarföre hans bekanta drogo sig ifrån honom. En afton, då han sökte trollet, var det bortflyttadt. Kort derefter sågs mannen ro ut på Sagån, hafvande på hvar sida om sig två stora penningpåsar, dem han fastbundit vid lifvet. Han lade årorna i ökan, men kastade sig sjelf i ån och de tunga påsarna drogo honom ner i djupet. Man letade efter honom länge och väl, men förgäfves. — *Han skulle väl aldrig up mer.*

Samma bergtroll hade ock en hustru. Hon bodde i Kuseberget uti Vårfrukyrka socken af Upland. — "En man gjorde sig näsvis och gick in i Kuseberget.

---

*) Nämnes äfven i Hans Spaaks Berättelse af 1682. Se föreg. Utv.

**) Grau, sid. 632.

***) Hette fordom Östensbro och har varit kungsgård. Den falske Sturen, född i denna socken, tjenade såsom stalldräng på Östanbro.

Vid inträdet fann han för sig en djup håla, i hvilken han kastade sin yxa, den der, straxt derpå utslungad, befanns så *tillslipad,* att endast jernet återstod. Han gick nu sjelf in, och då han fann trollet insomnadt, började han bära ut guldet ur berget. Han hade redan utburit två bördor, samt tredje resan begifvit sig in för att hemta spinnrocken, som var af guld, då trollet vaknade och *tog qvar'n.* Af det utförda guldet byggdes Vårfrukyrka, som har sitt namn af trollet".

En man från Björksta socken befann sig en gång på en *obebodd ö* i Östersjön. Han fann der en gammal blind jätte, som förtäljde, att han i många år bott i Näsborg. Han hade glömt, sade han, mycket guld i berget, yppade för mannen, hvar nyckeln till detsamma låg och bad honom begifva sig hem, samt uttaga guldet ur berget och föra det till ön; men han skulle under färden ej få tala vid någon, icke ens vid sin hustru. Mannen samtyckte och begaf sig hem; fann nyckeln på det anvista stället i jorden under en sten och uttog ur berget så mycket guld, som han orkade bära, hvarefter han lade nyckelen på sitt ställe samt förde guldet till jätten. Denne tackade honom för besväret. Då mannen efter någon tid åter kom hem, uppletade han åter nyckelen och *utforslade* ur berget mycket guld. Men han bar det nu i eget hus.

Det är ock anfördt, att i denna Näsborg, "efter gammal sägen, en Konung Thorborg — kanhända Upsala Konungen Eriks dotter — haft sitt säte, som vid dess strid med Wästgöta Konungen Götriks son, Rolf, härifrån tagit flykten till Ulleråker i Simtuna sockn"*). Härvid påminnes, att sägnen, hvilken numera kännes blott af högst få, de der alla beropa sig på Grau, vinner föga stöd af den bekanta sagan om Rolf**). Att sägnen fordom lefvat är dock lika möjligt, som att någon grund för densamma kan i sinom tid varda uppdagad***).

Björksta kyrka, belägen vester ut, icke långt härifrån, är gammal och har flere gångor undergått förändringar. Hennes byggnadssätt företer intet anmärkningsvärdt. I en gammal, uti Tortuna förvarad, kyrkobok †) fanns antecknadt, att då, efter kyrkobranden år 1617, altaret refs, en förgyld koppardosa funnits inmurad i altarstället, uti hvilken "en hop skrifter och gamla documenter varit inlagde, jemte några reliqvier eller smulor af helgonens döda ben och kläder". En af dessa handlingar skall varit af följande innehåll:

"År 1349 Sabbath. Prima post octavas Misericord. Domini blef det större altaret uti Birksta kyrka invigdt af då varande Wördoghe Fader Biskop i Wästerås Egisl, och tå förvarades i samma altare följande reliqvier, nämligen: de mensa Domini: de cruce St. Andreæ: de ossibus S. Olavi Regis II. miraculosi et de S. Catharinæ: dubitatum est de sindone St. Erici Regis II miraculosi".

Kyrkan har, såsom de fleste, ursprungligen varit ganska liten. Allmogen berättar, att en Drottning, vid namn Klava, hvilken skall bott på Klafsta, låtit uppföra Björksta kyrka, samt till minne af sig anbringat å tornet de klaflika

---

*) Grau, sid. 637.

**) Götriks och Rolfs Saga. Ups. 1664. En af de skönaste från forntiden, och som förtjenar att åter blifva en folkbok.

***) Ämnet förtjenade att serskildt afhandlas. Dervid borde, framför allt, minnesmärkena vid Ulleråker i Simtuna socken tagas i betraktande.

†) Nu mer förkommen.

prydnader, som der ännu synas. Drottningen säges blifvit jordad i en backe, som utvisas på Frögärds ägor vester ut från kyrkan. Det är uppenbart, att denna sägen icke får tagas efter orden. — Eljest synes af en runskrift, inhuggen i ett å kyrkans södre (inre) port anbringadt jernbeslag, som skulle tvänne *mästare*, Ruthinger och Bo Fris, haft bestyr, antingen vid kyrkans uppförande, eller någon förändring af henne *). Det sednare är troligast. I kyrkan förvaras en malmkittel med inskrift, i munkstil: Olaus Andreæ Canonicus et Curatus Anno M. D. XXIX, samt ett prydligt rökelsekar af samma metall.

Till märkligare fornlemningar i denna trakt höra de på den så kallade Trestensbacken å Frögärds ägor resta stenarna. De äro, såsom namnet antyder, till antalet tre, hvardera af nära tre alnars höjd, och hafva, på något öfver tre alnars afstånd från hvarandra, omgifvit en nu mer urgrafven kulle, på hvilken skall legat en flat häll, som för flere år sedan blifvit bortförd. En af stenarna är fallen eller troligare stjelpt **). Det berättas, att klöfkreatur visat en serdeles afsky för detta stället, så att de, ankomne dit, begynt *hoppa och dansa*, till dess de, nästan vilda, kesat derifrån. — I *Frögärdslunden* hafva i medlet af 17 århundradet sandkörare funnit "en af fyra nästan huggna släta stenar ihopfogad liten graf, betäckt med en slät sten ofvan uppå, inom hvilken (graf) legat några brända ben och aska" ***).

En ansenlig enstaka ättehög af 170 alnars omkrets och 22 stegs sluttningshöjd reser sig norr ut vid det så kallade Frögärds-vadet, och på Tycklingebys ägor, helt nära Sagån, är en stenig höjd, på hvilken, enligt fleres berättelse, bautastenar funnits uppresta. Här träffades år 1818 "under gräfning och stenbrytning," ett Rommerskt Metallkärl, eller så kallad Krater (drickeskärl), fyldt med benlemningar och bitar af någon hård stenart eller glasflusser. Kärlet, hvilket inlöstes för allmänna medel, rymmer 8½ kannor. Det har å ena sidan några prydnader samt å den andra följande inskrift:

APOLLINI, GRANNO
DONVM AMMILIVS
CONSTANS. PRAEF. TEMPLI
IPSIUS
V S L L M.

Om detta märkliga fynd har J. Hallenberg författat en afhandling †). Enligt denna har kärlet "kommit till Sverige under medeltiden, då många sjöröfverier och härjningar föröfvades i de södra länder af Nordens folk", samt sedan "i Sverige blifvit nyttjadt till begrafningsurna åt någon utmärkt härförare."

Thortuna och Sevalla socknar innefatta norra delen af Ytter-Tjurbo härad. — Thortuna kyrka, som är en af de märkligaste i Westmanland, skall vara upp-

*) Efter Grau l. c. sid. 634, som rätteligen anför inskr. och med hvilken vi i öfrigt instämma.

**) Grau, l. c. sid. 636, samt Forsslund, Tunelds Geogr. B. 2, sid. 218, hvilken sistnämnde, beropande sig på Grau, a. st., benämner dem Runstenar, ehuru Grau uttryckligen anmärker, att de "ingen påskrift hafva."

***) Grau, s. 637—38.

†) "Berättelse af Jonas Hallenberg om ett forntids Romerskt Metallkärl, funnet i Vestmanland". St. 1818.

förd vid år 1320, då ett kapell härstädes af träd, hvars grund ännu utvisas, nedrefs, "för den orsakens skull, att en tjur tillika med några boskapskreatur en gång stångat sig in i kyrkan."

Största uppmärksamhet förtjena de i kyrkans hvalf anbringade målningarna, föreställande, dels händelser, dem den H. Skr. omtalar, dels helgon och påfvar. Man känner lika litet tiden, från hvilken dessa målningar förskrifva sig, som konstnärens namn. Troligen härleda de sig från 1460 talet, då, såsom man antagit, kyrkan genom Biskop Lydichini försorg ombyggdes. Uti en 1821 uppsatt berättelse om dessa målningar*), förmäles härom, bland annat: "Hvalfvet är det, som egentligen ådrager sig uppmärksamhet, så väl i anseende till dess fasta och sköna byggnad, som ock i anseende till dess målning. På densamma synes målaren icke hafva slösat mindre tid och konst, än Församlingen sina tillgångar, så framt Lydichinus, denne för aflat och byggnader så nitiske Biskop, icke understödt arbetet med indulgentier. Knappt någon fläck på hvalfvet finnes, den icke målaren vidrört med sin pensel. Det oaktadt har likväl hans pensel uppdragit så tydeliga gränslinier imellan de särskilda föreställningarna, att ögat icke villas vid urskillningen af dem." — "Åtskilliga namn äro väl tecknade vid bilderna, men afståndet gör dessa namn oläsbara för ett obeväpnadt öga. Dock synas ofvan Sacristidörren Gregorius i granskap med Irenæus, mot hvilken ett lejon står upprest, och på motstycket i söder ofvan kyrkodörren tycker jag mig urskilja Ambrosius. De öfriga menniskobilderna, äfvensom de bevingade underdjuren igenkänner jag icke. På vestra gafveln förekomma de fem visa och de 5 fåviska jungfrurna. På södra sidan förekommer Salomon på sin domstol i den bekanta tvisten om barnet, och på norra sidan är, såsom motstycke, föreställd Yttersta Domen med all den omfattning af ämnet, som rummet medger." o. s. v.

Vi hafva med uppmärksamhet granskat dessa hvalfmålningar och afteckna en stor del af dem. Men som här icke är stället, att med behörig utförlighet ingå i granskning af ämnet, föranlåtas vi dermed tills vidare uppskjuta. De ofvan uppgifna föreställningarna utgöra en ringa del af dem, som verkligen förefinnas **).

I kyrkan förvaras åtskilliga lemningar från Påfvetiden, deribland en å sido satt altartafla, föreställande i bildverk af träd korsfästelsen, med följande öfverskrift:

Rex a ligno cum regnaret
Et malignum debellaret
Per — — de decora
Mater piis substituta
Hunc ad bellum subsecuta
Est ut Barach. Delbora.

*) Se L. F. Kihlmans beskrifning om Kumla S:n sid. 168 o. f.

**) Äfven i angränsande Kumla sockens kyrka äro i hvalfven gamla målningar anbringade, och hafva dylika funnits i flere andra kyrkor, såsom i G. Ups. kyrka, aftagne hos Peringsköld. I Hedemora kyrka voro före 1667 hvalfmålningar. Derom yttrades samma år: "Dhe gamble målningar fordom i kyrkian (som mäst voro Trollpackor och annat slijkt) bleffvo för een tijdh sedan medh hvijtlimmande bestrukne." Om de högst märkeliga hvalfmålningarna i Floda kyrka i Södermanland, föreställande, bland annat, personer, som omtalas i Isländska sagor, en annan gång.

På ett berg nordvest från kyrkan, å Lundby ägor, icke långt från den så kallade Raskas backe, har häradets fordna tingsställe varit. Det kallas Lundboaberg och Domarehällarna. Någon stensättning, utvisande en tingsplats, hafva vi här icke kunnat upptäcka *), men de vida, till större delen med skog beväxta, bergkällarna omgifvas af en, efter utseendet, mycket gammal ringmur, fördelad i tvenne afdelningar. Murens omkrets uppgår till 400 alnar; dess höjd och bredd är obetydlig. Man skulle af densamma kunna sluta till någon forntida befästning härstädes. Att likväl inom denna i sanning makalösa domring Ting fordomdags hållits, styrkes af så väl ställets urgamla namn, som af sägnen, men förnämligast af gamla, ännu behållna, Dombref, gifna *å Lunboberghom* **).

Mångfaldiga sägner äro om detta minnesmärke gängse. Vi anföre ur våra samlingar en. Dräggesta byemän hade en gång dödat en vallhund, tillhörande Ekeby by. Saken drogs för Rätta å Lundboa berg, och den dom fälldes, att de anklagade skulle i plikt utgifva säd till angifvarne, till det belopp, att det skylde den döda hunden, då denne blefve ställd i en tom binge. — De pliktfällde erbjödo likväl i skadeersättning några jordtegar, och som Ekeby byemän förklarade sig dermed nöjde, blef saken sålunda bilagd. Tegarna höra ännu Ekeby till och kallas efter den tiden *Hundane* ***).

Till Thortuna Prestgård hör en äng, hvilken enligt folkets berättelse varit *vattnad med blod.* Härmed förstå de, att ett slag hållits på ängen. Också förefinnas här och der i grannskapet många bautastenar, serdeles i Nyby hage †), der, i anseende till "en stor myckenhet runstenar, hvilka dock ingen påskrift hafva" — enligt Graus förmenande — "en förnämlig begrafningsplats" varit ††).

En djup skogsbygd ligger framför oss i norden. Få minnesmärken varsnas. I Sevalla socken †††), hvars nya kyrka vi lemna obeskrifven, efter det är bättre att tiga, än illa tala, finnes näppeligen en enda forngraf. Nära södra sockengränsen förekommer å en bergshäll en rund krets af sex, på två alnars afstånd från hvarandra, lagda klumpstenar. Bönderna säga: "vi vete, att det är ett minnesmärke, men hvad det betyder, det vete vi icke." — Vi säge detsamma.

Tvänne gamla befästningar ligga norr ut i socknen; den ena å Kinsta mark, bestående af några orediga stenhopar, den andra bland skog och kärr på Gullbo ägor vid gränsen mot Kumla socken i Öfver-Tjurbo Härad. Den heter Gullbo borg.

Med största nöje intage vi här, såsom slutstycke, nedanstående anteckning om sistnämnde minnesmärke, den vi mottagit af författaren.

*) I en uppsatts af år 1667 (i K. B. i Sthlm. under tekn. F. f. 5) nämnes likväl att der ligga "ännu många, något store stenar, ther Lagläsaren och Tolfmännerne uppå sittit hafva emedan Tingzdomarne fältes."

**) Se Fört. öfver v. Engestr. Permbrefven, sid. 17 o. s. v.

***) I Sverikes alla Landskap äro sägner gängse rörande forntida Lagskipningar, och en mängd föråldrade Lagbud samt i gamla lagarna förekommande talesätt (t. ex. *Bryta Guds lås* = stjäla af åker. Dalsl.) höras ännu hos allmogen.

†) Nämnes i bref af år 1421 Nyiaby. Se Fört. öfver v. Engestr. Permbrefven sid 26.

††) "Vid Ryttaretorpet på Bollsta egor finnas flere smärre grafhögar. Då en af dessa utaf Ryttaren utfördes på åkern, hittade han i den en urna, innehållande aska, ben och några glasperlor. Då man sedermera uti en hög i närheten anställde gräfning, påträffade man en af sten lagd ringmur." Meddeladt af Kyrkoherden L. Restadius i Thortuna.

†††) Fordom Sighualla. L. c.

"Äldre lemningar och minnen vid Gullbo i Sevalla socken, Westerås Län,

af

Innehafvaren utaf Gullbo,

Erik Johansson,

Nämndeman i Ytter-Tjurbo härad.

I ängen till Gullbo är ett långt smalt berg, sträckande sig från öster och utmarken vester ut, och slutande i ängen der, å vestra ändan, det är temligen högt. Derpå finnes den så kallade Gullbo borg, belägen omkring 840 alnar söder från gården, aflång och rund till formen, samt inom murarna, som utgöra den, 106 alnar lång och 63 alnar bred. Af stora stenar äro murarna upplaggde till två à tre alnar och något deröfver utvändigt. Efter norra sidan är den inre platsen något jemnad, men det öfriga är höljdt af stora stenar. Vid sydöstra hörnet är ett kringmuradt rum, 5 alnar långt, 4 alnar bredt och 3 à 4 alnar djupt, hvaruti nu stora stenar ligga nedfallne; der synes som det varit en underjordisk kula. Utom borgen, å bergets sluttning, äro på södra sidan mycket stora stenar och hålor mellan dem, så att man ej kan der komma fram. På norra sidan är marken jemnare. Der finnas nästan intet flere stenar, än de, som på tvenne ställen, till 20 alnars längd på hvardera stället, blifvit af muren nedhafde, hvilket troligen skett vid borgens eröfrande. Ingången har varit i östra ändan, 8 à 9 alnar bred, något igenfallen. Derifrån har en bred väg öfver berget varit anlagd ner till dess slutning (fot) på norra sidan. För borgens östra ända äro, efter bergets längd, tvenne vägar eller grafvar bredvid hvarandra — den norra grundare, bredare och längre än den andra. Stora stenar äro upplaggde mellan dem, såsom vallar. — Nedanför berget är ängen låg; fylld af mossa och myrjord, som för mindre än 100 år sedan varit så lös och obunden af gräsrot, att menniskor och kreatur intet kunnat väl framkomma, hvilket gifver sannolikhet åt en gammal berättelse, att den stora jemnflutna ängsmarken häromkring i Sevalla uppåt Kumla, Tärna, och inåt Tillberga socknar fordom varit sjö. Denna mark stadgas och uppvallas nästan årligen. På andra sidan om denna mark en half mil väster härifrån finnes Beyby borg i Tillberga socken. Omkring 1000 alnar öster från borgen är ett ställe neder om bergets norra sida, som från forntiden kallas Tullgrinden. Här har, intilldess häradsvägen genom Sevalla kommit i stånd, funnits en väg, som kallades Stigen, för ridande och gående genom skogsmarken åt söder, der den delat sig åt Sevalla kyrka och Kinsta; sträckande sig vägen norr genom Gullbo äng åt Kumla socken. Af denna väg synas, norr från borgen i Gullbo äng lemningar af stensättning, fyllning och brofäste öfver ett flodike, som kallas Lorthålet. Denna väg har för omkring 100 år sedan blifvit förlagd. Inom Kumla sockens gräns har vägen gått intill den så kallade *Gullbo båten*, som är en stor, mycket båtlik, sten, stående på kölen,

kölen, upphöjd åt ändarna, något skålader, 17 alnar lång, 8 à 9 alnar bred och 4 à 5 alnar hög öfver jorden, belägen omkring 80 alnar vester från ofvannämnda hålet.

Sagån, som flyter genom denna ängsmark, skall hafva fått sitt namn af den gamla *Sagan*, att tvenne äldre qvinnor, eller käringar, hvilka varit ägarinnor af marken, en på hvar sida, den uppdikat; och då den ena somnat, har den vakande alltid dikat åt den såfvandes sida, hvaraf flodens många krökningar skola uppkommit."

Vi tillägge till ofvanintagne uppsats, hvilken redan före vårt besök i Gullbo var författad: å borgmuren förefinnas trenne öppningar hvaraf dock tvenne tillkommit i sednare tider. Den omnämnda fördjupningen har, enligt allmogens tro, varit ett förvaringsrum för skatter. — En jätte säges fordom bott i fästet. Han skall flytt hit från Kungsåra på ett skep, och härifrån mycket oroat folket, till dess han omsider besegrades, då skepet förvandlades i den uti Karbotten befintliga sten, som kallas *Gullbo båt*.

Nordiska Fornlemningar.

(Utdrag ur en handskrift, innehållande 368 sidor fol. med öfverskrift:

Nordiska Fornlemningar

och

Nyare Märkvärdigheter,

samlade och ordnade

samt

med anmärkningar försedde

af

O. Chr. Ekman,

M. D:r, Ch. Mag:r, Provincial-Läkare i Calmar,
Ledamot af K. Nord. Fornskr. Sällsk. i Köpenhamn, R. af K. W. O.)

(Sid. 38). År 1830 den 18 October, under det att grus hämtades af en grafhög, eller s. k. backe, på Qvilla södre gårds ägor i Thorsås socken af Södra Möre Härad och Calmar Län, påträffades en groft arbetad svartaktig urna af ler, hvilken, såsom vanligt, föll i stycken, då den upptogs ur jorden. — I denna urna, som saknade lock, lågo brända ben, aska och ett stycke oarbetad rödbrun bernsten af lång ovalform, vägande ½ lod, och mycket skör. Omkring urnan lågo i en viss ordning följande stenredskap, nemligen: 1:o En kil med bana af trapp, på alla sidor slätslipad, 6½ tum lång, eggen 2 tum bred, banan 1 tum; 2:o En båtformig hammare af kiselskiffer, som har på främre, eller convexa, sidan en långgående upphöjd rand, och på den concava sidan en större utstående ring omkring skafthålet. Den är 6¾ tum lång samt 2½ tum bredast. Öfre ändan slutar sig i en rund knapp. Eggen är väl slipad. 3:o En hålmejsel af hvitgrå flintsten, med rund öfversida, mycket väl slipad på alla sidor; vid eggen 1¾ tum bred; 5½ tum lång. Har fyrkantig bana. 4:o En dylik hålmejsel af blågrå flintsten, spetsig för öfra ändan och nästan rund, öfverallt jemnslipad; 6¼ tum lång, 1¾ tum bred vid eggen.

Denna grafhög synes höra till de äldsta i brännåldern, emedan intet spår till metall, utan endast redskap, eller verktyg af sten, funnos i densamma; och, att sluta af dessas form och beskaffenhet, kan man taga för afgjordt, att icke någon krigare, utan en ansedd husfader, eller handtverkare, der tillika med sina verktyg blifvit jordad.

(Sid. 133). År 1835 i Juli månad öppnades fem grafhögar på prestgårdens ägor i Norra Möckleby socken på Öland, alla nära intill hvarandra, vester om landsvägen, å hvilket ställe äro flere stensättningar af åtskilliga former, äfvensom grifthögar.

A). Den största grafhögen, hvars omkrets var ungefärligen 22 alnar, och höjd omkring 2½ alnar, hade en ordentlig fotkedja af uppresta stenar, och stå tvänne höga bautastenar nära vid och söder om densamma. Sedan den till en del blifvit öppnad, påträffades först en timrad grafkammare, eller ett lager af multnade okolade bräder, hvarunder fanns ett stort och obrändt menniskobenrangel, som låg på sjelfva marken med armarna längs åt sidorna, hufvudet i vester och fötterna i öster, eller som man nu för tiden brukar lägga de döda. — Straxt nedom knäna stod: 1:o Ett kupigt grafkärl, utan lock, af en brungrå, grof och obränd, lera, 4½ tum i diameter och 2½ tum djupt, med en rand omkring öfre kanten. På bottnen af detsamma låg ett ämne, som liknade fin hvit lera, troligen återstod af någon mjölrätt, och ofvanpå detsamma ett lager af trådaktigt ämne, ej olikt fina trädrötter, hvarmed äfven skelettet på sjelfva kroppen var fullsatt. Kol, ben eller aska funnos ej i detta kärl, och i högen påträffades blott några kol af löf-ved. — Vid likets hufvud stodo: 2:o Två vågskålar af bronze, vackert blåa af ergen, hvilkas diameter är 1½ tum, och stod den ena skålen i den andra. I den öfre låg en mycket vacker balance af samma metall och färg, sammanlagd genom tvänne på densamma varande leder i trenne delar, så att den rymmes i vågskålen. De tre delarna äro tillsammans 2¾ tum långa. Bögelen, ett tum lång, är med en nagel fästad på sjelfva nålen, eller den så kallade stillpinnen. Skålarna äro fastgjorde vid balancen med silke, som af ergen fått en blå färg, och hvaraf ännu litet qvarsitter. Alltsammans var invickladt i silke, likaledes ergblått till färgen. Det tillvaratogs thy värr icke. — Allt detta stod i 3:o En liten trädsked, hvars runda blad till större delen är, jemte en bit af nedre delen af skaftet, i behåll. Det öfriga söndersmulades vid upphämtningen. Invid denna sked låg 4:o En rectangelformig probersten af mörkgrå skiffer, hvars tvänne sidor äro 1¼ tum, och dess andra tvänne ¾ tum. Den är ⅜ tum tjock. Denna sten är medelst ett slags cement eller kitt fästad vid ett af rost starkt angripet jern, på hvilket är en bronzeknapp, fastgjord med en jernnagel. Stenen har vid första påseendet fullkomlig likhet med en sigillstamp. 5:o En liten fin och mycket spetsig knif af jern, endast 2½ tum lång, hvaraf ett tum utgör tången, å hvilken ännu finnas lemningar af trädskaftet.

B) Andra högen var mindre än den första, försedd med fotkedja, men utan brädhvalf. I den låg ett obrändt benrangel i samma ställning, som det i högen Litt. *A*. Här funnos, utom jernspikar och kol: 1:o En väl arbetad Bögel af bronze till en balance, 1⅛ tum lång; 2:o En nästan rund vigt af bronze, omgifven af jern till något mer än hälften. Det öfriga deraf var förtärdt af rost. Väger ett lod viet.vigt; 3:o En spetsig knif af jern, 4¾ tum lång, deraf 2 tum utgöra tången, på hvilken ännu betydligt af trädskaftet qvarsitter. 4:o Ett stycke, sammansatt af tvänne tunna jernbleck med genomgående jernnaglar, och något liknande ett vanligt fällknifskaft, eller något dylikt, 7 tum långt, öfverdraget med ännu fastsittande, temligen väl bibehållen, grof, linneväf. 5:o En liten blå-

grå, ojemn flintsten, fästad vid jern, som nu är mest af rost förtärdt (probersten).

C) I de andra trenne grafhögarne, alla utan fotkedjor och hvalf, funnos endast obrända menniskoskeletter och runda jernspikar med hufvud, hvarvid ännu träd qvarsitter, måhända af den tidens likkistor.

Af detta allt synes, som skulle ofvannämnda grafhögar höra till hedendomens sista, eller Christendomens första, period, ty Christendomen var länge predikad och af många antagen, innan kyrkogårdar blefvo anlagde, och flera af de första christna blefvo, lika med deras förfäder, i högar lagde. Ingen krigare har blifvit jordad i dessa högar, hvilka utgjort en begrafningsplats för vissa familjer, hvilkas medlemmar alla blifvit sotdöde. Att några högar ägde fotkedja, den åter andre saknade, visar, att de härstädes jordade haft olika anseende och värdighet. — I högarne Litt. *A.* och *B.* hafva troligen tvänne mycket rika personer blifvit begrafna, åt hvilka vågskålarne och loden, till de ädlare metallernes uppvägande, samt proberstenen och knifven till undersökning af deras halt, blifvit af arfvingarne i grafvarne nedsatte, såsom de aflidnes nödvändigaste redskap i detta och, efter deras tro, äfven i det kommande lifvet; men ägodelarne hafva de visligen behållit för sig sjelfve. I grafkärlet hade de lemnat den döde någon fet mjölvälling, tillredd vid grafölet, samt en trädsked, att begagna vid förtäringen.

(Sid. 137). År 1833 i November månad, då Bonden Per Person hämtade grus till väglagning från en hög vid Melby af Segerstads socken på Öland, påträffade han i densamma ett ganska stort helt menniskobenrangel, hvars hufvud låg i söder samt fötterna mot norr, och vid hvars sida låg: 1:o ett tveeggadt svärd af jern, nästan jemnbredt. Bredden är två tum, och fastsitter af tången för handtaget 3½ tum. Af klingan återstå blott 19½ tum. Svärdet är af rost starkt angripet, dock qvarsitta ännu fläckar af trädslidan. 2:o På liket (truncus) låg en större, rund och trattformig sköldbuckla (umbo) af jernbleck, hvars tvärlinea är 5½ tum. Den är 6¾ tum hög, af hvilka 3½ tum utgöra en på midten af skålen upprättstående massiv ten, liknande röret på tratten. Yttre falsen är ⅝ tum bred och har medelst fyra nitnaglar, hvilka gått genom densamma, bucklan varit fästad vid skölden, som varit ¾ tum tjock, hvartill kan slutas af tvänne qvarsittande naglars undre nitbleck. Det jern som suttit på sköldens innansida å midten af bucklan, eller sjelfva handtaget, var frånfallet. Det är något convext, 5¼ tum långt. I dess ena, 2¼ tum breda ända qvarsitter en jernnagel. Det afsmalnar mot andra ändan. 3:o Ett svartgrått, brändt, kupigt grafkärl af lera med ett fullständigt öra. Det har varit med omsorg arbetadt, och på örat, samt omkring buken ha, medan leret ännu varit mjukt, blifvit ingrafne stegformige prydnader. Den saknade lock, samt gick i stycken vid upptagningen. — I detta kärl låg, utom aska och kol, 4:o En ring af en flat och smal silfvertråd, ⅛ tum i genomskärning, vägande $\frac{1}{16}$ lod; har ej någon lödning, utan är arbetad med ännu tydliga hammarslag.

Man finner, att en krigsman blifvit tillika med sina vapen obränd jordad i denna hög; och blef fingerringen, såsom för honom af stort värde, om icke

såsom en gärd af dess älskarinna eller maka, serskildt med omsorg i kärlet förvarad. Så väl af vapnen, som af ringen torde man kunna sluta, att denne krigare blifvit begrafven för omkring 900 år sedan, eller i hedendomens sista period i norden.

(Sid. 139). År 1835 den 21 Augusti anställdes gräfning i en hög backe, Tjetthög kallad, belägen på Runsberga bys ägor af Gärdslösa socken på Öland, å hvilken fanns en större fyrkantig stensättning med en stor upprättstående sten i hvarje hörn, eller en i hvarje af de fyra väderstrecken, och inom dem en stor mängd klapper och större stenar. Sedan desse blifvit undanröjde, påträffades tvänne lag af stora flisor af så kallad sjösten (till Östersjön är derifrån ½ mil); och voro desse flisor täckstenar på en väl sammansatt hällkista af nära fem alnars längd, anlagd i norr och söder, fylld med jord och bestående af tvenne flisor på hvardera sidan, samt en vid hufvudet och en vid fötterna. Botten saknades, så att det obrända lik, som låg i kistan, hvilade på sjelfva jorden. Kistan var mycket smal och trång och jorden på några ställen hårdt sammanpackad. På ungefärligen ½ alns djup träffades: 1:o Ett tunnt och söndrigt kantbeslag af bronze till en sköld, bestående af en omböjd skena, ¼ tum bred och utvisande, att skölden i kanten varit äfven ¼ tum tjock samt till formen rund oval. Beslaget är försedt med runda, på 5 tums afstånd från hvarandra utgående, plattar, i hvilka det varit fästadt med tvänne nitnaglar af bronze med runda och vackra hufvuden. Omkretsen af bitarne, sammanfogade, utgör nu fyra alnar. Då det påträffades, lågo styckena längs efter liket, de fleste vid fötterna *). I sammanhang med detta beslag: 2:o En något söndrig sköldbuckla af jernbleck, lik den ofvan beskrifna, hvars ett tum breda fals är i kanten beslagen med en smal bronzering, och är hela falsen fullsatt med tätt sammanfogade ½ tum höga halfrunda bronzeknappar, såsom prydnader, och medelst hvilka bucklan varit genom nitning fästad vid den ¼ tum tjocka skölden. Denna buckla är ovanligt fin och väl arbetad. Jemte densamma låg: 3:o Ett 5¼ tum långt och ¾ tum bredt jern, hvilket hört till skölden, på hvilken det varit fastspikadt (ej nitadt) med fyra ½ tum höga bronzeknappar, eller bronzespik, med knappformiga hufvuden. Efter verkställd grafning på ytterligare ¼ alns djup, funnos obrända menniskoben, mest förmultnade, och i norr bitar af hufvudskålen. På ett benfritt rum, 1 aln norr om kistan, fanns vid likets hufvud stående: 4:o Ett något söndrigt grafkärl af bränd rödaktig lera, väl arbetadt och högst ovanligt tunnt, med omböjd kant och upphöjda ränder om buken, samt, under dessa, runda prydnader i en cirkel med en rörlig stämpel insatte, medan massan ännu varit mjuk. Dess diameter är 10 tum vid halsen och buken, och djupleken 7½ tum. Kärlet afsmalnar mot botten. Det saknade lock och var fylldt endast med jord. Vid likets venstra sida låg: 5:o Ett högst ovanligt svärd af jern, liknande en skäkta, med egg blott på ena sidan och tjockt eller bredt i ryggen, spetsigt, 26½ tum långt, 3¼ tum bredt. Af längden utgör det något

*) Rörande ett dylikt, funnit på ön Bornholm, kan läsas i Nord. Tidskr. f. Oldk. 3 B. 2 h. sid. 311.

böjda handtaget 4 tum. Detta är en tum bredt, och fastsitta derpå trenne jernnaglar, med hvilka trädet, som på hvarje sida varit $\frac{3}{8}$ tum tjockt, varit fästadt. Öfverst är en tunn, $1\frac{1}{2}$ tum lång, jernplåt. På vapnets sidor qvarsitta stora stycken af multnadt träd, som utgjort slidan. Nära svärdet fanns: 6:o Ett spänne af jern: liknande en sölja, som hört till gehänget. På venstra sidan om fötterna fanns: 7:o En myrtenbladformig lans-spets af jern med en långsgående upphöjd rand på dess tvänne bredare sidor, 9 tum lång, hvaraf tre tum utgöra röret, som ännu är uppfylldt af träd efter skaftet, hvilket varit fästadt dervid med en ännu qvarsittande nagel. I jorden syntes märke efter multnadt träd, utvisande lansskaftets längd. Slutligen funnos: 8:o Två små runda och vackra, genomborrade, coniska, eller trattformiga bronzeprydnader, $\frac{5}{8}$ tum höga. De hafva troligen varit fästade i ändarne på band, eller snörband, och som prydnader begagnade *).

I denna stensättning har således en utmärkt och mycket ansedd krigsman blifvit begrafven med sina vackra, i lifstiden begagnade, vapen; och torde äfven denne höra till hedendomens sista period.

Sid. 227 § 34). *Skenor af jern* (?).

Desse, hvilka alltid finnas flere tillsammans och väl förenade, tyckes vara ämnen till vapen, knifvar m. m. och svara mot vårt stångjern. Till formen likna de våra liar, äro något litet böjda mot båda ändar, utan handtag eller skaft, nästan jemnbreda, och ehuru i ena kanten något tunnare, likväl i saknad af egg. Deras längd är en aln 4 tum; bredden vanligast $1\frac{1}{4}$—$1\frac{1}{2}$ tum.

Vid en skogsrödning år 1823 vid byn Grötzschen vid Hohenmölsen i Sachsen funnos på $1\frac{1}{2}$ alns djup ungefärligen 50 stycken dylika skenor, eller små liar, af koppar. Äfven de voro utan handtag **).

Bulgarierne bringade till Visu (Jugriou) sablar från de Muhammedanska länderna. Dessa sablar voro icke försedda med handfästen, eller några sirater, utan klingorna blotta, sådana de komma från smedjehärden ***).

Äldre antiquarier hafva ej vidrört detta ämne, ehuru dylika svärdsämnen icke sällan påträffats i Småland och på Öland. Af flere fynd vill jag nu beskrifva endast några.

N:o 1. Tjugufyra st. dylika skenor eller svärdsämnen.

År 1837 den 12 Juli fann förre Sjömannen Anders Törnqvist, under det han plöjde en åker, som kallas Marstrandshorfvan, vid Weby af Högsrums socken på Öland, 24 sådane svärdsämnen af jern, vägande tillsammans 30 marker, alla lika stora. De lågo tätt tillsammans med ena kanten uppåt, och var en större flat sten med omsorg satt för hvardera ändan, så att den slöt tätt intill dem. Åkern har af ålder varit upptagen och befriad från många stenrör †),

---

*) Tvänne sådane, funne tillsammans med perlor, i Jutland, se Nord. Tidskr. f. Oldk. 3 B. 2 h. sid. 326.

**) Se Bericht des Sächs. Vereins. 1825 sid. 45.

***) Se Strinnholm, Sv. Folk. Hist. 2 D. sid. 291. Not. 454.

†) Ett bevis härför är sjelfva namnet.

hvarföre de från början sannolikt legat djupare — tilläfventyrs i botten af ett stenrör. Hvarje skena är nästan rak och jemnbred, dock tvär i ena, men spetsig i den andra ändan, tjockare i ena långsidan samt med hammare smidd tunnare mot den andra — liksom groft tillarbetad. Längden är en aln och 4 tum, bredden 1½ tum. Tjockleken ett större svärds.

N:o 2. En af samma beskaffenhet som de under N:o 1. Den är en aln 5½ tum lång; 1¼ tum, bred samt något litet böjd mot ändarna.

Hösten år 1833 borttogs en oval stensättning på Husvalla bys ägor i Föra socken på Öland, då i midten och på botten af densamma funnos fyratio alldeles lika skenor, som den under N:o 2, sammanhäftade med en bredare jerntråd. Alla voro lika långa, dock med undantag af några få, som voro ett par tum kortare än de öfrige. De yttersta voro af rost hårdast angripne. Som de voro af godt stål, så uppsmiddes alla, utom den ofvannämnde, hvilken, såsom en sällsynthet tillvaratogs.

Vid upptagandet af en äng i gärdet Fuggan nära Harby gästgifvaregård i Ljungby socken af Söder Möre Härad, fann, under sommaren 1834, en dräng, i jordytan 40 till 50 dylika skenor, liggande tätt sammanpackade och af rost starkt angripne. De uppsmältes genast af bysmeden, som mycket prisade jernet. Den bäst bibehållne lemnade han orörd, för att, såsom han sade, visa bönderne huru de gamles liar voro beskaffade.

"Om Värens Rätt och dess uphoof *).

Ibland det aldra äldsta och raresta ibland alla Giöthiska Antiqviteter, är den ädla Värens Häradsrätt icke at förglömma, ehuru des begynnelse och passage är mycket svår at utleta för des urålder skull, emedan detta evigverda berömliga fältslag och högtbepriseliga qvinnoseger, och Triumph, är för mera än 2 à 3000 åhr sedan passerat och timad; och som de gamble historier, af denna Verends häradsrätt, alle hafva sjelffve nambnet behållit, som nu Värends härader eller Verendia, så skulle snart en skiön och förträffelig gierning, blifva i glömskones book lembnat, der icke, man efter man, en så härlig och tänkverdig bedreft, viste den ene den andre berätta. Rummet, der detta glorieuse hieltinneslaget har stådt, ögonskinligen med alla sina memorabilia, vetta monumenterna detsamma besanna, verods häradernes välfågna och högmeriterade Rätt, den Gud och alla konungar, til denna dag rättvisligen dem skänkt och hållit. Sådant är Corroboneradt, konungzfästat med konungens namn, under hvilken det är händt och skiedt, alt confirmeradt, så at det fast mera än under är, det i så många och nästan otaliga secula, en så reale rudera, och soolklare teckn, der efter nu skönjes och bevisas kan; här synes som den gamble ålderdomen, som alt plägar om intet giöra och ödelägga, likasom stridt med thesse eftertänkeliga monumenter, at, dem som mycket annat, uthur alt minne för posteriteten lembna, men har dock intet sådant kunnat uträtta, uthan en så Edell ting måste dock aldrig förglömmas, til de Svenske och Giöthiske qvinnors välförtienta heder och ähra. Här är de rätta stridbara qvinnors och Amasoners ursprung; här äro de första Edla Skiöldemöers uphof, som setta sig i Brudbänk med Hielm och Brynja; här är Bravalla Slachtebans, dunshedh och diljadals begynnelse; här äro de danskes största heder borttagen och fallen; här äro de rätte gamble omtalte Giöthiske vern och murar för Riket. Om the Giöthiske qvinnors manlighet, herliga bedrefter, och tapre gierningar, veta alle inlänska och utlänska historie scribenter att skrifva.

— — — — — — — — — — —

Såsom nu allmänneligen här berättas om detta slaget, så har det skiedt under de alla konungar, som bodt på Allatorp, som för äro nembde, om hvilkas bedrifter, nembl. Kung Uddes, Ales, Odens, Carls, Biörns, Giöthars och Sigges, som mycket uråldriga och förkombne, Johannes Magnus berättar sig ingen kundskap hafva, uprepeterandes han allenast deras blotta nampn; vetandes vi och säkert att denna konung het Alle eller Allen, och har varit en stoor kiämpe. På der tiden, har konungen i Westergiötland haft krig med en konung i Norje, som fört emot honom hela Norjes macht, men denna västgiötha kung har sökt hielp hoos konungen i Ridgiötaland eller Småland, hvilken och honom med hvart mans barn i Småland, som vapn orkade föhra, undsatte, och som han viste sig med ingen omkringliggande konung ofrid hafva, utblåttade han således landet af

*) Utgör 17 Cap. af Regements-qvartermästaren Petter Rudbecks verk: *Småländska Antiqviteter.* Vi anse oss icke behöfva förorda. Vid utskrifningen äro flere handskr. jemförda.

af krigzfolk. Vid detta tilfälle förglömbde intet de danske at achta på tiden, efter deras gambla plägsed, och sig inom de Smålendske gräntsor inbrutit, förmenandes i männernas frånvaro, hela landet skinna, och det under sig bringa, begynnandes på sköfla, röfva och bränna, slåendes först sit läger, på et berg ¼ mihl ifrån Die ström i Stimmerhulta sochen, deräst de rundt omkring siöen Myckelen, och des vackra öar, all Egendom af silfver, guld, koppar, booskap och säd etc. til sig bortförde, och af samma roof sig giödde och goda dagar giorde, hafvandes en anförare som Taxe hette, hvilken en gång när han var drucken och låg under berget at sofva, föll en grufvelig stoor steen ned af Berget, och honom så ihiälkrossade, att intet ben af honom kunde uptagas och begrafvas, ty stenen var alt för stoor, och stenen är till syna än i denna dag. Gemene man kallar nu samma rum, Saliga grufva, såsom et lycksaligt ställe, och ämbne at vidare för them se luss (?) på sina fjender de danske; men hela berget fick namn af Taxe och kallas Taxåsaberg i denna dag. Af desse röfvare, som utgingo til at röfva och ströfva uti siöen, var en som Höd hette; han kom med sit sällskap til en öö, der var ingen hemma uthan en gammall käring, och des dotter; När de så sågo de danska komma til byes, lupo de in efter tvänne yxer, ställandes sig den ena bakom förstugudören, och den andra bakom stugudören. När Höd kom uppå landet, befalte han straxt sit folk, at all Boskapen sammandrifva, och neder åt stranden kiöra, men han gick sielf med några til stugan, och som han upplät stugudören och tittade in med hufvudet, fick han et yxhammars hugg af kiäringen, at han stupte ned på tröskelen. Kiäringen följde straxt efter med andra och tredie slaget, och den näst efter Höd gick, högg dotteren med yxan i nacken, at han föll död ned på Höd; när de öfrige af hans medfölje sågo denna skiärmysslingen, stadnade the uthan före, icke vetandes huru mycket folk innanföre var, och när de allenast blefvo varse desse bägge qvinfolk, repade de mod, foro in med sverd och stänger, dem qvinfolken med yxorna häftigt bemötte, til des de omsider efter hårdt anfächtande måste ock sätja lifvet til, då de danske fem karlar mist hade, och åtskillige blesserade, hvaraf the blefvo så uptända af vrede, at de tände eld på stugan och henne med bägge qvinfolken upbrände; denna öö, är häraf kallad Hödsöö i denna stund i alla jordböcker.

Efter Taxes död, satte den danske krigshären sig en annor anförare, som Tumlinger hete, och begynte alt vidare at öfva sina mordiska vapn, och fohre omkring skiöflade och brende Weersta, Steenbrohult och Agunnaryd sochnar, samt skiämbde många Giöthiska qvinnor, förbidandes der sin konung, som från Dannemark, med et stort antahl folk, til dem kom, och denna krigzmacht icke ringa förökte, hvilket rychte begynte nu vida at spörjas, efter många up åth landet undanflydde, och sig öfver detta deras förderf och skada beklagade.

Då hände sig, at en förnem qvinna i Kunga härad, Blända vid namn, tog manligit hierta til sig, eftertänkandes hvad obotelig skada desse röfvare skulle hela landet tilfoga, om de så skulle fortfara, som begynt var, och at landet således måtte helt och hållit falla i röfvarehänder; dy lät hon på alla vida vägnar uthskicka Budkaflar, och stämbde alla qvinfolk til sig, som något bistånd giöra kunde, med befallning, at det bästa öhl och math, som i deras huus

funnes, skulle the taga med sig, och så ville hon tillse at befrja landet, och den som detta försummade, skulle med barn och gods innebrännas. Hon fick nu samman på få dagar, en tämmelig hoop qvinnor ifrån de kringliggande femb härader, som var Konunga, Albo, Kinnevalds, Norvidinge, och Upvidinge Härader; ty ingen ville sig ifrån detta uttog afsöndra, som derom kundskap fick, hälst ingen annan undflycht var för handen; altså hela hoopen redde sig till slag och motvärn, som en man, lembnandes allenast barn och utlefvade kiäringar vid husen; den öfriga hopen, som yxar, liar och stafvar föra kunde, instämbde ändteligen i Gembla. Hieltinnan Ramborg kom med hela sin sverm från Upvedinge och Norvidinge härader, och blef ståendes et dygn på den plats, som nu heter Qvinneberga, deräst, at vänta de längre bort, tilstundande mötessystrar, som den tid och en By, och utrammad mötesplats samt gammalt domare Säte varit, hvarest denna tapra hieltinna om alla saker efter godtfinnande och närvarande lägenhet fodrade, skickade och i ordning ställte, upmanandes sit tapra medfölje til frimodighet at försvara sit kära fädernesland, påminnandes dem hvad evigt beröm de nu inlägga kunde, hvilket til verldenes ända aldrig skulle förgätit varda eller blifva; och voro nu högsta nöden föhre, at utrifva sig och sina små barn, uthur fiendens öpna gaap och kiäftar, och sade ock der til, at hon ville upfinna et beqvämbligit råd och anslag at fjendens stora myckenhet ruinera; Härtil bejakade alla med en mun, önskandes dem aldrig trifvas, som något steg rymbde eller från hennes råd ginge. När alt så endrächteligen var slutat, och med et oförskräckt hierta samtyckt, foro de från Gembla til den ort och slätt, de tykte tienligast, sit upsåt at främja, och slogo sit läger på den sedermera kallade Bravalla hed, och det rum som ligger in til Siöre (?) dalen, vid och på Blädingenääs, Benesta och Dansiö byars egomål, dit förandes och skaffandes ganska mycken maat och dryck, sändandes fjenden bod, som låg 2 à 3 mihl ifrån them, at de icke skulle vidare härja och förderfva Landet, uthan komma til dem, så ville de blifva deras kiära hustrur, med all hörsamhet gå dem tilhanda, och med et härligt gästebod, det de tillagat hade på alla gröna platser och i huus, uthan de voro nu så godt som Enkior och af sine förre män, som nu länge utrikes varit, aldeles öfvergifne.

Då nu konungen i Dannemark och hans här, om denna qvinnohären fick kundskap och blef til giästebod budin, och om hela Rikets öfverlevererande af dem tilsagt, bruto the danske hastigt upp, och kommo om qvällen till Brävalla heds qvinnoläger, deräst alt stod, som på et dukat bord, til gästebod ferdigt, men ingen menniskia funno de på platsen; då tänkte the danske, at the Smålendske qvinnor hade rymbdt, och torde intet bida deras ankomst, säjandes, denna maten tienar bätre oss än kiäringar; Och som de viste, at inga manfolk voro i Landet, dy nederlade de sig här samteligen til at äta, dricka och fylla sig, menandes sig så säkre som i sit egit land, intet återvändandes af det svermande, för än hvar somnade, der han satt och var, och lågo som döde slachtoxar, öfver hela slätten strödde.

Emedlertid, när hieltinnan Blända förnam fjendens ankombst, for hon och förstack sig med sit följe, uppe öfver skogarna, och delte sit partie i trenne hoopar, den medlerste anförde hon sielf; de andra bägge satte hon tvänne andra Generalinnor öfver den ena hete Rambor, och den andra Sigrid; befallan-

des dem med allan ifver fjenden at angripa, intet skonandes någon menniskia, den de nå och hinna kunde. När nu något led öfver midnatten, igienkom hieltinnan Blända, och som sport är, väckte hon de danske af sömnen, dem til ringa fromma, ty hon öfverföll då fjenden med yxar, stakar och stänger, at icke et mans barn undslapp, som ju icke måtte för henne och hennes följe signa till jorden. De danskes konung och alla hans söner satte här sitt lif til, och kallas de Ätteplatsarna Kungsgierdet, Kungsbackarna i denna dag. Der äro och många rör, som kallas Kungsrören; det ena är 135 steg omkring och står hvar högtid på stolpar, och eld under, med mycket mera underligit, bönderna referera. Dansiö siö och Dansiö by har äfven af detta de danskes nederlag fått namn, och det rum der några tapra Jungfrur och Pigor, så oförskräckt angrepo och ihiälslogo den stora danske kiämpen Olof, som sig längst försvarade, kallas Grebbebacken, det på Svenska är Pigobacken, och den högen, der kiämpen Olof ligger begrafven, kallas Olofs Backen, och der de danske hopetals föllo som kråkor kallas Kråke-backen; der deras Fältherre Tumblinger är jordad, är et stort rör öfver honom sammanhäfvit, som i denna stund Tumblingerör heter, och hela denna Slagsbanen på Bravallahed, som detta är händt uppå kallas Vernslanna hed än i dag och så uti alla CronoBergs läns LandsCort finnes annoterat, som och alla desse Antiqviteter äro af Hans HögGrefl. Ecell:s K. Rådet m. m. Dhalberg afritade och på papper bragte. Bläinge by, som på Vernslanda hed ligger, der Slaget stod, fick äfven sit namn af Blända, och stå icke långt derifrån de Stenar, konungen lät på den Platsen efter desse anförerskors längd och storlek, dem til evig ähra upsätja.

När nu denna hieltinna med sit tapra mod och försichtighet the danskes största krigzmacht nederlagt, kom henne för öronen det 1000 danske Ryttare hade sig tilförene afsöndrat, och höllo på at härja och bränna alla Byar emillan Asnesiö och Salen, giörandes icke ringa skada; och var deras anförare Baste Stark, hvars Lägerställe Bastehög i Ströby gierde är til seende. Dy upmuntrade hon sina ridderliga quinnor, som af denna nyss ehrhåldna seger och victoire voro modiga, at efterfölja och utrota samma brännare, at således ställa hela landet i rolighet igien; ty tilsatte hon fjenden i sådan hast och ifver, at för än någon af dem til häst igienkomma kunde, voro de kringrende och öfverfaldne; och lyckades detta för henne så mycket bätre, som fjenderna voro inne i Byarne och huusen, dem skinnandes och upbrännandes, men hästarna voro i beet; måste altså de danske här i Småland och Verendh så endrächteligen bijta i gräset, at icke en endaste slapp, som detta för de danska nesliga aflupna slaget, kunde til Dannemark, berätta. Den Byen, som nu på Bravalla hed, Ströby heter, säges deraf fått nampn, at de danske döde kroppar, hafva här legat öfver hela Fältet strödda, för hundar och rammar obegrafne.

När nu alt så väl och lycksaligen var aflupet, vände denna hieltinna, full med rof och byte, samt många kåsteliga vapn och verjor tilbaka åth Kungahärad igien, med stoor ähra, frögd och triumph, iklädandes sig til Segertecken, konungens i Dannemark Skiöna vapn, hjelm och Skiöld, som alt var med rödesta guld öfverdragen; satte hielmen på hufvudet, och reed som en kiämpe för sin häär, och red öfver Heligeå, som vid Huseby ligger, och slog sit Läger om aftonen et litet stycke ifrån den stoora Bravalla Heed, på en beqvämlig

Plats, deräst hon med sit följe sig några dagar recrcerade och förlustade, aftvåendes der sina blodiga kläder, som fjendens djupa såår fergat, hvilket skiedde i en stoor vijk, som Bloviken i dag nemnes och berget der in til kallas äfven häraf Bloberget, i alla tider, sampt och åtskilliga offer til sina Gudar och Gudinnor gjorde, Consecrerandes på nytt Oden den vidtbegrepne siöen, som in til Bravalla hed ligger belägen, och Asne siö, eller Odensiö kallas, dy As och Oden är et, det alla som i antiqviteter något läsit, väl veta odisputerligit vara; Och lade dessa qvinfolk der til sjelfva en liten siö, der vid Byen, den de Odensiö kallade, ty Asen hade tilförene fått nampn af Asgård den gamble, som icke tilförena för detta (dit?) hördt, det och gamble Troja kallas. Och en By der en del af qvinno-Lägret stått kallade de Odensiö By, varandes hoos samma By et Berg med en ingång uti och stugu innanföre, den de Oden invigde och helgade, och satte en röd Skåhl på et Stenbord, eller Altan, i den de ofrade, hvilket berg ännu Oden eller Puka kyrkia kallas, och lefva många bönder, som samma skåhl sedt derinne ståendes och ännu står, men ingången blef för få åhr sedan, af Guds alvisa försyn, för den vidskieppelse, der brukades igenfallen; der hade och alla Ogierningzmän, som gingo Bildtoge, sit säkraste tilhåld, för än ingången blef ruinerad. Hieltinnan Blända lät här och upkasta tvänne högar, den enne kallade hon Modershögen, Gudinnorna och serdeles Frigga til åhra, såsom en moder och drottning för det qvinneliga könet, kring hvilken hon med de flera, dansade och sprungo, samt offrade mycket til dem för det bistånd dem nu var bevist; Bönderna i Odensiö by, berätta att denna hög står om högtids nätter på stora gyllene stolpar, hvarunder synes än i dag icke allenast springas och dansas, utan den härligaste Musique man vill höra hålles.

Den andra hög lät hon närmare vid Asne siö upkasta, och blef alla Gudar tilägnad, deräst de offrade öhl och mat, med hvilket fjender ock mäst af dem blefve öfvervunne; och när detta offret var Celebrerat och dansarna ändades, säges det at de afklädt och löjat sig uti siöen, hvilken vidskieppelse, fast ännu icke så uppenbarligen, dock alla midsommar och Pingst helger brukas, då folket i byarna löja sig dersammastädes och offra mat och dryck på högen, uti hvilken än et fyrkantigt stenigt hohl, i hedendomen af desse quinfolk giordt, deräst offren begyntes och ännu läggas.

Än vidare synes en mycket stor och uprest steen på et Berg, der denna Hieltinnan Blända de nätterna hvilat och sitt kåsteliga kiäll haft, det hon från konungen i Dannemark upslagit hade, som henne til evig åminnelse upprest är, $3\frac{3}{4}$ alnar lång, eller hög; och berätta bönderna än i denna tiden, at om samma steen thet ringesta lutar, eller faller, kommer intet Creatur i hela byen hem, efter sedvana om aftonen ur skogen, emedan den til åminnelse efter quinfolkens tapperhet, som Boskapen mäst pläga skiöta, upsatt är, och dem således til evig högstmeriterad åhra, ej må kullfalla, hvarföre och bönderna, så snart de se honom det ringaste luta, låta de honom samteligen upresa igien. Den Byen som ännu i dag är til, och står på det rum som Blända med största delen af hären sit läger slagit, kallas til denna stund Skäggelösa by, af den Skiäggelösa hären; är vidare til at merkia, det tvenne vackra holmar ligga i Åsne Siö, straxt vid Odensiö Byaland, til hvilka de andre bägge Smålänske anförerskor Rambor och Segrid hafva rodt och sig der efter annan, med (medan) de här voro, för-

lustat, hvilka holmar aldrig måge förgätne blifva, och behålla nampn af desse kiämpinnor, så at den ena Segrid holmen, och den andra Rambors holme heta, så länge verlden står. De få quinnor, som blefvo döde af fjendens Blessenrer, äro begrafne med stora hedniska ceremonier hardt när Bergzroten af den klippan, der Hjeltinnans Bländas upreste steen, vid Skiäggelösa By, står, hvars ätteplatser äro ögonskienligen än til seende och finnande, som taflorna och afritningen visa.

När nu konungen med sin krigzmacht igienkom och fick på vägen förnimma hvad hemma passerat var, och huru herligen qvinnorna sit Fosterland försvarat i männernas frånvaro, sende han bod at denna hieltinnan skulle til honom komma, på det han henne något tecken af sin kungeliga nåd til tacksamhet måtte bevisa. Denna tappra fru lät sig straxt som en ödmjuk undersåte infinna, framträdandes för konungen med fullt vapen, som hon af Danska konungen tagit hade, tog hielm af hufvudet, bugade sig och neg til jorden. Då konungen sig öfver hennes frimodighet och manlighet icke ringa förundrade, och då hon för konungen hela denna händelsen om danska krigzhärens ruin utförligen med allas största nöje utrelaterat hade, vardt hon satt til konungens bord, i fullt krigzvapn och stor ärevördning, och i betrachtande til hennes och hennes medföljes stora meriter, vardt hon och de, til evig ihogkommelse och åtanka, med efterföljande privilegier och förmoner begåfvad, nemligen:

1:o Skulle en Syster och bror gå i löst och fast i alla arf med hvarandra lika i Byte.

2:o Skulle intet för någon PunnaRänta i Småland, så vida de så kallade Werns härader sträcka sig, högre gifvas i Skatt än 2 öre Smt.

3:o Skulle de til everdelig ähra och beröm til Fälttecken et Skiärp om sig bära och binda, såsom krigzmän, hvilket de och ännu hafva, som det mächtiga äro; de mindre förmå hafva en bred röd list i stället med gröna Skrudsnören i kanterne omstämbd, och kallas dessa Skierp än i dag deras Fälttecken.

4:o Skulle alla Jungfrur, Pigor och Enkor på sina Bröllop, hafva trummor och pipor för sig, lika som drogo de i fält, det i alla tider deras ridderliga dater dem skulle påminna, det de om (och) in til denna dag haft och brukat til Kongl. Maytt:s kyrkiolag sådant förbudit och afhände.

5:o Skulle så alla dessa Skiöldmöör, som låtit sig i denna berömmeliga ferd bruka, som alle efterkommande som sig i krigz saker öfvade och brukte vapn, på deras hedersdag sitja i Brudbänk med hielm och brynja och full krigszrustning; detta var nu första ursprunget til alla Skiöldmöör, som följande vijsa eftertryckeligen vereficerar *).

6:o Skulle dessa härader, som denna mer än berömmeliga gierning giorde, i alla tider kallas Verns härader, såsom en vern för Giötha rike.

7:o Deremot skulle östra härad, til evig åtanka för det de sig försummade at inställa och af rädhåga tilbakablefvo, til evig åtanka hafva en serdeles börda och skatt, som Springeskatten kallas, den de och icke til denna stund sluppit, som är 6 m:k af gården.

---

*) "En dansk vijsa på Svenska skrifven:"

Min herre har fäst en Rosenblomma,
Christ unde henne til Sverige at komma,
Det hjelper så litet att qvida m. m.

8:o Förärades denna Hieltinna af konungen stora skiänker, hembresande med stor ähra, och blef beledsagad til sit huus af tvänne konungens bästa vänner. Den byen hon områdde och bodde uti blef kallad Vernslanda by, som den och i dag heter, hvarest denna hieltinna med många sina vänner är begrafven, och finnes deras vackra ätteplatser och Stenringar der när byen, som ligger i konga härad och Nöbbelev sockn.

9:o Skulle och det rum och hed, som detta tappra qvinnoslag stod uppå, kallas Vernslanda heed, som hon och således äfven finnes i Land Corten annoterad, hvilken bye blef henne och hennes efterkommande til everdelig laga egendom skiänkt och af konungen gifvit.

Denna hieltinna ligger begrafven uti samma Byes gierde i en vacker grön och Skiön jordhög, derest en liuflig Ek växt, som et Palmträ öfver henne uppå en vacker slätt, som nu är åcker; men hennes herre hon ägt, är med sina hofmän et godt stycke derifrån uti en Ekelund tumulerad, hvilkas ättebackar äro der å än til finnandes och seendes; men den högen herren ligger uti är störst af alla.

Ytterst hafver denna konung för sin död än en ähretitul eller Skiänk förähret, som var at des Skiöldmerke skulle dem til loflig åminnelse och evigt beröm vara en qvinna, stående klädd i hielm och Brynja, hållandes i den ena handen et sverd, i den andra en Båga och tvänne pilar, under fötterna en död manskropp, som låg vidöppen, och hon med fötterna trådde på, hvilket vapn han förordnade, at i Ashems lähn, värns vapn kallas skulle och sådant vapn föras, efter Blenda, som qvinnoarméen anförde, i de härader bodde, och med them sådant vapn förtient.

Folksägner i Dalsland.

Af det större antal folksägner, Utg. under en färd i Dalsland förlidne sommar upptecknat, har han utskrifvit etthundrade, hvilka nu öfverlemnas till allmänheten. De torde blifva det enda af Utg:s på Dal gjorda samlingar, som han varder i tillfälle att offentliggöra. Vid utskrifningen har på några ställen en och annan omställning af orden ägt rum, dock utan ringaste afvikelse i öfrigt från upptekningarna, hvilka meräudels ord för ord äro sägnerna, sådana de blifvit andragna. Sagomännens namn finnas vid hvarje sägen anteknade i den handskrift, innefattande folkberättelsen på Dal, den Utg. i dessa dagar aflemnar till Kongl. V., H. och Antiqvitets-Akademien.

Utg. har under namnet sägen begripit mer, än man i allmänhet torde billiga. Han har — tilläfventyrs lika med dem, som gjort sig rätt hemmastadde med muntliga öfverlemningar, outbrutna ur folklifvet (han skall icke säga om många sådane män nu finnas, efter han icke är alldeles viss derpå) — fattat begreppet ännu vidsträcktare, eller så, att sägen, saga och sång m. m., om de icke alla i grunden varit, likväl nu mer äro allt ett.

Hvad beträffar Dalsland, såsom ett sagoland, förtjenar i korthet nämnas, att sägnerna, tagna i deras vanliga yttre bemärkelse, här, som annorstädes, lägrat sig kring landets minnesmärken. Der sådana saknas hafva sagan och sången (i fjellbyggden vallvisan) trädt i deras ställe. Icke som skulle den ena rata eller förskjuta den andra, ty likasom det ena blomstret, så väl som det andra, "äter mull och dricker vatten", så hafva ock alla de öfverlemningar, hvarom fråga är, nu mer samma näringsgrund, utbredd jemnt så vidt som menniskan, hvarföre de ock, likt markens blommor finnas blandade om hvarandra; ja, de hafva på denna gemensam blefna grund så befryntat sig, att forskaren, vid deras hänförande till vissa slag eller stamorter, nog ofta stannar i blomsterransakarens villrådighet. Men såsom lefvande i den egendomlighet, hvilken ännu skulle kunna tillerkännas dem, tyckas de här i allmänhet hafva de uppgifna fälten.

Dalslands minnesmärken äro, dels *Under*, mer och mindre, eller alls icke, underbara daningar af skapelsekrafter, dels *lemningar af forntida menniskoverk*. De förstnämnda äro visserligen utbredda öfver hela landet, men finnas på aflägsnare ställen sakna den betydelse, som allmogen tillägger dem, hvilka äro i de sednares granskap, hvarförutan dessa, vid dem fästade betydelser (i dem har man oftast undret) företrädesvis stå på öfvergången till, eller rent af äro, skrock och vidskepelser. Med undantag således af dem, som stå i förbindelse med de på Dal ymnigt förekommande berghålor, hvilkas upphof folket alltid tillskrifver det slägte med menskliga egenskaper, men af större och obegripligare krafter, som det kallar jättar, kunna dessa skrocksagor icke väl föras till sägner, tagne i den trångare bemärkelsen. — De sednare äro förnämligast grafvar af de slag, som kallas ättehögar och grafkullar, samt hällkistor. De sträcka sig, jemte öfriga fornlemningarna, från sydvestra gränsen, eller N. Ryr socken i Valbo härad, nordost ut öfver landet till Åmål socken och Wermlandsgränsen.

Bredden af denna sträcka upptager icke hela landet, utan är sydöstra delen (hela den vidsträckta Frännefors socken), äfvensom de nordvestra trakterna (norra delen af Vedbo härad — den egentliga fjellbygden) i saknad af minnesmärken. Dock finnas äfven i sträckningen större och mindre trakter, som sakna fornlemningar. Men ehvar de finnas, utvisa dem inbyggarne, och förtälja alltid någon dertill hörande sägen, jemte det de anföra andra likartade berättelser, antingen syftande på något förgånget, eller förgätet, minnesmärke, eller icke (nu mer) märkbart häntydande på något sådant. De sistnämnda äro dock få, så att man här på Dal har meràndels syn för sägen. — Dalsländaren, öfvertygad om allvaret i främlingens spörjsmål (hans urskilning i detta, som i månget annat, hänseende är underbar) förtäljer sin sägen helt och vackert. "Så sade far" — "farfar" (o. s. v.), säger han, och dermed anser han sig oförbehållsamt både kunna och böra andraga sin berättelse ord för ord såsom han i yngre åren inhemtat den af erfarne män. Det anstår — så menar han — lika litet den ena, som den andra, att le åt, eller draga i oträngdt tvifvel, de gamles ord, efter de voro i många mål förståndigare, än vi. Sven Olofsson i Onsjö, Ed socken, sade: "man skall noga öfverväga hvad de aflidne sagt, innan man förkastar det, ty de tala icke mer sjelfva för sig". Jonas Andersson i Frestes byn, Öhr socken, yttrade: "de trodde på den mark, de uppbrutit åt oss; vi tro med dem, efter vi årligen förtro vår säd åt samma mark".

Det är, hos Dalabonden, alltid ett stort förstånd i denna tro.

Om en gång alla de sägner, sagor och sånger, beskrifningar om bruk och plägseder m. m., dem Utg. samlat på Dal, kunde meddelas allmänheten, ville Utg., som i detta mål önskar kunna, hvad han icke nu (måhända ock aldrig) kan: "se i stort", dels utveckla hvad här ofvan är antydt, dels yttra sig rörande förevarande minnens betydelse. Eljest afstår han så väl det ena som det andra — åt andra.

1.

I Brauål (Bråland eller Brålanda) socken, Sundal härad, äro, på Dyreby ägor, de så kallade *Dyrekullarna*, och icke långt ifrån dem den så kallade *Tonshögen*, på angränsande byn Tons ägor. (Se Beskr.).

I denna Tonshög bo berg-jättar, som ha *"kräk eller kynner"* (=kreatur), dem de nattetid beta på kringliggande tägter. Kreaturen äro svarta och feta. En gumma, vid namn Stina, bodde för få år sedan i "Hagen" (en närbelägen stuga). "Hon fick aldrig elda förr än solen gått ner, ty jätten släckte om dagen ut elden för henne."

Vid tolftiden om nätterna ser man ljus brinna på högen. Det lyser mycket klart, och vid skenet deraf betar jätten sina kreatur. Jättesan (=Jätte-tösen. Tös=flicka) kommer ur högen, bärande en stäfva af silfver. Hon mjölkar kreaturen. Mjölken är röd som blod, och der hon spiller något deraf blifver marken såsom förbränd.

2.

Esbiör, en bonde i Brålanda socken, gick en dag till kyrkan. På en liten höjd, icke långt ifrån densamma, fick han se en stor rest sten, fullkomligen liknande en menniska, med hufvud, armar och fötter. Esbiör hade en hund med sig, som började "skälla åt stenen" och likasom varna honom, att icke gå fram. Esbiör sade då: *"efter du icke vill lofva mig gå, så vänder jag om."* Han gick ock hem. Påföljande dag gick Esbiör samma väg, men belätet var då försvunnet.

3.

På Wester Blekarnes ägor i Ryr socken, Sundal härad, förekomma vid landsvägen till Nordal, på en ås i skogen, en mängd stenrös, hopkastade på nästan lika afstånd från hvarandra. I forna tider hafva munkar, som *lockat* bygdens töser, blifvit här, af dessas anförvandter, stenade.

4.

På hemanet Lönhult ägor i Frändefors socken, Sundal härad, är ett enstaka, kalt berg. I detta berg bo "berg-jättar", hvilka nattetid höras "packa och bösta" derinne. Man finner någon gång i bergets skrefvor små yxor med hamrar, hvilka jättarna tappat och som hafva en träffelig egg. Men der de användas i skogen, uttorka snart stora sträckor af densamma, hvarföre det är bäst att låta yxorna ligga, der de ligga. Berg-jättarna äro vanskapliga och till färgen askgrå.

5.

Hustru Lisa Jansdotter tjenade, då hon var 19 år gammal, på Kuserö (Kuserud) i Ersta (Erikstad) socken, Sundal härad. Hon låg sommartid i en lada, tillika med andra flickor. Nästan hvarje natt hörde de huru Tomtarna höggo i

väggarna och praskade i höet, uti hvilket om morgnarna ock funnos små spån, icke mycket större än sågspån. Mannen, som ägde gården, lefde "håll illa" med sin hustru, så att tomtarna undveko den stugan, i hvilken dessa höllo till. Lisa befann sig en dag i köket. Hon kände huru tomtarna togo på hennes barm. Följande morgon var hon alldeles blå på det stället. Blånaderna borttogos på det sätt, att på Lisas bröst målades *kors* och *trekanter* medelst saft af blomster.

6.

I den så kallade Murängen på Löfås ägor i Gesta socken (Sundal härad), söder om kyrkan, förekomma, bland andra fornlemningar, murar efter en fyrkantigt aflång byggnad.

I detta slott bodde fordomdags en konung, som hette *Iver*, hvilken förde krig mot en annan konung, vid namn *Gestrasi*, och hvarvid den sednare segrade. Gestrasi ligger, med sine män, begrafven i de högar, som finnas norr om Gestad kyrka. Iver lät "gräfva ner både sig och sina skatter under murarna" i Murängen. *Större och mindre ljus* ses här nattetid brinna.

7.

På det stället i Bölsta socken, Sundal härad, der Daleborgs å utfaller i Wenern, är en skogsbacke, i hvilken en skall blifvit lefvande begrafven. En svår sjukdom gick der fordom och borttog mycket folk. Man beslöt, att begrafva ett lefvande gossebarn, för att sålunda hämma farsoten. En djup grop gräfdes och en *fånig* pilt lockades i densamma. Man gaf honom en smörgås att äta, samt började kasta mull på honom. Gossen ropade och bad, att man ej skulle kasta jord på smörgåsen; men det half icke. Barnet betäcktes med jord. Farsoten upphörde kort derefter.

8.

För några år sedan stod vid Mellerud bäck på östra sidan om Mellerud bro i Holm socken, Nordal härad, en gammal tall, som kallades Melleru tall. En gammal inhysing, vid namn Esbjörn, fick af ägaren löfte att hugga tallen och använda den för sitt behof. Gubben började hugga; men då han af en händelse såg sig tillbaka, upptäckte han sin bostad stå i brand, hvarföre han skyndade hem och släckte, med tillhjelp af andra, elden. Då han en tid derefter åter sökte fälla trädet, hände detsamma, äfvensom när han tredje gången var i begrepp att nedhugga det, husen började brinna. Men gubben sade nu: "det skall gå på", och nedhögg furan. Gården brann till grund och har icke sedermera blifvit bygd.

9.

I Mellerud tall bodde ett troll. Man såg ofta huru trädet, äfven i stilla väder, skakade på sig — ett tecken, att trollet vred sig i sömnen. Detta troll flyttade omsider norr ut till en ö i Wenern, der sjöfolk en gång träffade det, tillika med många andra troll. Folket frågade dem hvarifrån de voro och erhöllo till svar:

"I Melleru tall,
"der höllo vi hall;
"I Borre koll,
"der hade vi håll".

Trollen tillade, att de varit på ön i mång hundrade år.

10.

Bagle kulle är en ättehög på ägorna till "Nolkärr" (Nordkärr) gods i Holm socken, Nordal härad. Höklida heter en lägenhet i närheten. (Se Beskr.).

En man i Höklida gick och slog på sin äng. Jättesan kom löpande och sade till honom: "får du se någon, så tig!" hvarefter hon for sin kos. Kort derefter kom jätten ridande och sporde mannen, sägande: "har du sett någon?" Mannen teg, men pekade med brynstickan åt det hållet, dit jättesan farit. Jätten for af. Karlen infann sig följande dagen på ängen. Jättesan kom och kastade en hvass sten mot hans hufvud, hvaraf han dog. Detta skedde vid en tall, som alltsedan stått gul och förtorkad.

11.

I Bagle kulle uti Holm socken, Nordal härad, bodde en jätte. En torpare hade sitt tillhåll i närheten. "Hvad de trange om, lånte de af hvarandra". Torparen behöfde en gång korn. Straxt stod *korn-karet* vid hans dörr. Men när han skulle återbetala i samma mått, hade han icke så mycket, att han fick karet fullt; han gjorde då *Gu-kors* (=kors i guds namn) derpå. När jätten fick se säden, sade han: "jag vill ej ha den, för du ha *tumla'n*".

12.

Torneſjellskoll heter ett berg på Rud ägor i Järn socken, Nordal härad. En sommar, då kräken betade i närheten, hände att, hvarje afton, *bjellekoa* saknades. Påföljande morgnarna var hon åter tillstädes. Man letade i skogen efter henne. När de *slomrade*, hördes bjellan, men icke när de med flit lyssnade efter. Omsider, sent en natt, träffades kon, utmagrad och mycket *skyagtig* (=rädd). Man sökte föra henne genaste vägen öfver berget tillbaka till byn, fast förgäfves; ty hon kastade sig ner på marken och *bälgade* (=flåsade). Man slog nu flint-eld öfver henne, men då detta icke hjelpte, leddes hon på en omväg förbi berget till byn. Kon var likasom rasande hela det året.

13.

En man bodde med sin hustru vid Torneſjellskoll. Jättesan kom en gång till hustrun och sade: "Jag skall spinna åt Er, om Ni lemnar mig lin dertill. Skicka Er piga till mig dermed och bed henne nämna mitt namn, så slipper hon in". Hustrun sände ock kort derefter sin piga till jättesan med lin, men som hon glömt underrätta sig om jättesans namn, kunde hon icke tillsäga pigan hvad hon hade att iakttaga för att slippa in. Också återkom denna med oförrättadt ärende. Påföljande dagen infann sig åter jättesan och frågade hvar-

före hon icke fått linet sig tillsändt, samt tillade: "kallen mig i namn *Hamfri*, så slippen J in".

14.

Jätten i Torneſjellskoll kom en gång till en hustru, som bodde i grannskapet, och bad henne hjelpa sin hustru, som råkat i barnsnöd. Hustrun följde med jätten i berget, och jättesan blef under deras vistande der förlossad. Hustrun erhöll en kåstelig välfägnad. Under det hon åt lade jätten en jernstång i elden, samt gick ut. Jättesan förmanade hustrun, att, när hon ginge ur berget, *smärta sig bakom dörren*, tilläggande: "han vill dig så väl, men han *är ej god* (=förmår icke) att hålla sig". Hustrun följde förmaningen och kom lyckligt ur berget, då hon, seende tillbaka, upptäckte jätten, som slungade den eldfräsande stången efter henne. Men den hann henne icke.

15.

Gubben Per Ersson i Smedstorp, Jern socken, gick en qväll förbi Torneſjellskoll. Han hörde huru jätten ropade i berget:

"Gröten ä' koka' på hälla, men ej på tägta,
"Derför sk'a vi äta, hela slägta".

Per Ersson, som frugtade att blifva intagen i detta jättarnas grötalag, skyndade allt hvad han kunde, men jätten, hvilken varsnat honom, bad honom komma in i berget, samt deltaga i grötförtäringen. Per svarade: "har du mer, än du orkar äta, så göm till morgon". Jätten genmälte: "dä' va' mäg e' *mannerå'* (=manna-råd); om jag veta't förr, hade jag ej så *skröpeli'* (=ofantligt) sprängda barn, som jag har. Du skall ha godt deraf". Per fick efter den dagen allt hvad han önskade af korn och gröda.

Anm. Per dog för några år sedan vid 90 års ålder.

16.

Gamle Jonas Ersson i Rud — i lifstiden kallad *Storefar* — mötte en qväll vid Torneſjellskoll Skogeroa (=skogsråret). Jonas sade — menande, att det var en grannbonde — "körs! råkar ja' däg här"! *De voro på* att ta hvarandra i hand, då Jonas, som förnam, att den andras bak var som en rutten stubbe, drog sin hand tillbaka. Detta upptog Skogeroa så illa, att det spottade åt honom. Men Jonas kastade genast af sig det plagg, på hvilket spotten fastnat och som straxt syntes anfrätas, samt skyndade dädan. Han hörde länge derefter, huru det *skrö* (=dånade) i berget.

17.

Maja Jacobsdotter på Hed och Isac Jacobsson voro en qväll på Smedbo skog*eholt* (=stor skog) vid tjär*estöten* (=der tjära brännes) i Järn socken. De fingo der se en mängd svarta hundar, tre och tre tillsammans, bundna med jernringar, som voro fästade i djurens öron. På en af dessa hundar satt en grå pilt.

Hundarna gingo baklänges och skällde. Maja och Isak blefvo *fälna* (=rädda), samt började *skuda* derifrån.

18.

Skogeroa är nära besläktad med *Sjögeroa*. De hålla ibland samqväm tillsammans. Men Skogeroa vill alltid hållas för bättre, hvarföre tvister mellan dem icke sällan uppstå. Folk, som gå i skogarna, få ibland höra dem hvar för sig uppräkna sina gerningar och ägodelar. Så hördes de en gång tala:

Sjögeroa:

Jag har fem förgylda salar, femtio silfverkannor i hvarje sal.

Skogeroa:

Jag har hundra salar, trehundra guldkistor i hvarje sal, sexhundra guldkannor i hvar kista och niohundra penningar i hvarje kanna.

Sjögeroa:

Jag har dragit sjuhundrade skepp i hafvets djup.

Skogeroa:

Under mitt berg står ett tio gångor högre berg af bara ben efter menniskor, dem jag dräpit.

19.

Jätten i Tornefjellskoll kom en gång fram till Rud och begärde att få låna en kittel, den han ock erhöll. En tid derefter fanns kitteln stående vid förstugan, fylld med tjockt öl, som sjöd, så att fradgan stod öfver bräddarna. Ingen vågade smaka ölet, utan det kastades på ett berg, emedan man icke ville låta det komma vid gräset. Kittelen renades derefter med elvegräs (Spiræa).

20.

På Örsberg ägor i Öhr socken, Nordal härad, icke långt från kyrkan, är ett berg, som kallas *Trolldansen*. Det är ofvanpå platt. Här bodde fordomdags en gubbe. En Påsknatt inkommo till honom en hop trollkäringar, hvilka bredde en duk på golfvet, å hvilken de satte en *smör-slaga* (=smörask), tände upp ljus, det de likaledes satte på duken, och begynte dansa deromkring. Gubben, som låg i sängen, sade till dem: "J kunnen väl tända upp eld i spisen!" men trollkäringarna tego och höllo sin dans. Gubben fortfor: "det är mig litet besvär, att få eld ändå", och slog så eld med stål och flinta, som han alltid hade i förvar under hufvudgärden; men härvid foro trollkäringarna ut genom dörren. Gubben sade: "jag skall väl ut och se hvart de togo vägen". När han kom ut, dansade de *trolldansen* på berget, och då de fingo honom i sigte, "röcko de på och togo honom". Derpå bar det af i luften med honom och alla trollkäringarna. Men när de kommo midt öfver Gesta kyrka, *datt han ner* (dätta = falla) på kyrkogården.

21.

På det berg i Bolsta socken, Sundal härad, å hvilket lemningarna efter Dalaborg finnas, bodde fordom en Drottning, som var mycket grym mot sina undersåtare. De sammanrotade sig derföre, satte drottningen på en med sex hästar förspänd vagn och körde henne utför berget i sjön, hvarest ännu — icke långt från stranden — vid lågt vatten, vagnen synes.

22.

En man — Slottboen kallad — gick en afton vall med hästarna till Dalaberget i Bolsta socken. Då kom ur berget en svart man och ledsagade honom in i *berga-köket*, hvilket skan af guld- och silfverkäril. Slottboen var en *frivågen* (=dristig, modig) man, så att han började plocka i sitt skinnförkläde hvad han kunde komma åt. När han tyckte sig hafva fått nog, gick han ut. Ankommen till en tägt, icke långt från berget, ville han räkna sina skatter, och begynte derföre kasta kärlen på marken, ett och ett i sönder. Men det hände, att så snart ett kärl kom till marken, blef deraf en orm. I förskräckelsen kastade nu mannen hela bördan på marken och tog till fötters, förföljd af en stor ormhop, den han icke utan största ansträngning undkom.

23.

I Öhr socken, Nordal härad, är ett berg eller rättare fjell, som kallas *Borrekoll* (Bore-kulle). I detta fjell är en djup håla, uti hvilken fordom bodde en jätte, som hette *Borre*. En annan jätte bodde i Hall- och Hunneberg uti W. Götland. Jätten Borre helsade en gång på den sistnämnde, samt berättade för honom, att han förvarat nycklarna till sina skatter under en sten i Strengelund (en udde med löfträd i sjön Öringen nedanför Borrekoll), der den sistnämnde skulle söka dem, för att taga vara på skatterna i berget, i händelse Borre icke återkomme från den *långresa*, han ärnade företaga. En man hade åhört samtalet och öfverkom både nycklar och skatter.

24.

Jätten i Borrekoll flyttade till Hall och Hunneberg. En man for förbi sistnämnde berg. Jätten frågade honom: "hur står det till med store-mor i Linne"? (Linne är en lägenhet nedanför Borrekoll), samt lemnade honom ett bälte, hvilket han skulle gifva henne. När mannen återkom, kunde han icke finna store-mor. Han visste då icke hvad han skulle göra med bältet. Slutligen spände han det omkring en stor ek. Jätten tog kort derefter både eken och bältet.

25.

En gubbe vid namn Hallog bodde i Streng, (en lägenhet mellan Borrekoll och sjön Öringen). En juleqväll kom jätten till honom och berättade, att hans hustru låg i barnsäng, samt anhöll, att få låna litet dricksle. Gubben gaf hvad han hade, fast det var litet nog. Jätten sade: "det blir ändå en god

tröstedryck af", och gick sin väg med drickslet. Efter någon tid återkom han med ett stort jern-*joladt* (=bandadt) kar, fylldt med det mustigaste öl.

26.

Jätten i Borrekoll skänkte till Öhr kyrka en kista, fylld med guld. Då bärarne kommo in i kyrkan med kistan, fattade den sistnämnde eld och började antända kyrkan. Man hade all möda, att släcka elden och sålunda omintetgöra jättens list.

27.

Jätten Borre hade en tid en *kamrat* i Hall och Hunneberg. Han gjorde derföre en bro öfver sjön Öringen, för att så mycket lättare komma till honom. (Lemningar af bron synas ännu under vattnet). Men bron blef aldrig färdig. I kringliggande fjell finnas stora stenar, hvilande på två eller tre mindre, dem Borre för detta ändamål *uppspolat*.

28.

Några sjömän lade en gång till vid en aflägsen ö i Wenern och gingo i land. De träffade der en jätte, som sade, att han i långliga tider vistats på ön, sedan han måst för *Öhr bjelle* (=klocka) flytta från Borrekoll. Han tillade, att han der qvarlemnat en stor svart tjur, och uppmanade männen, att söka den, då de skulle bli ägare af djuret. Någon tid derefter kommo männen till Borrekoll och begynte att leta efter tjuren. Letandet fortsattes i flere nätter. De hörde väl stundom, huru kreaturet råmade i närliggande skogar, men kunde dock icke finna det. Den som kan öfverkomma denna tjur, skall aldrig lida någon nöd.

29.

Man hade en längre tid hört en tupp gala i den håla uti Borrekoll, i hvilken Borre bott. Flere försök anställdes att öfverkomma tuppen. Slutligen insläpptes i hålet en höna. Efter en stund återkom hönan till hålans öppning, åtföljd af en stor tupp, med glänsande fjädrar och med en guldring i sin näbb, stor som en portring. Då tuppen fick se dagsljuset, for han under skri tillbaka i hålan, och han har icke varit synlig sedan.

30.

Vid Långebräcka i Öhr socken, Nordal härad, förekomma åtskilliga stenrör af större och mindre storlek, kallade *varp*. Ett af dessa varp är öfverhöljdt med risqvistar, röda, hvita och svarta lappar m. m.

"De som gå i syne ha ondt för att komma förbi detta varp". Då man färdas förbi varpet, bör man *offra* derpå, eljest råkar man för obotliga sjukdomar. Har man tid, så bör man icke underlåta, att tillika tre gånger gå omkring varpet.

31.

I Dalskog socken, Nordal härad, vid sjön Erven är den så kallade Jättekullen — ett högt, med tät skog beväxt, berg eller fjell. I samma fjell är en stor vacker grotta af omkring 20 alnars längd, 3 alnars bredd och lika höjd. Väggarna äro öfverdragna med silfverhvit droppsten. Den kallas "Jätte-*stöfvan*" (=stugan). För flere år sedan, då en tös gick förbi berget, mötte hon en qvinna, den hon tyckte vara sin mor. Tösa sade till henne: "komme J här!" Men hon insåg snart misstaget. Frua sade icke ett ord, men slog sina händer, på hvilka hon hade gula silkesvantar, samman tre gångor, och *blef* i detsamma *borta*. Tösa gick hem och insjuknade kort derefter.

32.

Vid byn Ryr i Skållerud socken, Nordal härad, är en *Jättegraf* (=hällkista — se Beskr.).

I denna trakt bodde fordom många jättar, hvilka omsider måste fly ut på *sjön* (Venern) för några hurtiga män, som angrepo dem. En af dessa jättar — den största af dem — blef fångad med ett rep, som kastades kring hans ben, hvarefter han af tio man drogs till det stället, der nu grafven är, i hvilken, sedan man dödat honom, han begrafdes.

33.

Ett högt berg är på Ryr ägor i Skållerud socken. I detta berg hafva kreatur ofta blifvit intagna. Sommaren 1842 var en ko borta i flere dagar, och man letade förgäfves efter henne. Slutligen rådförde man sig med en "klok gumma" om sättet, att återfå kon. Följande det råd hon gaf, ställde sig Gustaf Esbjörnsson vid Fähusväggen, hafvande en yxa i *venstra* handen, den han borde kasta öfver taket. Första gången han bjöd till, att kasta yxan, fick han henne ej ur händerna; andra gången stötte hon mot kroppåsen. Tredje gången for hon öfver taket ner på marken å andra sidan om huset. ("Hon gled den gången så lätt ur händerna, att jag icke kände när det bar af med henne".) Gumman, som stod i närheten, slog dervid ihop händerna och sade:

"Trolletyg och kraketyg"!

Man började å nyo leta efter kon, och hon återfanns samma dag.

34.

I Tillskog (Tisselskog) socken, Wedbo härad, mot Högsbyn, är det så kallade Brudefjellet. På detta fjell finnas större och mindre varp, till ett ganska stort antal.

I forna tider färdades öfver detta fjell en brudskara. En hop män — alla vanskapliga — rusade fram ur skogen och ville röfva bruden, samt ihjelslå brudgummen. Der blef då *ett argt slagsmål*. Slutligen återstodo blott några få af hvarje följe, hvilka gjorde fred och kastade varp öfver de döde.

35.

35.

En man gick i en skog. Han kom till en öppen tägt. Der fick han se jätten, som stod och eldade framför en kista. Mannen gick fram och sade: "hvad eldar Du? — bara skräp, tror jag". Men det var i sjelfva, verket rena guldet, som jätten eldade. Emedlertid narrade mannen jätten, att se bakom sig, der mannen stod, och kastade derunder en knif i kistan. Mannen erhöll i detsamma ett lindrigt slag i hufvudet. Jätten försvann, och den förre blef ägare af guldet.

36.

En man hade sju söner och en åttonde, som hette Roll. De begåfvo sig ut i verlden. De kommo till en jätte. Endast jättesan var hemma. Männen bådo, att få låna hus öfver natten. Jättesan svarade: "får väl se, när fader jätte kommer hem". Jätten kom och svarade till deras begäran *ja*, tilläggande: "det var bra, nu få vi fästmän åt våra sju döttrar". Alla lade sig. Råll kröp i en vrå. Jätten och jättesan öfverenskommo, sedan man lagt sig, att döda männerna, och den sistnämnda satte mössor på gossarnas hufvuden, samt hucklä'n (=hufvudkläden) på flickornas, för att i mörkret kunna skilja dem. Roll, som lyssnat till anslaget, smög sig ur vrån, satte mössorna på flickorna och hucklä'na på männerna. De förstnämnde blefvo således dödade. Roll sade till sina bröder: "gån! nu hafver jag frälst eder". Roll tog af jätten en käpp, *med hvilken man kunde gå öfver rinnande vatten*, samt begaf sig till en kungsgård. Konungen sade till honom: "skaffa mig jättens guldtäcke, så skall du få min yngsta dotter. Roll låfvade det, blott han finge ett rep. Ett sådant erhölls. Han satte på ändan deraf en krok, nedsläppte den genom en spricka på jättens stugutak, samt uppvindade sålunda guldtäcket, det han öfverlemnade till konungen. Jätten hördes följande dagen ropa: Roll! du har tagit mitt guldtäcke". Roll svarade: "ja men, kære far"! Konungen sade till Roll: "du måste nu skaffa mig jättens julgalt". Roll biföll. Han tog en *kolla* (=ämbar), hvari han lade *svinbär*, samt lockade galten med sig till konungen. Andra dagen hördes jätten åter ropa: "Roll, du har tagit min julegalt"! "ja men, kære far", sade Roll. Konungen sade till Roll: "du måste skaffa mig jättens *lyseträ, som lyser öfver sju konungariken*". Roll samtyckte och begaf sig om natten till jätten. Jättesan kom ut för att mjölka kon och ställde lyseträdet på något afstånd ifrån sig. Roll tog det och skulle springa öfver ån dermed, då jätten kom och tog både Roll och lyseträdet. Roll skulle nu dödas. Men i detsamma kom jättens son och bjöd jätten på barnsöl. Jätten ursäktade sig dermed, att han hade annat att göra, men gick slutligen. Jättesan blef hemma och eldade ugnen *sju gångor hetare, än vanligt*, för att steka Roll. När ugnen var varm, sade Roll: "kära mor! ser ni de sju stjernorna i ugnen"? Jättesan tittade in, men Roll skjutsade henne i detsamma in i ugnen och kastade en halmkärfve efter henne. Roll begaf sig i hast ut på sjön. Jätten och hans son kommo och satte efter honom. För att hinna honom, begynte de att *sluka upp sjön*. — Det var nu ganska litet vatten qvar, och det begynte dagas. Då sade Roll, pekande på den uppgående

solen: "ser ni så'na grann jungfru der borta"! Jätten och hans son sågo dit, och båda *sprucko*. Men Roll kom till konungsgården och fick konungens yngsta dotter.

37.

Uti inloppet till Åmålsviken ligga *Fogden* och *Torkelsholmarna*. I närheten är den såkallade *Jungfru-udden*. I forna tider bodde en fogde på "Fogden" och en Torkel på Torkelholmarna. De stridde med hvarandra om en jungfru, som slutligen störtade sig utför en klippa på nämnda udden, hvilken deraf erhållit namnet Jungfru-udde.

Anm. På denna udde står ett kors, hvilket årligen, midsommaraftonen, klädes med blomster.

38.

En jätte och en man släppte en vår sina svin på bete. De hade hvardera lika många. Då de lemnat dem på betet, sade jätten: "det var illa — vi glömde märka svinen — vi kunna i höst icke skilja dem". Mannen genmälte: "jo väl, jag glömde icke, att slå knut å svansarna på mina". Då svinen, hvilkas svansar vårtid äro raka, om hösten återkommo, voro svansarna, såsom vanligt, knorrade i knut. Bonden tillegnade sig derföre alla svinen.

39.

I Åminskog socken (Tössbo härad) på Lund ägor, vid den härliga dal, som i söder begränsar sjön Ånimmen, är en bergshåla, kallad jätte*stöfva* (=stuga). Der bodde fordomdags en jätte, hvilken hade många *kräk*, dem han om nätterna utsläppte på bete. Der hördes alltid bjellor, *både finare och gröfre*, samt *skall* af vallhundar. Folket klagade om höstarna öfver den knappa höfångsten, men jetten lagade så, att de vid jultiden alltid hade tre lass hö för hvarje lass de inbergat.

40.

I Laxarby socken, Tössbo härad, är en liten sjö, kallad Stormåskärna. Den ligger mellan Låbbyn och Solby. I denna sjö finnes en så kallad *Dölgädda*. Hon är till färgen grön och har tre stjertar. Denna gädda går stundom up på land. Man kan då aldrig fånga henne, emedan, om man söker det, hon blir osynlig. Går man till sjön, utan att hafva yppat det för någon, kan hon väl någon gång fångas, men aldrig behållas längre, än att man väl får betrakta henne. Folk ha efter sådant blifvit sjuka.

41.

I skogen, icke långt från Solvik i Laxarby socken, är en liten, ganska vacker, jättegryta. Hon är merändels till hälften fylld med vatten. Flickor, som

tvätta barmen i detta vatten, innan de gå i brudstol, skola icke lida men af, att ge sina barn di. I grytan offras knappnålar och dylikt.

Anm. Hustru N. N. i Laxaby socken, efter hvilken berättelsen är uppfattad, sade, att hon, näst före sitt bröllop, sjelf sålunda tvättat sig.

42.

På Flateby ägor i Laxarby socken, uti det så kallade Skalleberget, är en jätte-*om* (=ugn). Deri har bott en jätte. En *höling* (=herdeflicka) kröp en gång in i hålan, men fann ingen ände på den. När hon gått *så långt, som hon trodde sig*, fick hon se en stjerna långt in i hålan. Hon spottade på den flere gångor, för att släcka, men för hvarje gång skymtade något för sjernan. Hölingen spottade då tre gångor mot väggen och kröp ut.

43.

Nedanför Bergsberget på Bergs ägor i Laxarby socken, Tössbo härad, är en sandkulle. Det hände, att en man gick förbi kullen. Han *föll ned* i den och *blef intagen*. Man hörde flere nätter derefter, huru jättarna sletos om honom. Omsider en afton fanns han liggande vid foten af kullen, "så förderfvad, att han låg och vred näfvarna". Han hade tillförene fört ett ogudaktigt lefverne.

44.

En jätte bodde i Skallebergct i Laxarby socken, Tössbo härad. Jättesan kom en dag springande till närmaste by och bad folket hjelpa sig, emedan taket i jättestugan höll på att falla. Då de kommo dit in, funno de jätten stående midt i stufvan med uppsträckta armar, på hvilka två stora *takhallar* hvilade. Man satte nu stötsor under hallarna. Folket, som dervid voro behjelplige, ledo derefter aldrig nöd.

45.

I Laxarby elf, öster om Laxarby kyrka, äro några *"tufvor"* (rättare: mindre holmar). Under dessa finnas kettlar, innehållande penningar. De tillhöra Siögeroa och må icke röras. Sker det, försvinner all fisk ur kringliggande vatten.

46.

Lakeskärs eller *Lakekärs* är en *stygg* (=farlig) fisk, med sju hufvuden, som man någon gång, fast mycket sällan, får se i Wenern. Man bör så mycket som möjligt undvika denna fisk, hvilken icke för någon lycka med sig.

Gäddemora är moder åt alla fiskar. Hon har en hög mahn, som synes öfver vattenbrynet, och är försedd med bjella, medelst hvilken hon lockar *stimmar* af fiskar kring sig. Hon bör alldrig störas.

47.

På Berg ägor i Ödsköld socken, Wedbo härad, är ett berg, hvari finnes en stor jättestuga, kallad *Ingiars kammare*. I denna bodde fordom en jätte med

sin jättesa. De hade en svart ko, den de betade på kringliggande fält. Ännu synes i berget märke, der kon varit bunden medelst jernklafve.

48.

En man låg i en hölada i skogen, att hvila. Då kom en jättesa, med brösten *slängda öfver axlarna*, springande genom ladugluggen, och flyende för en varg, som satte efter henne *i full tän*. Jättesan satte sig i gluggen med fötterna utanför densamma. Hon tyckte nu, att hon var frälst; slängde med fötterna och skalkades, sägande till vargen:

"Tasse tar tå,
"Om du kan nå!"

Mannen, som låg i ladan, sade:

"Tasse tar tå,
"När han kan få".

Vargen hoppade i detsamma upp i gluggen, drog ner jättesan, som ropade till mannen: "det skall aldrig gå väl med dig och din slägt", samt ref ihjel henne.

49.

Jätten kom en qväll till en man. Det var juleqvällen. Jätten sade: "du skall flytta ditt stall". Mannen svarade: "det kan jag intet göra förr än i sommar". "Jo", genmälte jätten, "kom ut med mig, skall du få se hur jag mår". De gingo ut och kommo in i en mycket grann *stöva*, der mannen på bästa vis undfägnades. Rätt som de sutto och spisade, började det drypa från taket midt på bordet. Jätten sade: *"ser du hur jag har det! märra di' stallar*. Du skall staka ut stallet och intet mer besvär ha". Mannen gjorde så. "Julmäro", när han kom ut, stod stallet på sitt nya ställe.

50.

En gubbe kom en afton till Bräkeberget på Berg ägor i Ödsköld socken. Han gick *kring* (=intill) berget. Då hörde han jättesan "lalla sitt barn", sägande: byss, byss. Gubben tyckte, att det lät illa och sjöng till henne:

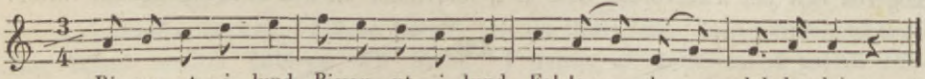

Bis-san ut--i lund, Bissan ut--i lund, Fal-la----la-----lal-lan-lei.

Jättesan tyckte om sången, och gubben hörde, hur hon talade från berget till honom: "Dej skall ske lycka i tredje och fjerde led, för du har lärt mig sjunga.

51.

En qvinna var sysselsatt med bakning. En jättesa kom in, flyende undan en varg, som förföljde henne. Qvinnan dref, medelst ett *bötträ*, eller *skotfjöla*, vargen på flygten. Jättesan sade: *"du skall få lycka te' krokhornet te' kräk"*.

Anm. Krokhorniga kreatur hållas för de bästa.

52.

En man gick en sommardag på gärdet och mejade. Han sade om qvällen: "om jag hade gärdet opskuret, så *gitte jag* (=gåfve jag ut) min *Ringold*" (en stut, som han ägde). Följande morgon var gärdet skuret och stuten borta. Mannen blef förskräckt och började tala *derpå* (=derom). Man lärde honom, att tre thorsdagsqvällar gå ut och locka stuten. Han gjorde så. Tredje qvällen kom stuten fram. Han hade då jernringar i öronen, hvilka ännu sitta i Järbo kyrkodörr.

53.

Tre män — en från Jerbu (Järbo socken), en annan från Ödsköld och den tredje från Stenby socken, kommo en gång till en *obebodd* ö i Venern. Eld lyste på ön. De satte i land vid ett berg. Der fingo de se en jätte, som *låg vid varmen*, hafvande tre jernstänger i *eldsbålet*. Han var blind. Jätten sade: "hvarifrån ären J"? Männerna nämnde sina hemvist. Jätten *blef bli' deröfver* och sade: "jag bodde för mång hundra år sedan i *Jerbo kulle* (se Beskr.). De ställde up e' bjella der, och då fick jag flytta. Här får jag ligga till domedag". Männen bådo jätten visa dem rätta kosan. Jätten sade: "mina tre *sönjer* skola visa er till rätta". Sönerna kommo nu hem. De sade till männen: "nu vill han ta er i händerna, men då skolen J sticka jernstängerna i hans hand". Jätten yttrade: "låten mig nu känna om det är någon *varmeblo'* qvar i Jerbu-, Ödsköld- och Stenby-männen"! räckande dem sin hand. Männen räckte honom, hvar efter annan, de glödheta jernstängerna, dem han kramade, *så att det sqvatt*, och sade: "jo, det är ännu någon varme qvar". Han gaf dem derefter en hvit stut, tillsägande dem, att *häckta* den vid farkosten, då han nog skulle följa med. Männen mottogo stuten och efterkommo tillsägelsen. Jättesönerna sade: "J gjorden väl, som emottogo stuten, men då J kommen i färskt vatten, så huggen af repet, *annars går han till botten med eder*. De gjorde så. Stuten samm tillbaka och männen kommo lyckligt hem.

54.

Vid Berg by i Ödsköld socken har varit en *munke-kyrka*. I närheten är en hög, kallad *Svesserhögen*. Då en gång gudstjenst hölls i kyrkan, kom jätten ur högen och började tjuta i kyrkan, som en hund. Folket skyndade ut. Kyrkan sjönk. I myran, der hon stått, synes hvarje påskmorgon, tuppen på kyrkotornet.

55.

Vid sjön Iväg i Ödsköld socken är ett berg, kalladt *Ranneberget*. Der bor en jätte, och ljus synes stundom brinna i berget, samt droppar af guld drypa ur detsamma. En höling öfverkom en gång några sådana droppar, hvilka ökade af sig, så att hon innan kort blef rik. Men *det var henne tillsagdt*, att hvarje thorsdagsqväll gå tre hvarf kring berget, om hon ville behålla guldet. Flickan började snart ångra sig. En thordagsafton uteblef hon från berget, och *"guldet blef borta"*.

56.

I en dal eller sänkning norr om Onsjö i Ed socken är en hög enstaka klippa, kallad *Drakekoll.* Der finnes mycket guld, och en drake vårdar det. Han synes ofta, såsom en itänd sop*limme* (=qvast), flyga från kullen tvärt öfver sänkningen till en sten på östra sidan om densamma, kallad *hvita hästen.* I kullen är en fyrkantig kammare, i hvilken några kunnat inträngа; *men de hafva icke gått dit andra gången.*

57.

Vid Gillanda i Rölanda socken, Vedbo härad, är en reslig bautasten, stående bland andra minnesmärken (se Beskr.). En jätte, som bodde i trakten, var en gång ute i färd. Han kom att dröja så länge under bar himmel, att den uppgående solens strålar föllo på honom. Han förvandlades då i denna sten.

58.

I skogen vid Onsjö, Ed socken, är en källa. En tös gick en afton dit, att hemta vatten. En jätte kom och bad henne visa sig vägen till *Lakenskoll* (i Järbo socken). Tösen svarade, att hon icke hade tid dertill. Jätten sade: "jag skall ge dig tid, jag"! Tösen måste då följa med till Lakenskoll, och gick der, med jätten, in i en stuga, hvarest bara guld och silfver blänkte. Hon var der, som hon tyckte, i tre dagar, hvarefter hon fick lof att gå hem. När hon hemkom, fick hon veta, att hon varit borta tretton år.

59.

En jätte bodde i den så kallade *Rollekoll* vid Rumsäter i Järbo socken. Det var en gång ett bröllop i Härsängen uti angränsande Rennelanda socken. Jätten kom dit och ville låna dricka. Man anvisade honom ett stort kar, fylldt med öl, det han genast utdrack. Följande året vid samma tid blef bonden i Härsängen utan dricka. Han gick då till Rollekoll och bad jätten att återfå det öl, denne lånat. Men hur han ropade, syntes ingen jätte. Omsider hörde han hur det talade i berget: *"far ha' flytta! far ha' flytta!"* Sju kar med öl stodo, då bonden kom hem, på hans gård.

60.

På ett berg i Ödsköld socken är en stenkrets af sju stenar. Der gingo en gång sju tösor och en gosse vall. Tösorna sade till gossen: "vi ska' kittla ihjel dig". Om qvällen, när gossen kom hem, omtalade han hvad tösorna sagt och tillade, att han följande dagen icke ville gå vall; men då fadren sade, att han skulle göra det, bad han att få medtaga en ren skjorta till svepeskjorta, sägande: "jag kommer ändå ej med lifvet hem". Fadren yttrade: "gack du! jag skall nog se efter dig". Gossen gick. Fadren begaf sig kort derpå efter, men när han framkom, "var det allt för sent". Gossen låg död och de sju tösorna omkring honom, likasom de såfvit. Fadren bar hem sitt döda barn, men tösorna förvandlades, der de lågo, till stenar.

61.

På Hogerud ägor i Roggärd socken, Valbo härad, är en *"jättekista"*. (Se Beskrifn.). Der bodde i fordna dar jättar. De voro nio till antalet. En tös, som vallade i skogen, blef intagen i stugan. När julen kom, bådo de henne gå och skaffa julhalm, men förbödo henne, att dervid tala vid någon. Tösen gick till Hogerud, der hon, inkommen i en stuga, sade, (ställande sina ord till *spisestöttan*): "Sju år har jag varit i jättekistan; sju barn har jag med jättarna, barnen ha de kastat i Wassebäck; — gifven mig te' julehalm — jag kastar ett och ett halmstrå efter mig och tre der jättarna bo". Tösen gick. Man letade sig fram, efter stråna till jättestugan. Jättarna dödades och tösen befriades.

Anm. Vassebäck framrinner mellan Hogerud och jättestugan. Man tror sig ännu höra barnens skri i denna bäck.

62.

Mellan Strömsberg och Tössö kyrka i Tössbo härad är en jätsekista (se Beskrifn.). En jätte, som bodde i närheten, bad, då han blef gammal, en man gå till presten och begära graf för honom i kyrkogården, samt lemnade en påse med penningar, som mannen skulle hafva för besväret. Denne gick till presten och framförde ärendet, men fick afslag. Jätten dog. Mannen begrof honom i jättekistan, men ville icke behålla penningarna, utan lade dem under jättens hufvud, der de ännu ligga.

63.

På en höjd, Hofstens-moen kallad, vid Hofsten by i Ödeborg socken, Walbo härad, äro, bland andra minnesmärken, två höga stenar reste. När Ödeborg kyrka byggdes, togo de den största af dessa stenar för att använda den till kyrkobyggnaden. Men påföljande morgon fanns stenen stå på sitt förra ställe. Så skedde två dagar. Tredje morgonen satt stenen på sitt ställe så djupt i jorden, att den icke mer kunde röras af sin plats.

Anm. Detta minnesmärke är ett bland de skönaste i Dalsland. (Se Beskr.)

64.

På Borråseberget i Ödeborg socken, Walbo härad, finnas lemningar efter en borg. En konung med sitt folk höll här fordomdags till, och en annan å en borg på ett berg vid sjön Stigvattnet i samma socken. (Om dessa borgar, se beskrifningen). De förde krig mot hvarandra. Först angreps kungen på Borråseberget, der blod ännu synes öfver allt under mossan, och hvarest, i en håla, de fallna kastades. Derefter förföljde Borråsekonungen den andre till Stigvattnet, der de flyende i förskräckelsen nedkastade sina dyrbarheter och der kronan föll af de besegrades konung, samt ner i sjön. Han stupade der, och ett rös uppkastades på samma ställe.

Anm. Röset finnes ännu, och på detsamma *offras* af förbigående. Om "blodet", se Beskr.

65.

På en höjd vid Frendö i Fergelanda socken, Walbo härad, är en stor ättehög, samt tomtning efter en byggnad ("kyrka"), den man här ärnat uppföra. Under byggandet företog sig en jätte, att hvarje natt bortbära grundstenarna till det stället, der nu Färgelanda kyrka är. En natt, då han sålunda bar en sten, kom han att dröja ute, till dess solen gick upp. Han förvandlades då i en stor sten. Denna finnes ännu stående upprest vid Skriketorp, mellan Frendö och Färgelanda kyrka; och ligger den sten, hvilken jätten bar, då han förvandlades, bredvid.

Anm. Om detta minnesmärke, samt f. d. Länsm. Modigs berömliga omvårdnad om detsamma, se vidare Beskrifningen.

66.

En väre (=gumse) stod en morgon vid fähusdörren i Kläppe uti Ödeborg socken. Pigan kom och berättade det för husmodren, som frågade hvilken färg vären hade. Pigan svarade: "svart", och den förre yttrade: "säg aldrig ett ord!" En tid derefter lammade alla tackorna; och der i gården funnos efter den tiden alltid de bästa får.

67.

De första, som odlade i Kläppe, Ödeborg socken, voro en dag ute och grofvo. Då kom jättesan fram ur berget (se Beskr.) till dem, lade dem alla i en skopa, samt bar dem in i berget till jätten. Denne sade: "kast' ut dem! dä' ä' de, som sk'a förstöra oss".

68.

En hustru satt sent en qväll ute och sydde. Jätten kom ur berget till henne och sade:

Anna! gack in;
Da'n ä' din,
Natta ä' min.

Hustrun gick in. Hon fick derefter stor lycka med *kräk*.

69.

Nedanför ett berg på Starlanda ägor i Roggärd socken, Walbo härad, der en liten bäck framflyter, vandrar ibland om aftnarna Skogeroa med sina barn. Hon bär ett vid bröstet och de andra gå efter henne. Är något betande kräk i närheten, springa barnen upp och rida på det. Tre skopor vatten böra, när det händt, kastas öfver kräkets rygg, om det skall stå vid magt.

70.

Man hade på ett ställe en längre tid kastat ut vatten å gården, sedan det begagnats till tvagning o. d. En dag inställde sig jätten hos gårdfolket och bad

bad det upphöra, att på detta stället kasta ut vatten, emedan det rann ner midt på jättens bord. Man efterkom hans begäran.

71.

Några män begåfvo sig en gång till Julottan i Töftedal kyrka. När de hunnit upp på fjellen, kom en jättesa springande mot dem. Hon hade bröst — stora, som *"bylämbar"* — och det långa håret fladdrade kring henne. Hon frågade, om männen sett hennes man; men de vågade icke säga ett ord. Jättesan försvann. Kort derefter kom en man ridande på en svart häst. Han var sjelf alldeles svart och hade ett skröpeli' långt skägg. Fötterna släpade på marken och grofvo i den djupa *skolor*. Mannen frågade efter sin hustru, men de resande tordes icke eller nu svara. I detsamma störtade sig mannen af hästen och slog hufvudet i marken, så att blodet stänkte. Både man och häst försvunno, men man hörde länge derefter huru jättesan skränade i fjellen.

72.

Vid Klefmarken, bland Klefmarksfjellen i Töftedal socken, är ett grafminnesmärke (se Beskr.). I denna trakt bodde fordomdags en jätte, vid namn *Byrgil*. Han fattade kärlek till en tös, som bodde icke långt derifrån, på andra sidan Skottanesjön. Men hennes föräldrar ville icke samtycka till ägtenskapet. Lika litet ville de säga rent ut nej. Tösen dog. Natten, när hon låg i sin svepning, för att följande dagen bäras till kyrkan, kom Byrgill och tog bort henne, samt begrof henne vid Klefmarken; men hon blef derefter tagen ifrån honom, dervid jätten dödades, hvarefter hon jordfästades i Töftedal kyrkogård. Jätten hade en son, som lade honom i den graf, der tösa legat.

Anm. Se härom äfven Hesselgren, Diss. de Dalia.

73.

På Frendeforsvattnet i Frendefors socken, Sundal härad, synes stundom *"Sjöråa."* Hon har utslaget hår och sitter i en båt med granna segel. Man får icke tala ett ord till henne, ty då blir storm, eller misslyckas fisket. Ibland har hon inga segel på båten, utan hennes yfviga hår får tjena dertill. Om man en gång får syn på henne och derefter ser tillbaka, får man den dagen icke mer se henne.

74.

Några män landade en gång vid en okänd ö i Wenern. De voro från Wermland. På ön träffade de en blind jätte, som frågade dem hvarifrån de voro. De svarade. Jätten frågade dem vidare, om det vore varmt i Wermland. Männen räckte då en het jernstång i hans hand. Jätten sade: "jo, jag känner, att det är varmt i Wermland".

75.

I Roggärd socken, Walbo härad, icke långt från kyrkan, äro de så kallade *Drottninghögarna*. (se Beskr.). Tre drottningar kommo här en gång tillsammans.

Hvarje af dem ville vara för mer, än de andra; det kom derföre till strid mellan deras män. Under det konungarna som hetast stredo, blefvo drottningarna förvandlade i hönor. Dessa hönor synas ännu understundom på högarna.

76.

I sjön Ånimmen uti Ånimskog socken, Tössbo härad, äro några rös eller har, som kallas jättekast. Det bodde i forna tider en jätte på hvardera sidan om sjön. De blefvo oense och började kasta stenar mot hvarandra. Men stenarna hunno icke öfver sjön, utan bildade sig i de synliga jättekasten. Dessa stenar böra icke användas till grunder o. d. emedan de aldrig hänga samman.

Anm. Detsamma säges om några dylika har i Wenern mellan Storön och Bollaret.

77.

En underjordisk gång löper mellan hålan i Borrekoll, Öhr socken, och den i Jätteberget i Dalskog socken. (se N:o 23 och 31). I denna gång möttes fordom tvänne jättar, som, för gångens smalhet, icke kunde komma förbi hvarandra. De började då att slåss, och fortsätta ännu sin strid, till dess en menniska kan komma neder och kasta ett hufvudhår mellan dem.

Anm. Om denna gång äro flere ofullständ. berättelser gängse.

78.

I grannskapet af den så kallade Gällnäs udde i Gesta socken, Sundal härad, är ett berg, kalladt *Elgeberg*, som liknar ett skepp *med köl, sidor* och *ror*. Det var fordom en hop jättar, som här lastade en farkost med bara silfver och ämnade flytta härifrån upp åt Vermland. Men de kommo en dag i en sådan träta och slagsmål, att de började slå ihjel hvarandra. Sluteligen återstod blott en, hvilken ej kunde *komma någon hvart* med farkosten, som med tiden, jemte silfret i densamma, mer och mer förvandlades i sten. Berget innehåller ännu god silfvermalm.

79.

En konung rådde i fordna dagar om både Ton och Dyrehög byar i Brålanda socken, Sundal härad, samt vida sträckor deromkring. Han hade en son, som for till främmande land, men aldrig kom tillbaka. När konungen dog, styckades landet, och hvar blef ägare af hvad han först kom öfver och tillegnade sig.

Anm. Några uppgifva, att konungalandet innefattat hela Sundal härad.

80.

Vid Strengelund i Öhr socken, Nordal härad, äro några grafkullar, på hvilka ljus ses brinna. Icke långt derifrån är den så kallade *kyrkesten*. En jätte ämnade kasta den på Öhr kyrka, men då i detsamma det började ringa, föll stenen ur hans hand ner på marken, der den ännu ligger.

81.

I skogen mellan Rud och Smedsbol i Grinstad socken, Sundal härad, är en större sten, hvilande på några mindre. Denna sten kallas *Holtane-sten*. Thorsdagsqvällarna hålla jättarna dans kring densamma. Ingen må då störa dem. En man kom en gång i deras danslag. Han dansade både skor och strumpor af sig, men ville derefter aldrig dansa. När det ringer, vrider sig denna sten.

82.

I Järbo socken, Walbo härad, hände fordom, att en tjur bortkom. Man fick veta, att en jätte, som bodde i fjellen mot Lerdal socken, tagit den i förvar, men ingen vågade gå dit och återtaga tjuren. Ägaren gick slutligen tre thorsdagsqvällar å rad ut och lockade tjuren. Tredje qvällen återkom djuret, hafvande i ena örat en stor ring af jern. Denna ring sitter nu i Jerbo kyrkodörr.

Anm. Jfr. sägnen N:o 52.

83.

I Bolsta socken på Kåreby ägor, Sundal härad, är den så kallade *Kårehög* (se Beskr.). Kore var en konung, som rådde om landet rundt omkring. Han var så grym, att han skulle se ett hufvud huggas af, hvarje dag. Folket sammanrotade sig slutligen och dödade honom och hans män. "Det rann bara blod i *Lillåna* den dagen".

84.

Norr ut i Venern mot Vermland är en *obebodd ö*. Dit kommo en gång sjöfolk från Dal. En jätte satt vid ett berg. Han sade:

"I Högsäters gäll,
"I Kroppe fjell,
"Der har jag spisat mång julaftes-qväll".

Anm. Högsäter socken är i Valbo härad. Kroppefjell sträcker sig efter gränsen mellan Valbo och Sundal härader. Se vidare Beskrifningen.

85.

På Greaholmen i sjön Lelången uti Ärtemark socken, Vedbo härad, äro åtskilliga minnesmärken, deribland ett större rör på höjden af holmen.

I detta rör finnes en kittel, innehållande guld och silfver. Den vårdas af en drake. Man har någon gång begifvit sig till sjöss, för att uppkasta röret på holmen. Men då skall det alltid börjat storma, så att man aldrig hunnit fram, utan måst vända om.

86.

På Mellerud ägor i Holm socken, Nordal härad, är en flock af grafhögar. (se Beskr.). Här höres vissa nätter sång och spel, samt stampning, likasom af

dansande. Ingen ting kan likväl märkas; blott ljus som brinna. Ibland finnes ock, att gräset är mycket nedtrampadt.

87.

En man var i skogen och högg. Han satte yxan till en gammal fura. Då hörde han, hur det ropade: "hugg icke"! Men han fortsatte att hugga, och då han hunnit ett stycke i furan, fanns den vara ihålig. En liten pilt satt i hålet och gret. Mannen blef rädd och började springa derifrån. Då han derunder en gång såg tillbaka, märkte han hur jätten kastade en glödande jernstång efter honom. Men han kom lyckligt hem.

88.

En man var sysselsatt med uppförandet af en stuga. Han hade lagt tre hörnstenar och gick till skogen efter den fjerde, som äfven lades på sitt ställe. Då han, påföljande morgon, ville fortsätta, saknades den fjerde grundstenen. Han gick då till det stället, der stenen föregående dagen hemtats, och fann den der, men stenen kunde icke mer fås af stället.

89.

En tös var i skogen och vallade får. Hon satte sig på en tufva. Då föll en guldring i hennes förkläde. Tösen tog ringen i sina händer, och ju längre hon såg på den, desto vackrare tyckte hon den vara. När hon omsider såg sig omkring, voro alla lammen borta. Hon började nu gråta. När hon en stund förgäfves sprungit af och an, för att finna lammen, kastade hon i sin bedröfvelse bort ringen, och nu samlade sig lammen åter kring henne.

90.

I Ödeborg socken, Valbo härad, der nu Ödeborg kyrka står, var fordom ett slott, i hvilket en konungsdotter vid namn Öda bodde. Det kom en konung och friade till henne, samt blef hennes man. Då gjordes af slottet Ödeborg kyrka, och konungen med sin gemål flyttade till Thorsberg, vester ut från kyrkan, der de bodde till döddagar.

Anm. Vid Thorsberg synas ännu grundvalar efter en större byggnad.

91.

Några fiskare blefvo en gång af storm drifna mot Vermlandslandet. Der låg vid ett berg en jätte och drogs med döden. Det satt en stor nyckel vid hans bälte. Fiskarena frågade honom hvartill nyckeln hörde. Jätten sade: "kistan i Ånskobräckan". De togo nyckelen och begåfvo sig till Ånimskog, men kunde der icke finna någon kista. När de en tid derefter sökte jätten, för att härom vidare tala med honom, var han död. De kastade då nyckelen i sjön.

Anm. Ånimskog socken ligger i Tössbo härad.

92.

I Stenby socken, Vedbo härad, nedanför den så kallade Tingsbräckan, är en källa, eller rättare pöl, saknande aflopp. I denna pöl finnas sju kettlar, fyllda med penningar. Det blef sagdt, då dessa kettlar nedsattes, att de skulle sjunka neder tre alnar hvarje år. De äro nu så djupt, att ingen kan komma åt dem.

93.

I Gunnarsnäs socken är ett berg, utgörande en del af en söder ut löpande fjellsträckning. Här föreföll i fordna tider ett slag mellan tvänne konungar. Den ene anföll den andra på det sättet, att han red baklänges utför berget. Han segrade ock. Spåren efter hästhofvarna synas ännu i berget.

94.

Mellan Gesäter och Lerdal socknar, (den förra i Vedbo, den sednare i Valbo härad) äro några höga bergsträckor. Jätten, som bodde i ett af dessa berg, kom en dag före jul, då man var sysselsatt med bryggning af julöl, till Stommen (en by i Lerdal), der han borttog hela ölkaret, hvilket han bar in i berget. Man hörde derefter under hela helgen, huru jätten och hans lag klunkade ur ölfatet och höllo sig muntra. Följande året fick man i Stommen mer säd, än alla andra.

95.

I Erikstad socken, Sundal härad, är en måsse, kallad Skåkerud måsse. Denna var fordom frugtbar. En man ville genom Rättegång tillvälla sig densamma. Han önskade i Tingsmännens närvaro, att om jorden icke vore hans, ett tecken skedde af himmelen. I detsamma förvandlades den frugtbara jorden till en vattensjuk måsse.

96.

I Ödsköld socken, Vedbo härad, vid byn Altorp, är en källa, känd under namnet *Altorp källa*, hvilken, när krig tillstundar, så flödar öfver, att en icke liten bäck flyter från henne, men under fredstider nästan alldeles förtorkar.

97.

I Bolsta socken, Sundal härad, är ett kärr kalladt *Helvetskärr*. Der synas nattetid barn med röda mössor och käppar i händerna. De dansa och skria. Om man talar, så att de höra det, försvinna de.

98.

I den skog uti Ed socken, Vedbo härad, hvilken sträcker sig efter vestra stranden af sjön Stora Lee, finnas några grafkullar, samt en mängd större och mindre stenrör. Kring dessa synas nattetid *Natt-folken* dansa. Folk, som färdas fram, blifva ibland tilltalade af dem. Men de *vända orden så bakfram*, att ingen kan förstå dem. När solen går upp, försvinna de.

99.

En man kom en gång tillsammans med en jätte. Mannen hade *till matsäck* icke mer än en stor ost. Jätten bad honom att få osten, och då mannen nekade, hotade jätten att döda honom. Mannen kastade då osten på marken. När jätten skulle taga upp den, var osten en gråsten. Stenen ligger ännu vid Töftedal kyrka i skogen.

100.

På ägorna till Torp by i Jerbo socken, Valbo härad, är en *jättestöva*. (se Beskr.). En jätte, som här hade sitt hemvist, kom en gång till byn och begärde, att få låna bröd, det han ock erhöll. Några af de kakor, som erbjödos honom voro *krusade*. Dessa mottog han icke. Efter någon tid återfunnos på *stugutaket* i byn, lika många kakor, som jätten lånat.

Skogboland, eller Skokloster Socken.

(*Upland*).

Skogboland kallades ännu i förra århundradet det land i Håbo härad, som nu heter Skokloster *). Det utgör en socken, belägen vid farleden mellan Stockholm och Upsala, omgifven på tvenne sidor af de smärre leder af Mälaren, som benämnas Gåran, Oxen, Ekolen och Skofjärden, samt gränsar i söder till Eggeby socken.

Det är sagdt, att "Skougboland är en liten försambling, lustig i påseende af de ljuflige grönskande trä" — och det är sant. Landet, som nästan allestädes har höga stränder, synes, med undantag af någon liten del deraf i nordost **), hafva redan i äldre tider utgjort ett sammanhängande helt, med ungefär den vidd det nu äger. Här råda skog och berg. Hela den södra, mot Eggeby liggande, hälften af socknen är rätt en hög bergsbygd med god och ymnig skog, samt rika björkflockar. Här och der ses i en täck kjersbärs- eller plommonlund en ringa backstuga, midt i en liten mager åkerfläck, vanligen omringad af en väl lagd stenhägnad, eller odlingsborg — ett prisvärdt slag af minnesmärken. Den ofta nog grofva sten, hvaraf de bestå, är bruten ur den mark, som de omgifva, och hvilken skogkarlen just derigenom med svett och möda gjort beboelig och frugtbar. Här lefver han i verksam ro, och sällan tränger någon till den lilla borggrinden, är det icke hans spaka lamm, eller hungriga barn. — Vid gränsen mot Eggeby äro några skogskärr, från hvilka — helst vår- och höstetid — strida flöden löpa både öster och vester ut i Mälaren. Norr om denna trakt sträcker sig öfver midten af socknen ett vackert åkerfält, å hvilket väl större och mindre, oftast kala, berg och höjder resa sig, men som är nog både rymligt och godt för de der, nästan i sträckning med fältet, förlagda byalagen. Det har det jemna läget, att man här från socknens östra strand upptäcker den vestra. Den nordliga, till större delen af sjö omgifna, trakten utgöres, dels af det ofvan nämnda, fordom frånskilda, landstycket, som är beväxt med skog, dels af ängsmark (bland denna den nämnda sänkningen), samt af större och smärre åkerfält mellan ansenliga bergshöjder, kring hvilkas, med fet mylla betäckta, nedre, serdeles långsluttande, delar lummiga ekar kransa

---

*) "Af den kåsteliga Closterkyrko, som nu socken betiänar sig utaf, är hon vorden kallad Skougklöster". "Historisk Berättelse om Skobolandh."
Detta utkast, författadt vid år 1711 af J. Drysenius, finnes i handskrift (4:o) uti Skokl. Bibliothek.

**) Den sänkning, som skiljer denna delen från det öfriga Skog, har fordom utgjort ett vattendrag, hvilket sträckt sig från den så kallade Sjöängen vid Skofjärden genom Prestgårdens, Salsta och Dampebo ägor till Ekolen. Prestgården, eller rättare det stället, der prestgården nu är, säges fordom hetat Fäste, deraf, att man vid bergen derstädes *fastgjort* farkoster. (muntl.).

sig. Skogbolandet företer väl intet *stort*, men ett *täckt* med underbart vexlande tycken *). Vi skola om serskilda trakter i socknen, på sina ställen yttra oss.

På östra stranden är Skokloster Slott och Kyrka, hvilka många af våra läsare besett och beundrat. Om dem är ock nog mycket både taladt och sjunget. Vi vilje likväl, sedan vi granskat socknens äldre minnesmärken, hvilka, med högst få undantag, besynnerligt nog, fått dela vårt lands aflägsnare fornminnens öde, att lemnas obetraktade, äfven deråt egna någon uppmärksamhet.

Till en början anmärkes, att det inre af Skokloster sockens södra del, utgörande bergsbygden, saknar minnesmärken. Allmogen berättar, att de drakar, hvilka fordom äro sedde och ännu ses i socknens medlersta trakter (om hvilka framdeles), oftast taga vägen åt detta hållet, hvarföre de tros der hafva sine tillhåll. I denna bygd, invid Skofjärden, söder ut från Skog slott, reser sig ett skogigt berg, som, serdeles mot sjösidan, har en ansenlig höjd. Det heter på allmogens mål *Jetenstu-berget*, det är: Jättestugnberget. Deri är en jättestuga, eller berghåla, som i östra branten af berget äger en ganska trång, af sträntiga hängbjörkar skyld, öppning, men hvars inre skall vara både rymligt och högt **). "Der har varit *inneboendes*, men nu är der *röss och dröss* ***), som en *nerfullin* källare", säger Lars Person i Hummeldal. Folket i det närbelägna Greskas ✝) berättar (genom gossen August derstädes), att för icke länge sedan, nu mer aflidne, Ljungberg en gång inträngt i bergstugan, då han der fått se många kistor. På en af dem skall legat en vanskaplig menniska. Man hade icke förgätit, att fråga Ljungberg, om äfven skatter förmärkts, men han skall derpå icke svarat. Eljest vet någon hvar i socknen berätta, att folk, när de dragit not i sjön nedanför berget, blifvit, nu på ett, nu på annat, sätt, störda af *något*, som *rakat ner* från berget. De meddela intet mer i saken, tilläfventyrs af frugtan, att *fiskelyckan afvändes*. — Den, som ser en syn och samma dag yppar den, han drabbas sjelf af olycka. — Med de *inneboende* förstås likväl jättar. En jätte bodde fordom i hålan. En annan hade sitt tillhåll i Haga socken på andra sidan Skofjärden. De råkade en gång i tvist, angående den enas företräde för den andra i styrka. Sedan de en stund ordväxlat, beslöts, att krafterna borde pröfvas medelst stenkastning öfver Skofjärden. Jättarna, af hvilka den ena tog plats på Skogbolandet, samt den andra på Hagastranden, så att fjärden skilde dem, grepo således hvar för sig en stor klippa, och slungandet begynte, samt aflopp så, att den sten, hvilken Skogbojätten kastade, nedföll i sjön vid Hagalandet, der den ännu synes öfver vattenytan, hvaremot den andras stannade på landet i Skog socken. Härmed var striden lyktad och tvisten afgjord.

Vi

---

*) Drysenius (a. st.) uppgifver, att i ett arfskifte af år 1320 Skoglandet förekommer under namnet Gröna Skoug.

**) Vid anställd mätning är hon funnen innehålla 10—12 alnar i längd, 3 alnar i bredd och 5 alnar i höjd.

***) Vi hafva icke förr hört detta talesätt. Röss torde böra härledas af *rasa*, och dröss af *drösa* (=falla), som i Södermanland (Rekarne) eg. betecknar, att något faller ymnigt. Af samma rot är *dröse* (i gl. Lagarna drusa) =en hög af tröskad säd.

✝) Sammandraget af Grek-karlsbo. En Grek, som varit Fälth. Herman Wrangel följagtig under dess fälttåg, säges slutligen erhållit af honom detta stället och der nedsatt sig.

Vi vete icke nämna många trakter i Skog socken, som kunna jemföras med den mellan Greskas och Skog slott. Den är en fri lustgård med blommiga kullar, doftande lundar och spelande foglaskaror. Här ligger Stenhuggartorp. Från höjderna kring detta visar sig slottet i sin fulla pragt, midt i ett förtjusande landskap med sjö. Man finner här, att slottet och kyrkan med omliggande parkerna äro belägna på en jemn (enl. sägen jemnad) afsats mellan sjön samt den höjd socknen i allmänhet äger, och hvilkens gränssluttning åt detta hållet nästan omringar denna afsats. Sjelfva Slottet står likväl på en obetydlig förhöjning å sjelfva afsatsen. Mellan Kohlkojan — ett litet björkomskuggadt näste, icke långt från Stenhuggaretorp — samt den väg, som löper öster ut från slottet, äro några grafminnen, deribland en väl bibehållen griftkulle af 14 alnars omkrets, på hvilken finnes en tresidig stensättning af små sammanlagda stenar. Hvarje sida är rak och $1\frac{3}{4}$ alnar lång. Det inre rummet är stenfritt, men blomsterfullt. Minnesmärket hör till de sällsyntaste och förtjenar undersökas till sitt inre — sedan man funnit ett dylikt. Närmare Kohlkojan ses en kiludd, hvars inåt böjda sidor af sammanlagda större stenar hvardera äro 15 alnar långa. Den skiljer sig från de vanliga deri, att en större klumpsten — tydligen ditlagd — hvilar på stensättningens vestra udd (se pl. 2 fig. 5). I närheten är en aflång fyrsidig stensättning af ganska stora stenar, nio alnar lång och sex alnar bred, inom hvilken står en ofvanpå flat sten af 2 alnars höjd (se pl. 2 fig. 6). Äfven denna hör till ett i vårt land mindre vanligt och derföre föga kändt slag af stensättningar *). På Skoglandet träffas de likväl i mängd. Söder ut härifrån är det så kallade Kyrkberget, som, enligt Daniel Winges förmenande, erhållit detta namnet, antingen deraf, att sedan urminnes tider löf här hemtats till kyrkans prydande vid midsommarhelgarna, eller af någon kyrkoanläggning på berget. Här synas lemningar af mursträckor, serdeles på öfre delen af bergets norra sida, hvilka tyckas utvisa någon tillämnad befästning för folk, eller hägnad för kreatur. Å berghällarna finnas åtskilliga urhålkningar, liknande fjät efter menniskor och djur, men de sakna märkvärdighet för fornforskaren.

Från Flastad, beläget norr ut härifrån, sträcker sig i samma rigtning till Prestgården en mindre förhöjning, hvilken här utgör landets höjdgräns mot den nämnda sänkningen. På denna, äfvensom å närbelägna höjderna inåt landet, finnas många minnesmärken. Närmast Flastad är en större ättehög, hvilken i sednare tider fått ett ganska vanskapligt utseende, derigenom, att en del af densamma blifvit utkörd, samt genom flitiga spaningar efter jordgods i de blottade inre delarna. Också äro vid år 1820 här funne några svärdfästen af jern med inlagdt silfver, samt omvirade med silfvertråd; stycken af klingor, grafkäril m. m., hvilket allt förvaras bland samlingarna på Skog slott. Högens ursprungliga höjd och omfång kunna således icke mer bestämmas. Norr om denna hög äro, jemte en mängd större och mindre kretsar utan fyllning, följande märkligare stensättningar, nemligen: En rest, nästan spetsig, sten, från hvars östra, vid marken två alnar breda, flata, sida utgå tvänne, icke sammanlagda, kretsiga

*) Vi hafva i de 10 af Sverikes Landskap, dem vi — mer och mindre fullständigt — undersökt, icke förmått upptäcka ett enda dylikt.

stenrader, förenande sig på 1½ alns afstånd från den resta stenen *); en krets af 7 stegs tvärdrag, vid hvilkens norra sida finnes fogad en fyrsidig stensättning, hvars raka sidor äro 3½ alnar långa **); en stensättning, liknande den först beskrifna, men den större stenen, från hvilkens flata sida kretsen här utlöper, är ofvanpå nästan platt; en skepssättning af 16 alnars längd och 6 alnars bredd i den tvära, mot södern vända, agtern, inneslutande en liten rund stenfylld krets. I öfrigt finnas här ganska många stensättningar, hvilka i deras nuvarande skick icke kunna bestämmas. Vi nödgas alltså gå dem förbi till några grafrör, belägna på nordliga delen af denna höjd (se pl. 2 fig. 7). De bestå af några rör, eller heldre utkörda grafhögar — de fleste uppkastade i sträckning med höjden. En af dem, som ännu har i behåll sin jordbetäckning, äger 40 alnars omkrets vid roten, samt 6 alnars sluttningshöjd. Vid denna är en vanlig skepssättning af samma skapnad och storlek, som den nyss nämndas. Vester ut härifrån, på en af åkrar omsluten mindre höjd, ses ett stort rör, förenadt med en krets af sju alnars tvärdrag på norra sidan derom, medelst tvänne räta, sex fot långa och på en alns afstånd från hvarandra lagda, stenrader. På södra sidan om röret är ett mindre sådant, och dervid en tresidig stensättning (treudd) med räta sidor af 16 alnars längd, omslutande ett stenfritt rum. Äfven här ses åtskilliga otydliga stensättningar.

Genom Apala ägor, sydvest härifrån, der för några år sedan åtskilliga stridsvapen af sten äro funna, men hvarest inga fornlemningar äro, förfoge vi oss till Hammarby. Der, och på tvänne andra ställen i socknen, hafva vi under ett af våra många besök på Skoglandet upptäckt hittills okända run-minnesmärken, om hvilka vi på ett annat ställe skola yttra oss. Å den så kallade Storbacken i Hammarby gärde är ock en sten — "full af ondt tyg". Gamle Kyrkovärden Gerik (Erik) Persson i Hammarby gick en sommarmorgon ut på gärdet, att arbeta, medhafvande en kruka med dricka, den han efter framkomsten ställde å stenen, att svinen icke skulle antasta den. När han en stund arbetat, kände han sig törstig och trött, hvarföre han gick till stenen, nedtog krukan och satte sig på marken vid stenens skuggsida. Men vid det Gerik så satt och ärnade dricka, fick han ett styngn i den axeln, som han lutade mot stenen, hvilket påkom så hastigt och utan eget kändt vållande, att han ännu i denna stund anser det varit honom åbragt af elfvorna — så mycket heldre, som han redan i sin barndom hört sägas, att både *kránk* och *skafvare* finnas i stenen. — På samma ägor är ock det så kallade Grötberget, der, enligt Lars Perssons i Hummeldal m. fl. berättelse, drakarna, när de, like tända halmkärfvar, komma flygande från Sjusta Backhage (hvarom framdeles), eller från den ännu längre bort belägna Blomsterbacken ("aldrig så långt mellan bergen, trollen råkas ju" — säger ett gammalt ordspråk), vanligen pläga slå ner. Gerik berättar, att i fordna tider en käring (han *kan* icke veta, om det varit en trollkäring) legat i barnsäng på detta berg. En annan käring hade då besökt henne, medhafvande en kruka, fylld med gröt.

*) Minnesmärket liknar mycket de vid Wistad i Köping socken af Westmanland Se Runa, h. 1, sid. 9 och 10.

**) Flere sådana stensättningar finnas å ägorna till Myggdalen i Tyresjö socken, Stockholm härad och Södermanland, men äro eljest nog sällsynta.

Men berget var henne både för brant och stenigt, så att hon föll omkull, och krukan med henne. Käringen låg, der hon låg, men gröten for af öfver hallarna utför berget. Deraf är namnet Grötberget.

Hammarby ägor sträcka sig till Råberga. (Vi gå nu vester ut från by till by). Här äro i "Kalfhagen", norr om byn, på en enstaka höjd, tolf grafkullar, samt en ättehög, försedd med fotkedja och af 50 alnars omkrets vid roten. En annan, något mindre, har en flat liggande häll vid foten ("slutningen") *) på östra sidan, och å en tredje är en bautasten, hvilken vid här anställda gräfningar fått en mycket lutande ställning. Höjden är flerstädes ganska brant, men icke destomindre intill roten betäckt med grafvar. Det torde förtjena anmärkas, att enahanda, nog märkliga, förhållande äger rum på nästan hela Skoglandet. De på sluttningarna varande högarna och kullarna finnas ock alltid omgärdade med väldiga stenar, ofta liknande förfallna murar — tydligen anbringade för att skydda minnesmärket mot lägets ofördelagtiga inflytande **). På ifrågavarande höjd och dess sluttningar märkas i öfrigt: en stenfylld krets af 21 alnars omkrets, en stensättning af smärre sammanlagda stenar, hvars fyra räta sidor, omslutande en 3 qvarter hög midtsten, äro hvar för sig 7 alnar långa, äfvensom en mängd andra, af läget — måhända ock af menniskohänder — vanskapade, minnesmärken. Icke långt härifrån, i sydost, är det så kallade Ljusberget — likaledes brant och trångt, men med en undransvärd mängd grafvar. Öfverst på höjden finnes en ättekulle af 34 alnars omkrets och 5 alnars sluttningshöjd, bestående af sten och jord. Midti är en fördjupning. På norra sluttningen ses en aflångt fyrsidig stensättning af stora block — 6 alnar lång samt 4½ alnar bred. I den ena kortsidan står en rest sten af nära 2 alnars höjd, och tätt vid denna, inom stensättningen, som eljest omsluter smärre spridda stenar, en mindre, nästan flat, sten. En ganska liten kulle härstädes synes innesluta en fyrsidig stenkista, hvars öfre kanter höja sig öfver kullens yta. — Benämningen Ljusberget innefattar en hel skrocksaga. Det är visst, att allmogen här på Skoglandet nästan tycker sig hafva yppat sagan, med namnet, som icke serdeles ofta upprepas. Det lyser här, säga de. När? — efter midnätterna. Vidare! jo, en bonde i Råberga gräfde, en gång, i Ljusbacken och *fick* dervid *se så mycket att han upphörde dermed.* I grannskapet finnes en källa, vid hvilken, i Erik Perssons barndom, är sedd en svart gumse af ovanlig storlek och med mycket lång ull. Ingen har vågat nalkas honom. En annan källa uppväller på angränsande Myrby ägor i byns hage, der man i fordna tider, vissa högtidsaftnar, sammankommit till lek och dans. Vid källan ligger en flat häll, i hvilken synas några smala upphöjningar. (Se pl. 2 fig. 11). En af dem liknar en fogel, sittande på en bar gren. Men de äro samtligen icke annat än oanfrätna gångar i den eljest nog lösa stenen. Inom dem ses en fördjupning af 9 tums längd och 4 tums bredd, liknande en menniskofot, äfvensom, bredvid denna, en annan, i skapnad af en tasse. Härom förmäles, att i forna tider en jätte, som haft en hund, den han mycket hållit af,

*) Se sid. 8.

**) De så kallade fotkedjorna äro derföre icke alltid anbringade blott till prydnad. Allmogen inser och antyder nästan allestädes deras eg. ändamål.

stått här, men blott med den ena foten beträdt stenen, på det att äfven hunden skulle med en af sina tassar få stödja sig på densamma. Andre förmäla, att då man en gång härstädes dansat, har en varg framkommit ur skogen och borttagit en af flickorna, hvarvid båda kommit att trampa på stenen och sålunda intryckt märkena deri. — Rudbeck *) säger, att "then oenigheet, som finnes uthi alla sagor är then vissesta enigheet," och der han så talar, är det väl taladt. Om tillämpningen till det här anförda måga andra beställa. — Ytterligare berättas, att, hvarje midsommarnatt klockan 12, vin flödar ur källan **).

Å en mindre höjdsträckning på angränsande Uggelbo ägor (den södra skogsmarken tager här sin början) finnes ett rör af kaststenar, hvars omkrets uppgår till 47 alnar. Att detta, ehuru omgifvet af åker, icke är något odlingsrör synes, dels deraf, att dess yttre kant består af ganska stora och någorlunda jemna stenar, hvilka bilda en med omsorg lagd kedja kring röret, dels och förnämligast af klara tecken efter en hällkista i rörets, något skadade, midt. En af de många andra stensättningarna i närheten — de flesta äro nu mer otydliga — består af en större ojemn sten, kring hvilken är, på 2½ alnars afstånd, en ganska vacker rund krets af sammanlagda klumpstenar, till ett antal af 35. Någon berättelse om detta minnesmärke höres icke.

I den skog, vid hvars bryn vi befinna oss, är Hå- eller Håf-berget, beläget nästan midt i socknen. På berget, som egentligen utgör en sträckning eller ås, beväxt med skog och af temligen vid omfattning, ses ett rör af icke mindre än 200 alnars omkrets, men utan serdeles höjd, bestående af större och mindre, meränels klotrunda och nästan glattade, hvita stenar. Allmogen kallar dem saltstenar — deraf, att de med sådane gno sitt salt — måhända äfven af den saltfärg, stenarna äga. Det talet är ock allmänt, att fordom, såsom gamle Gerik uttrycker sig, "hela socknen, Valborgmässaftnarna, här gått tillhopa, hållit samqväm och blåsit i ludrar, på det att kreaturen skulle få gå i fred" ***). Nisse i Lunda vet omtala, att på Håberget funnits, eller finnes, en mycket gammal och märkvärdig tall, från hvars krona man kunnat se Kalmar. Han är öfvertygad, att med detta Kalmar bör förstås Kalmar socken i Håbo härad — icke Kalmar stad, men synes höjd, att hålla efterrättelsen för alldeles ogrundad, efter han icke sjelf sett tallen †). Daniel Winge vet icke rätt hvad han härom skall säga, men Nisse går så långt, att han påstår, det man — helst i mål af denna beskaffenhet — ej ens bör *nämna* hvad man sjelf icke sett. Han har — säger han — allt från sin barndom hört berättelser om underbara syner här och der i Skog socken, men enär han sjelf dertill aldrig varit åsyna vittne, vill han icke upprepa dem. — Oss synes, i följd af den anförda sägnen och bergets namn, som skulle på Håberget varit någon offerplats.

Men vi inveckle oss nu hvarken i skog eller i gissningar, utan söke åter fria fältet, tagande vägen förbi Vålsta eller Vårdsta, der, vester om byn, i tomten,

*) Atl. T. I. sid. 8.

**) D. Winge, efter berättelse af allmogen.

***) Äfven Drysenius (a. st.) talar härom.

†) Om dess tillvaro underrättar likväl redan Drysenius. a. st.

äro några grafkullar och kretsar, äfvensom norr ut i gärdet på en höjd flere sådana minnesmärken, till Berga, hvilken by ligger vid östra ändan af en betydligare bergsträckning, som icke långt derifrån slutar vid socknens vestra strand. Vi anse mindre nödigt, att uppräkna och beskrifva alla minnesmärken på denna höjd. De märkligaste äro: en fyrsidig, ofvanpå slät och stenfri, ½ aln hög jordvall med sidor af 18 alnars längd, och vid hvars fyra hörn stå resta stenar af 3 qvarters höjd, mellan hvilka löpa, efter vallens sidor, smärre stensträckor; en krets af sammanlagda stenar, hvars omfång, inneslutande ett stenfritt rum, utgör 48 alnar; en jordfylld krets af 7½ alnars tvärdrag, vid hvars vestra sida är en kiludd med 8 alnar långa sidor, af hvilka två äro inåt böjda (Se pl. 2. fig. 8.)*). Dessutom förekomma här kretsar och rör m. m. Bland de förstnämnda förtjenar uppmärksamhet en större krets på höjdens sydvestra sluttning vid gränsen mellan Berga och Sjusta, såsom bestående af ovanligt små, med yttersta omsorg sammanlagda, stenar.

Norr ut härifrån är "Sjusta Backhage", der Sjusta, Berga och Salsta ägor sammanstöta. Lars Persson i Hummeldalen påstår, att Sjusta Backhage är det märkvärdigaste ställe i hela Skog socken. (Han lämpar detta yttrandet icke så mycket på fornlemningarna härstädes, som på här sedda syner). Öfverst på denna temligen vidsträckta höjd ses en vacker och väl bibehållen ättehög af 60 alnars omkrets och 12 alnars sluttningshöjd. På norra sidan om den finnes en mindre hög, och på södra sidan tvänne, af hvilka den ena har vid sin fot en flat liggande häll. Alla dessa högar äro uppkastade i rad. På vestra sluttningen är en skepssättning af 8 alnars längd och 4 alnars bredd i den mot vestern vända kretsiga agtern. (Se pl. 2. fig. 9). Det inre rummet är fritt från sten. Sydost från högarna ses en stensättning, bestående af en större, ofvanpå någorlunda flat, sten, på sidorna om hvilken äro tvänne räta stenrader, hvardera bestående af tre mindre, icke sammanlagda, stenar. En sådan mindre sten ligger ock mellan raderna vid den förstnämnde (se pl. 2. fig. 14). Det är utom all tvifvel, att denna stensättning varit ett domaresäte**), hvarpå ock allmogens berättelse, att "Backhagsherrn" med sitt folk ännu ibland sitta på stenarna, torde hänsyfta. Om denna Backhagsherre gå eljest många berättelser. Draken har ock här sitt tillhåll, äfvensom jättarna, hvilka ibland synas *bära ur backen* sina guld- och silfverkannor, för att *vädra* dem. Då är der ett *obegripeligt väsende*. Hummeldalaren omtalar, att när hans, nu aflidne, fader, Jan Andersson i Apala, en qväll återvände från sjön, der han varit sysselsatt med fiske, "gjorde Backhagsherrn *strängdare* opp *gäll* (=eld)". Jan Andersson hade visserligen tyckt, att "det var *svårt* (=hemskt), men också mycket galant, efter han vid skenet såg så bra." Berättaren tillägger, att äfven i sednare tider "mycket" är här sedt, samt gifver icke otydliga vinkar om förmenade, på ett eller annat sätt åtkomliga, skatter i backen, "men" — säger han — "pojka' ä' så rädda nu för tiden." På höjden finnas i öfrigt,

*) Denna stensättning har tydlig likhet med den i Runa, H. 2, sid 8, beskrifna.

**) Det liknar till alla delar ett sådant i Hassle socken af Westergötland, det vi under förflutne sommar besett. I angränsande Lyrestad socken är ett hittills onämndt domarsäte, hvars like i storlek och skönhet intet landskap i Sverike uppvisar. Vi hade tillförene icke gjort oss begrepp om ett sådant här i landet.

utom en mängd vanliga stensättningar, några fallna bautastenar, samt långa mursträckor, hvilkas betydelse är oss alldeles obekant.

Sjusta*) minnesmärkena, belägna på den bergshöjd vid Gåran, å hvilken en del af Sjusta by är, höra till de märkligaste i socken. Men belägenheten är en af de skönaste i Upland. Öfver de rika fornlemningarna vifta ljusa hängbjörkar, och sjön larmar vid stranden. En täck björkdunge springer ut i vattnet. Der står på andra sidan en skog, och den skogen är, såsom sjön, mörk, eller blå — allt efter som himlen vill. Men Sjöö Slott i samma skog, eller i lundarna (vi vete icke) — det bländar alltid.

Låtom oss nu betrakta de "jordtecken och andra tillstämplingar" på denna höjd, hvilka Mårten Janson Beställsamt utvisar. *Sjusta hög*, uppförd midtibland en mängd andra minnesmärken, och den största i Skog socken, äger 102 alnars omkrets vid roten, samt 14 alnars sluttningshöjd. En någorlunda bibehållen fotkedja pryder den. Ganska märklig är en vid högens södra *slutning* varande, ofvanpå slät, kretsig och med stenar omsatt, afsats af 2 – 3 fots höjd. Sjelfva högen har å södra sluttningen en grop, som blottar någon del af dess innanmäte, hvilket finnes bestå af grof sten**). Rörande tillkomsten af denna fördjupning förmäler Mårten, att då han en afton nalkats stället, hade han der funnit sina söner, arbetande med spadar och jernspett, i mening att finna skatter. Mårten hade blifvit "härmandes***) galin onder", samt "drifvit dem på flygten". — På få alnars afstånd från högen är en rund, med stenar omsatt, upphöjning af icke mindre än 60 alnars omkrets, ofvanpå platt och ganska jemn, samt, 6 alnar från denna, en väl lagd rund krets af 64 alnars omfång — försedd med en, ½ aln hög, midtsten, men för öfrigt inuti stenfri. Dessa tre minnesmärken äro i en rad från öster till vester. Söder om dem finnas flere lemningar. Närmast ses tvänne fyrsidiga, aflånga och jordfyllda, stensättningar, hvardera af omkring 16 alnars längd och 10 alnars bredd; och finnes inom den ena af dem, vid nordöstra ändan, en mindre kulle, som i sednare tider blifvit till en del utgräfven. De flesta sidostenarna äro *resta*. Tätt invid dem träffas en ganska liten krets, samt längre i öster en annan sådan af större och skilda stenar, hvaraf två, mellan hvilka ett större afstånd är, äro förenade medelst en låg stensträcka. (Se pl. 2. fig. 10). I öfrigt finnas här spridda öfver höjden mångfalldiga minnesmärken af de uppräknade slagen. De uppgifna tyckas varit omslutna af en stenmur, hvaraf i norr och vester tydliga lemningar skönjas. De ovanligare märkenas betydelse torde kunna genom närmare undersökning utredas. "Sjustad har i fordna tider varit en stad — stor såsom sju".

Norr ut är Arnehufvud — en udde i sjön vid socknens nordvestra sida. Arnehufvud säges hafva sitt namn af en konung, eller höfding, vid namn Arn†), samt de omliggande vattnen, Oxen och Gåran, deraf, att i forntiden folket vid

*) Nämnes å "en gammal pergamentslista i Sko Closters jordegodzbok *Sijustadum*." Peringsköld, å nedan anfört ställe.

**) Och likväl prunka på en sådan grund de högrödaste blommor. Men de lefva i kärlek. "Blommorne äro växternas blottade kärlek", säger Linné. Del. Nat. sid. 12. Ups. 1773

***) Ordet torde böra härledas af *harm*.

†) Namnet förekommer ofta på runstenar och i Isl. Sagor.

R. Dybeck del.

Lith. o. tr. hos Strömer & Härdh.

SJUSTA HÖG.

den förre slagtat oxar, hvilkas hufvuden och innanmäten (gårr) de kastat i den sednare, eller Gåran. (Dan. Winge). Sägnen är föga trovärdig. Drysenius härleder namnet Arnehufvud af *arn* = spis, eldstad, och det närliggande Bagarebo *) af *boa*; "derföre *boa* med eld och *arne* säges den, qvi propriam constituit familiam aut habitationem **). — Här saknas minnesmärken, och på socknens norra stränder reser sig väl här och der en ättehög, men andra fornlemningar hafva vi här förgäfves sökt.

Återstår nu onämndt blott ett märkligare äldre fornminne. På ägorna till hemmanet Qvars- eller Qvarnslöt, sydvest i socknen (eg. i skogsbygden) mot Eggeby ***), är ett skogbeväxt berg, liggande utmed sjön, å hvilket berg finnes en aflångt rund ringmur af nära 400 alnars omkrets. Muren, som är 6 till 7 alnar bred samt 4 till 5 alnar sluttande hög, omsluter bergets öfre del, med undantag af dess södra sida, der blott afbrutna, längre och kortare, mursträckor äro uppförda mellan de å yttre sidorna nästan lodrätt höga klipporna. Trenne ingångar leda till fästet genom dess norra, östra och vestra sidor. Det inre rummet är ganska stenigt. (Se pl. 2. fig. 4.)

Det förtjenar anmärkas, att denna borg, jemte röret på Råberget, äro de enda minnesmärken i Skog socken, som hittills fästat forskares uppmärksamhet, och om hvilka man således redan äger någon kännedom.

Drysenius säger, att borgen "kallas Qvarslööt Slått" (den heter så än i dag), "och är af så stora gråstenar uppmurad, at näppeligen denne tidzens menniskor kunna såda stenar röra". — "Där hafva de" fortfar han, "haft sitt röfvarenäste". — "Där finnes tre ingångar, väster, norr och öster, af hvilka de tvänne förre hafva varit mycket beqväme, at inbringa fribyte af sjön Gåren, men den sista, antingen göra utfall, eller ock fodra (föra?) sina creatur till bettz" — "Att något äfventyr med berörde borg varit är ofelbart, så väl af de många grafställen neder vid sjön, som af de reliqvier eller qvarlefvor efter slaget; ty för en tid sedan hittade en torpare, der boende i Fattasbo, en Sabell, öfver hvilken mossa var växt". — "En soldat (hittade) ett svärdfäste". — Rothlieb †) har detsamma och tillägger, att "fästet har fordom utan tvifvel varit omgifvit på trenne sidor af vatten". Han föreställde sig här — säger han "huru de fordna Göter, för 10 eller 12 århundraden tillbaka, inom dessa nu mossbevuxna och kullfallna murar, vid eldbrasan roade sig med sagor och sånger, drucko ur sina horn, och beredde sig till nya strider och ströftåg".

Vi hafva vid allt detta blott skolat anmärka, att de många grafställena neder vid sjön troligen förgäfves sökas, äfvensom att, ehuru dalar sträcka sig från sjön efter bergets norra och södra sidor, uppgiften, att fästet varit på trenne sidor omgifvet af vatten, svårligen lärer kunna godkännas. Erik Person i Ham-

---

*) Enligt Winge rättel. *Baggarebo*, deraf, att fordom en Norrsk man bott der, såsom förre ägaren af gården för Winge berättat.

**) Drysenius finnes hafva detta af Loccenius, Lex. Jur. Sv. Goth. Ups. 1665 pag. 13.

***) Nämnes äfven Heggeby, men vanligast Eggeby, deraf (enligt berättelse, benäget meddelad af Herr Doctorn Chr. Fahlcrantz), att fordom klosterfolket i Skog derifrån erhållit sitt behof af ägg.

†) Beskrifning öfver Skokloster. Sid. 4.

marby håller före, att i *hedningatiden* "sjelfva husbondfolket bott i borgen", men i allmänhet är folket i socknen föga böjdt, att taga den för en forntida menniskoboning.

En man gick en afton förbi borgen, följande den väg, som löper utmed bergets östra fot. Då kom ur berget en man till honom, hafvande på sitt hufvud en röd toppmössa. Vandraren kunde se, att han ärnade tilltala honom, men oförmodadt for han åter af in i sjelfva berget. Mannen, som stod och tänkte hvad detta kunde betyda, fick då höra helgsringningen från Skokloster. Han förstod nu hur det var *vuli* *), spottade efter sig och gick sin väg.

Detta är hvad vi denna gång velat säga om de äldsta minnesmärkena i Skokloster socken. Vi tillstå dock, att vi härmed lemnat blott ett utdrag ur våra anteckningar i ämnet, hvilkas allmängörande i deras helhet utrymmet icke medgifvit.

Om det forna rygtbara klostret här i Skog är mycket skrifvet, hvarföre vi vilje endast lätt vidröra detsamma. Den första klosterbyggnaden härstädes, anlagd vid år 1220, tros hafva varit belägen norr om den så kallade Flasta mur. Dock finnas nu icke några lemningar af densamma. Flasta mur skall vara en qvarlefva af socknens äldsta kyrka. Den är ännu en vacker murlemning, omhuldad af lummigt buskverk. Byggnaden, som varit af idel gråsten, har, jemte en tillbyggnad vid östra gafvelen, hållit i längden 40 alnar, samt i bredden 16 alnar. Tillbyggnadens bredd lärer utgjort 10 alnar, äfvensom tornets, hvilket ägt 11 alnars längd vid grunden **) och ännu i slutet af 1600-talet varit "52 hvarf sten högt" ***). Sedan i slutet af 1200-talet klostret afbrunnit, lät Lagmannen Birger Persson Brahe vid Mälarestranden uppföra en ny klosterbyggnad, jemte kyrka †). Af klostret som afbrann 1502 återstå högst få lemningar, bestående förnämligast af en kort grundmur af sandsten mellan kyrkan och klockstapelen, samt under denna, äfvensom af här och der i sluttningarna kring kyrkans norra granskap synbara mursträckor. De sistnämnda torde hafva utgjort någon omhägnad kring klosterbyggnaderna. Man har, tid efter annan, träffat i närheten af kyrkan gamla hvalfbågar och brända bjelkar, samt i ett hvalf en gammal kopparkittel ††). Kyrkan är densamma, som ännu i dag pryder denna härliga Mälarestrand. Från början uppförd i ren så kallad Götiskt stil, har hon dock med tiden undergått mindre väl tänkta förändringar †††). Men grundtanken — om

---

*) *"Så är det furi-vuli"* = så är det beskaffadt; eljest ett vanligt talesätt hos allmogen på öarna i och i Landskapen kring Mälaren.

**) Drysenius, a. st. Jmfr. "Kort historisk underrättelse om Skoklosters Kyrkobyggnader, deras öden och undergångna reparationer". Handskr. af And. Lindgren.

***) J. Peringsköld, Monumenta Sveogothorum T. II, Mon. per Thiund.

†) Man har varit oviss om anledningen till den äldre kyrkans ödeläggande. Peringsköld, a. st. upplyser, att hon "har brunnit både utan och innan" — måhända vid det tillfället, då klostret brann.

††) Dan. Winges uppgift.

†††) Götiska stilens användande på byggnader, som äro mindre, än den ifrågavarande, är, i vår tanka, ett missbruk af densamma.

om den ock nu mer blott ses, såsom genom ett dunkelt glas — står dock qvar i sin gamla skönhet. Kyrkans inre skall genom en sträckmur mellan hennes båda långsidor varit fördelad i tvänne rum, af hvilka, under gudstjensten, klosterfolket begagnat det ena, samt allmogen det andra. Muren skall varit 4 alnar hög. Härigenom skyddades abbedissan med sina tolf renlifvis jungfrur för verldsliga blickar. Predikstolen lärer varit vid kyrkoväggen midt öfver sträckmuren. — Redan på 1600-talet yttrades att: "i kyrkan hafva fordom varit många monumenter, men nu finnes dher rätt fåå" *). Tecken efter gamla hvalfmålningar varsnas här och der. På golfvet vid vestra porten ligger en aflång flat sten, å hvilken inom en tom slinga, som följer stenens ojemna kanter, är en ristning, föreställande en man till häst **). Arbetet förråder äldre tider; dock är ristningen, ehuru utsatt för söndaglig trampning, väl bibehållen, hvilket, jemte det, att stenens bredare ända, till hvilken ristningen icke sträcker sig, är ännu ojemnare, än dess öfriga delar, synes utvisa, att den fordom varit rest — troligen ute å marken. Å stenens undre sida skall finnas följande runristning: Anvitr. auk. Gulaifr. auk. Inhar. auk. Haursi. auk. Rulaifr. litu. *raisa* — — — Thord. Fadur. sin. Fotr. hiuk, runar ***). En ganska liten fyrliksidig grafsten ligger vid sacristiedörren och har, kring en uthuggen kalk i stenens midt, denna ristning med munkbokstäfver: *Hic jacet Dominus Holmgerus.* Inskriften torde räkna sin ålder från slutet af klostertiden, hvilket andre rätteligen anmärkt. Men Holmgeir lefde i början af 1200-talet. Stycken af gamla grafstenar ligga spridda här och der både inom och utom kyrkan. Peringsköld (a. st.)†) anför fyra, redan i hans tid till större delen oläsliga, inskrifter på här befintliga grafstenar. Den fullständigaste af dem — på en sten, å hvilken är föreställd en nunna i fotsid klädnad med dok, hafvande i ena handen en uppslagen bok med inristade orden: *Miserere mei Deus secundum,* (mer har icke rymts), samt i den andra en staf — är af följande lydelse: *"Abatissarum lapis hic tegit ossa duarum nomin — — — — ena qvarum sicut erat — — tonus ei si — n — earum: prima teret dextram tumulata, secunda sinistram."* I sacristian förvaras, bland annat, ett gammalt rökelsekar, samt en åldrig altarduk af fint hvitt linne, hvarpå äro i en nätt sömnad af mörkrödt silke föreställde Frälsaren och den Samaritanska qvinnan, omgifna af blomverk och andra prydnader, de der sträcka sig öfver hela duken. Derå finnes ock följande, på samma sätt utförda, inskrift, nemligen:

(ofvan bilderna:)

"Den Samaritanske qvind af ond forstand
"Förnecter Christo det timelig vand".

---

*) Peringsköld. a. st.

**) Se Bautil, hvari en ganska klen tekning af ristningen är intagen. Det återstår, att, sedan man tillvägabragt säkra tekningar af bilderna och andra föreställningarna å Sverikes runstenar, äfven egna *dem* behörig uppmärksamhet. Vi motse häri vigtiga upptäckter.

***) I Bautil är denna ristning origtigt hänförd till den slinga vi nämnt, men hvilken i sjelfva verket är tom.

†) Äfvensom Ol. Celsius, i sin Disp. de Monasterio Sko.

(nedan:)

"Hvo som dricker det vand ieg gifver
"Hand aldrig dør men evinderlig lefver
Johan. IIII".

Vi våge icke antaga, att denna sömnad är af nunnehand. Språket är icke svenskt; inskriften visserligen ett slags munkstil (bokstäfverna hafva synbart förlorat många af sina prydnader och utmärkelser), men alls icke gammal. (En del af denna sömnad finnes aftagen på pl. 1). — En annan lemning, som med större skäl skulle kunna tillskrifvas de heliga jungfrurna, är den dyna, hvilken finnes i en så kallad munkstol härstädes (se pl. 1). Deråt ses ett på röd botten anbringadt djur — enligt Peringsköld, en enhörning — med virkade prydnader, hvaromkring är i en krets af grönt tyg med fyra utgående klöfverblad af samma färg anbringad följande inskrift med hvita munkbokstäfver: *Sacerdotes et Levite Ministri Domini* (Prester och Leviter äro Herrans tjenare). — Ett äldre skilderi i kyrkan, måladt på väf, föreställer Maria Magdalena, klädd i hvitt dok samt röd klädning. — Ett skönt stycke!

I muren, som omgifver den täcka kyrkogården äro tvänne runstenar, båda upptagna hos Liljegren. — Kyrkans härliga omgifningar kunna icke nog prisas. Norr ut på prestgårdens ägor är en hage med namnet Asphagen. Der skulle, en gång, svedjas. En flicka, som *tyckte illa vara*, att de vackra träden förbrändes, satte sig, innan tändningen skedde, vid en liten rönn, den hon mycket höll af, troende sig kunna frälsa telningen. Lunden antändes. Om man vetat att flickan befann sig midt i densamma, förmäles icke, men det säges, att när lunden var nerbrunnen, fanns flickan oskadad vid sin rönn. Trädet lärer ännu finnas qvar. (Dan. Winge).

Icke långt derifrån är Storhagsängen, hvarest finnes en källa, som deraf har namnet Storhagskällan. Då en gång en klocka skulle föras till Flasta kyrka, nedföll hon i källan. Man sökte på alla möjliga sätt, att upphemta henne; men förgäfves. Så snart man fick en skymt af brädden i sigte, sönk hon åter, och har aldrig sedan kunnat återfås. (Dan. Winge).

Skokloster Slott. Bland de dyrbara samlingarna i slottet märkas, utom de förr nämnda, i socknen funna, fornsaker, några stenvapen, samt en tunn flisig sten med inhuggningar eller ristningar å ena sidan, föreställande ett hufvud med hufvudbonad (se pl. 2 fig. 12, som visar detsamma i dess halfva storlek). Stenen är försedd med ett hål och har måhända burits på kroppen. Enligt vidfogad anteckning, underteknad af en C. J. Büschert, är denna, ganska ovanliga, fornlemning funnen 1710 i Hellestad socken af Östergöthland. Büschert säger, att "derpå följde pestilentian."

"Desse Landboer hafva varit fåå i hedendomen — ett vilt och otamt folk, till dess Christna troo predikat vart, Sij då blefve de något tamare och späckferdigare" *). — Skogbonden är till sitt sinnelag, såsom folket i Upland mest. Han

*) Drysenius, a. st.

SACERDOTES DOMINI BENEDICITE

är född med stora förståndsanlag. De taga, ofta af ringa anledning, nu en bättre, nu en sämre rigtning, men det är visst, att de finnas hos honom mer, ja ädlare, utvecklade, än hos Uplänningen i allmänhet, så att hans upplysning står i bästa förhållande till de omständigheter, i hvilka han befinner sig. En i detta Landskap ovanligt styfmoderlig jord har strängt inskärpt hos honom läran, att arbeta *), såsom den ock i sitt frånskilda läge varit honom ett godt värn mot många omhvärfvande förderfligheter. Till detta kommer ännu ett. Den forna klosterinrättningen härstädes har i sin tid haft på allmogen ett inflytande, som ännu i dag är omisskänneligt. Huru än denna inrättning till sitt inre var (folket kände det då troligen än mindre, än vi), låg der dock städse kring densamma ett sken af godt, som , spridt bland allmogen, blef både "sanning och ljus." Folket kom så, att behålla för sig det goda deraf.

Beträffande gemenskapen mellan klosterfolket och allmogen, så känna vi, ej mindre, att de i samma helgedom hörde ordet och sjöngo lofsångerna **), än äfven, att de ock eljest sammankommo — Marie kyrkog.-dag och Midsommardagen i klostrets grannskap, och andra högtidsaftnar vid helsokällorna — till andagt, men ock till lek och dans. De förstnämnda festerna härstädes voro säkerligen talrikt besökta, ty år 1345 utfärdade Ärkebiskopen Henning ett bref, hvarigenom aflat tillsades alla dem, "qvi festo purificationis Mariæ et Natalitiis Joh. Bapt. templum Monast. Scogensis freqventarent." De urartade genom öfvergång till så kallade Frimarknader, hvilket lärer skett i början af 1500-talet, då man ännu "med spelande och dantzande förnött hela midsommarnatten på kyrkovallen." De sednare synas varit mer enskilda. Det berättas, att vid dem bondesönerna någon gång fått dansa med klosterjungfrurna. Sådant har blifvit af några illa uttydt — mer af fördom, än efter framlagda skäl.

Ändteligen, då inrättningen stod nära sin upplösning, öppnades en måhända ännu inflytelserikare gemenskap mellan klostrets och socknens invånare. Genom ett kungligt bref af år 1566, tillsades nemligen Nunnorna, *låta sig villiga och redebogna befinna, att om några goda mäns barn, jungfrur och pigor, så väl utaf nedriga, som högre Stender, varda them tilbudne och betrodde till lärdom, lära ärliga seder, goda dygder, theslikest läsa, skrifva, sömma och annat mera,*

*) Drysenius, a. st.: "Huru mycket det har kåstat de gamble uprödja till ägor det steniga landet, kan man see af sielfva naturen, derest den ene skogzbacken med sine rötter leder sig åth en annan, görandes landet fult (fullt) med dälder, hvilke kunna vara beqväme til åkrar, ängietäppor och beetzhagar, och är mångestädes en sådan iordmån, at om intet Bonden dess flitigare vore, skulle snart växa skoug."

Den, som vill se ett vackert prof på Skogfolkets arbetsflit, besöke Trädgårdstorp, beläget icke långt från Skog slott. Det innehades för få år sedan af en vid namn Uppström, som här nedlagt otrolig möda. Herrar lärde i Landtbruks-akademien kunna här få lära hvad af Svensk mark i dess sträfvaste lynne kan göras. Åsynen af lägenheten, jemte berättelsen om Uppströms flit, samt dess död kort efter fulländningen af arbetet, har gått oss till hjertat. Hans mödor skola förgätas med hans namn, men sent skall man förgäta, att beså och skörda de fält, hvilkas uppbrytande kostade honom lifvet.

**) Märkligt är, att "melodierna" till de flesta folkvisorna här äro rena "choraler." Vi sutto en dag vid ett öppet fönster i Prestgården. En man gick på gärdet utanför och harfvade. Han sjöng dervid, och vi trodde oss höra en psalm. Men det var den första *folkvisa* vi upptecknade i Skog socken.

som til ungdomens uptuchtan behöfves och för nöden vara vill. Klostret öfvergick sålunda till en uppfostringsanstalt, af hvilken — om den någonsin kommit i gång — den närboende ungdomen i socknen troligen främst begagnat sig.

De, som längre tid vistats i socknen, instämma deri, att när Skogbonden är glad, så är han det med besked. De säga detsamma om qvinnorna. Folket talar mycket om sina förfäder, och, om desse varit bosatte i socknen, förgäta de icke, att derom, likasom till egen berömmelse, orda *). Gamla bruk och plägseder äro här ännu i svang. Julaftonen reses en lång barkad granstam på gödselhögen. Då bredes ock halm öfver stugugolfvet, der den qvarligger hela julveckan. Om morgnarna makas den åt väggarna under bord och bänkar. En högfärgad, till golfvet räckande, duk bredes öfver bordet, och derpå ställes julebröd och annan förtäring. Bordet förblifver dukadt till Trettondedagen. Julekosten derpå är höljd med dukens nedhängande sidostycken, men aftäckes, när gäster anlända, hvilket här kan ske hvarje halftimma på dagen, eller när husfolket sjelfve sätta sig till bords. Husbonden, klädd i sin röda spetsmössa, tager främsta rummet. — Bland jullekar, hvilka här förekomma i mängd, är den, som kallas: *"ta jultuppen"* ganska vanlig. Annandag jul kringstryka de "julmuntra" **) bondesönerna i byarna, der de afsjunga Staffans visa ***), samt undfå förtäring. Nyårsmorgonen skjutes så kalladt nyårsskott. Nyårsönskningen är, då ogift dotter finnes i huset, af denna lydelse: "Helsa och sundhet! Allt hvad som kärt är! Och du (Maja)! En goder fästeman"! Valborgmässaftnarna tändas eldar på bergen, och man dansar kring eldarna, under det att skott aflossas. I socknen kan man vanligen räkna 12 till 15 eldar. Då sjunges ock Valborgs visa †). Midsommaraftonen samlas man till lek och dans kring majstängerna o. s. v.

Nu lider till Bröllop!

De hållas här, såsom annorstädes, vanligen om hösten ††). Då resas så kallade *Bru-riskor* (unga granar, qvistade så, att endast topparna med deras grenar och barr återstå) — två vid porten och två vid närmaste grind. Brudskaran färdas till kyrkan på vanligt sätt, beledsagad af "Hofriddare". Under vigseln hålles pellen öfver brudparet af fyra "Tärnor." Vid återfärden till bröllopsgården rida Brudriddarne, såsom vanligt, fram och åter mellan skaran och byn. Man sätter sig till bords. Vid slutet af måltiden föreslår presten insamling till bruden, sägande: "låtom oss nu, gode vänner, samla något åt bruden, till vagga"!

*) Af flera bevis välja vi ett af de märkligare. Den nära 80-årige Erik Persson i Hammarby vet omtala, att hans farmors mor varit "bruk-piga" (=handtlangerska) vid "kyrkobyggnaden" (förmodligen den förändring, kyrkan undergick vid år 1620), samt att hennes fader (Eriks farmors morfader) varit Rättare vid Skog.

**) Detta ord beteknar här i socknen munterhet i allmänhet — således vid alla tillfällen.

***) Melodien till denna, äfvensom till den visa, som sjunges, då Trettondagsstjernan kringföres, är här en choral — den sistnämnde en af de skönaste.

†) Det är märkligt, att denna visa, som i socknen är nog allmän (i Westmanland, Södermanland m. fl. Landskap får man nu mer knappt höra henne), här tros höra till denna fest. Anledningen dertill ligger troligen i namnens likhet.

††) Drysenius skrifver om bröllopen icke mer, än att "de gamle hafva mycket i gästabud prunkat med skjutande, spelande, dansande, skriande och annor äfventyr, ja, ock i gästabud varit mycket stortalige och bullersamma".

Sedan härefter dansen, hvilken öppnas af bruden och presten (han lemnar aldrig bröllopshuset förr än han "dansat från sig bruden"), en stund fortgått, begifver sig bruden med sina *frammor* till *Ander-stugan*, der hon omklädes. Åtföljd af frammorna, träder hon derefter åter i brudstugan, utdelande bland gästerna den välfägnad, hon medför. Hon får nu heta ungmor. Nu försiggår, under afsjungning af den bekanta visan *), bortdansningen. Under det kif om ungmor, dels mellan gossar och flickor, dels mellan de sistnämnda och hustrurna, som härvid uppkommer, händer icke sällan, att försmådda friare — måhända ock hemligt älskade — förifra sig, hvaraf buller uppstår. Härefter begynner den "allmänna dansen", som fortsättes långt inpå natten. "Sedan blir fråga om sängelag". "Då bredes halm öfver hela gålfvet, och gästerna lägga sig efter beqvämlighet." Härvid förehafvas flere små oskyldiga upptåg. Sedan man, dagen derefter, förtärt så kalladt sammelsurium, "som, vid god tillgång på vått, smakar rätt bra," ställes en stubbe (stäbba, stabbe) midt på golfvet, och på den ett fat, hvari insamling sker, först till Spelmännen och sedan till "Diskvaskan." Under detta dansas kring stubben. Sedan härefter middag intagits, begifver sig den manliga delen af gästerna, företrädd af tvänne utaf hofriddarne, hvilka äro på det vidunderligaste utstyrda och nu kallas Slep- eller Släpgubbar, till kringliggande byalagen, der en mängd upptåg förehafvas, och hvarest välfägnad undfås — eller tages **). Härmed är brölloppet slut.

Vi hafva, såsom läsaren finner, förbigått de vanligare omständigheterna, men så har skedt äfven med några andra, hvilkas anförande skulle ledt till vidlyftighet.

Slutligen må nämnas, att någon egenhet i den här brukliga klädedrägten nu mer icke är att finna. Att socknens allmoge under klostertiden äfven häruti skilt sig från närboende folk, vitsordar likväl Drysenius (a. st.). Hans uppgift härom (åtföljd af skrala bläckteckningar), utgörande det märkligaste stycket af hans verk, är af följande lydelse:

"Deras klädedrägt anbelagnande, så är den i gement arbete nog grann, ty mesta delen göra sig den sjelfva. Då de i klostertiden stått sig mycket väl, hafva rika bönder vid gästebud, begrafningar, bröllop, barnsöl, brukat af kläde tröjor, som intet räckte längre än mittpå låret, varandes vidare nedantill, med stora rynkor, intilldess de sammanrynkades under armarna eller bröstet, då en liten slät bröstlapp var framman, och äfven något slät och nätt på ryggen gjord, till dess en hög styf krage opp vid halsen emothtog. Kragen var utstickad, eller

*) Denna, som är allmän, troligen öfver hela Sverike, motsvaras af Höglorfven i Vingåker, fast hvarken innehållen eller melodierna äro desamma. Det har lyckats oss, under ett besök i Vingåker sistl. sommar, att erhålla en fullständig upptekning af Höglorfven, hvilken nu mer äfven der kännes endast af tvänne personer. Ett urgammalt, nu mer ej öfligt, friaresamtal på vers, upptecknades vid samma tillfälle. Det har, oss veterligen, intet motstycke i Sverike.

**) Dessa utflygter bära fullkomligt dragen af ströftåg. Släpmännen bära vid sidorna stora väskor, i hvilka de förvara brödkakor och annat, som de egenmägtigt nedrycka från stugutaken. Allt går ut på att visa tilltagsenhet och djerfhet, hvilket icke får illa upptagas. En mängd ganska märkliga omständigheter skulle kunna tilläggas.

Oss synes, som Drysenius af detta och dylikt kommit till den meningen, att Skogboerna härstamma från vikingar. Han anför likväl intet bevis.

skuren med små trinda och fyrkantiga hål, hvarest särdeles litzer och snören voro omkringsömade; Så var det gjort, der tröjan sammanhäktades på bägge sidor; äfven på samma sätt var det, der axeln skiljer armen, och armen manchetten eller handvecket. Desse utskurne hålen, som visade någon afbruten färg, kallades Påssmohål, och klädet påssmokläde. Böxorna voro smale op ved midian, men nedan mycket vida, sammanbundne under knäen med stora bandrosor. Strumporna satt (sutto) nätt åt benen, och skorna så gjorda, som nu brukligt är (nätta åt fötterna), undantagande skobandet knöts i stora korser, eller lyckor. De älsta brukade stridshambrar, men de yngre inga. Nu går både gammal och ung med käpp i handen, jag menar för en sed och ej för någon tapperhet, eller svaghetsteken.

Qvinfolken hade sida vida kjortlar, kassjacka, och korsmössa med många perlor stickade. Pigorne flätat hår med perlband, eller eljest vackra band, och då de blefvo gifta, hade de en silfverked runt om lifvet, och hon hängde neder på benet med en stor förgylt penning, antingen en sådan, som de påviske prester serdeles förordnat, eller landzens gångbara mynt var. Vid bältet hängde de sin knifslida vackert gjord, uppå hvilken (hvilket bälte ock?) hängde, deras förnämsta visthusnycklar. — Detta är mig berättat af trovärdige män, som sådan klädedrägt haft i sine gömmor. Med sådan klädedrägt hafva de fordom varit mycket ansedde i gästebud. Men nu brukas kläder, nätt åt kroppen gjorde, för mindre omkostnads skull. Dock beklageligit, qvinfolken äro nu ej åtskiljde, ty hustru och piga draga samma klädebonad."

Svenska Folklekar.

Ändteligen återkomma vi till lekarna *). Det vore oss så mycket kärare, att nu få framlägga ett större antal samlade upptekningar af sådana, som vi troligen aldrig hädanefter komma i tillfälle dertill. Men utrymmet medgifver det icke. Också äger allmänheten i den icke länge sedan utkomna Arwidssonska samlingen redan en så rik och kåstelig skatt i denna väg, att den bör dermed vara belåten. — Man finner, att de här nedan upptagna lekarna alla tillhöra Svea Landskapen. Vi hafva nemligen icke utan beräkning valt sådana, hvilkas uppförande vi åsett, eller i hvilka vi sjelfve deltagit, och således icke blott upptekningsvis känna; fast äfven med denna inskränkning ett vida större antal kunnat meddelas. — Man märker vidare, att vi — den nämnda snäfheten oagtadt — tillåtit oss här upptaga tre artförändringar (N:o 13, 14 och 15) af redan allmängjorda lekupptekningar. Sådant har icke skett i förmodan, att de af oss meddelade i någon mohn stå framför de andra, utan för att åtminstone i något afseende ge fullständighet åt vår lilla samling. — Lekarnas utveckling i olika delar af landet hör till de älskeligaste ämnen för forskaren. Man lärer nog i sinom tid deråt egna behörig uppmärksamhet. Måtte det ske, medan lekar — icke allt för vanslägtade — ännu lekas, och af verklige kännare **).

---

*) Se Ruua. h. 2. sid. 22.

**) Vi driste i detta hänseende ställa en uppmaning till Herr Bibliothekarien Arwidsson. I Tidningen Studier, Kritiker och Notiser (Granskn. af Sv. Forns.) förekomma ock några tankar, rörande ifrågavarande minnen, som röja en stor förmåga.

1.

(Lekes i Westmanlands skogsbygd. Det är obekant huruvida denna lek äfven är annorstädes känd).

En gosse af sällskapet föreställer *Lekare*, samt en af flickorna *Fru*. Lekaren framträder till frun, som sitter på en stol, hvarefter han sjunger:

1.

Här kommer en Lekare till fruns gård:
Behagade frua te' leka i år?
För burila, för turila,
För leker under mejuna.

Frun:

2.

Jag har intet med den leken att göra;
Jag hafver det röda gullet att föra.
För burila m. m.

Lekaren:

3.

Jag är fälle intet så röder och grann;
Jag tager l'äl sjelfvaste frua i hand.

Frun:

4.

Och förr än i dansen jag mände gå sta',
Så skickar jag heldre min (jungfru) åsta'
För burila m. m.

Sedan härefter frun, hvilken qvarsitter på stolen, utpekat, samt, såsom i sista versen är antydt, med någon benämning (jungfru, sjöman, herde, vallpiga o. s. v.) utmärkt någon af sällskapet, till hvilken Lekaren har att vända sig, och som bör lägga på minnet den erhållna benämningen, förfogar sig Lekaren till denna, som genast uppstiger af stolen, ställer sig bakom Lekaren och tager honom i kläderna, hvarefter båda begifva sig till frun, som, efter det sången upprepats, anvisar och uppnämner någon annan af sällskapet, hvilken på samma sätt tager plats bakom Lekaren, bakom den förr anviste. Med allt detta fortfares, till dess hela laget blifvit uppnämndt och anvisadt Lekaren, då han i spetsen för sitt följe ännu en gång framträder till frun, hvilken, sedan sångväxlingen återtagits, enär ingen vidare återstår

återstår, att af henne anvisas, nu måste sjelf uppstiga från stolen, samt taga Lekaren i handen. Härvid fatta äfven de öfriga hvarandras händer och bilda en ring kring Frun och Lekaren, som dansa med hvarandra, under sång af de öfriga, hvilka äfven röra sig i dans:

Det är så roligt om sommaren,
När Frua dansar med Lekaren.
För burila, för turila,
För leker under mejuna.

När Lekaren dansat med Frun, förenar sig denna med sällskapet. Det tillhör nu Lekaren, att under det sången åter upprepas, i stället för ordet *Fru* högt utsäga namnet (jungfru, sjöman o. s. v.) på den person, med hvilken han vill dansa; och måste denne, så vidt den vill undgå, att gifva pant, så fort hafva trädt inom ringen till Lekaren, att, innan versen är utsjungen, tre hvarf äro dansade med honom. Leken fortsättes, till dess alla i ringen dansat med Lekaren; dock så, att Frun dansar hvarannan dans med honom.

2.

(Södermanland och Småland. Nedanstående uppteckning är från förstnämnde Landskap.

De lekande ställa sig i tvänne rader; gossarna i den ena, och flickorna i den andra. Gossarna hålla hvarandra i händerna. Flickorna hafva i händerna kläden, på hvilka de sy. — Gossarna skrida mot flickorna, under sång:

1.

Ungersvennen han går sig åt staden och friar;
I hela vår socken finns ingen bra piga.

2.

Ungersvennen han går sig på gator och gränder;
Möter han flickan med sömmen i händer.

3.

Ståndeu här, ståndeu här, J frimodiga piga!
Till eder så hafver jag ärnat, att fria.

Gossarna stanna på den plats, från hvilken de framskredo, hvarefter flickorna framgå mot gossarna och sjunga:

4.

Hör på den bondstållen, så tokigt han friar;
Kommer till sta'n, kallar jungfruen piga!

Flickorna stanna på den plats, de först innehade. Gossarna framträda, sjungande:

5.

Och tyckes min jungfru, att jag är för ringa,
Skall hon få höra silfbältena klinga.

Handklappning af gossarna, utmärkande klangen af silfverbältena. Flickorna framgå och sjunga:

6.

Och dej och silfbältena ger jag den onde;
Hvad skulle jag väl med en stålliger bonde!

Gossarna, likaledes under framskridande:

7.

Och tyckes min jungfru, att jag är för ringa,
Skall hon få höra guldringarna klinga.

Klang af gossarna med nycklar, eller dylikt. Flickorna, framskridande:

8.

Så räck mig hit handen, min hjertelig kära!
Dig vill jag gifva min tro och min ära.

Gossarna:

9.

Din tro och din ära jag aktar ej mera;
Gossarna många, men flickorna flera.

En gosse och en flicka — de yttersta i hvarje rad — gå fram och taga hvarandra i händerna, under det att alla (nu stående stilla) sjunga:

10.

Så räck mig hit handen, min hjertelig kära;
Och hela mitt hjerta det gifver jag gerna.

De två dansa en polska med hvarandra mellan raderna, efter sång af de öfriga, hvarefter leken fortsättes, till dess alla motstående paren sålunda dansat.

3.

(Allmän. Första ordet, *ungersvennen*, eller *jungfrun lilla*, förbytes stundom till Stora Lunsen och Stora Lunsan).

Ringdans. En gosse befinner sig inom ringen, hafvande i handen en krans, med hvars bindande han är sysselsatt. De dansande sjunga:

1.

Ungersvennen går i dansen;
Plockar rosor, så fager-fin;
Binder hop den sköna kransen
Åt sin lilla flicka, täck och fin.

Gossen tager en flicka ur ringen och sätter kransen på hennes hufvud. Sången fortsättes:

Ä'ke du min lilla kära,
Den jag sjelf utkorat har!
Skall det vara något mera,
Räck då handen och gif mig ja.

De två dansa inom ringen, under sång af de öfrige dansande:

2.

Sist så vart jag så hjertligt glader,
Att det så behaga' dej och mej;
Jag skall sjunga i alla dagar,
För min flicka icke sade nej.
Kyss och klappa uppå kinden,
Kyss och klappa och ta i hand.
Herren gifve, jag en gång finge
Såfva på min lilla flickas arm!

Anm. Om vid lekens begynnelse en flicka befinner sig inom ringen, förändras orden derefter, på vanligt sätt.

4.

(Uppteknad i Södertörn. Melodien förekommer äfven i åtskilliga andra lekar).

Ringdans. En gosse befinner sig inom ringen. De dansande sjunga:

1.

Gick jag mig ut till att spatsera,
Lustigt om en sommardag.
Ibland de hurtiga flickor kära
Sätter jag mitt sinnelag.
Ingen kärare än jag finner,
Än den ena, jag syftar på.
Är det någon kärlek inne,
Skall det visa sig om han består.

Man stannar. Gossen går till en flicka i ringen och frågar:

Vill du ha mej?

Svar: Nej!

Man rör sig åter i dans och sjunger:

2.

Korgen hänger på din axel,
Korgen hänger på din rygg;
Korgen hänger der och slankar,
Korgen blir dig allt för stygg;

Men hvad behöfver du mycket sörja
För den vännen du älskat har;
Förty dit hjerta är förborgadt;
Till en annan hon fått behag.

Ringen stannar. Gossen går till en annan flicka och ställer till henne samma fråga:

Vill du ha mej?

Svar: Ja.

Hon intages inom ringen, och de danta, under sång af de öfrige dansande:

3.

Uppå detta ljufva ordet,
Tager jag dig till mig in;
Ingen menniska uppå jorden
Skall åtskilja vårt kärlekssinn'.
För nu är tiden och nu är stunden
Och nu har glaset runnit ut.
Hvarken vinter eller sommar
Skall vår kärlek blifva slut.

Anm. Det händer, att gossen får rätt många *nej*, innan han hugnas med *ja*.

5.

(Sorunda socken i Södertörn).

Ringdans. Dans inom ringen af gosse och flicka. De öfriga sjunga:

1.

Så frö och sätta plantor, när det molnar;
Ta din lilla vän,
Och ta din lilla vän,
Och lägg på armen, när du somnar:|:

2.

Kan man mera af flickan lilla begära,
Än först i handen,
Och se'n i famnen,
Och se'n — sin hjerteliga kära:|:

3.

En vacker flicka kom sig i ringen till att svinga;
Vill du intet bli,

Får du låta bli;
Annars tar jag mig en annan.

Anm. Ordet *"flicka"* omväxlar med *"ungkarl"*.

6.

(Allmän. Nedanstående upptekning är från Sorunda).

Ringdans. Två eller flere dansa inom ringen.

Två vänner, det gör ett par,
Tre vänner gör en långer rad,
Fyra gör ett kast,
Åtta gör ett lass.
Titta inte på mej,
Du kan intet få mej.
Tro mej visst hvad jag säjer dej;
För tror du mej, så bedrar du dej.

7.

(Allmän i Mälarelandskaperna).

En af sällskapet uppstiger på en stol, som är ställd midt på golfvet. Han kallas Junker Kock (äfven lekens vanliga benämning). De öfriga bilda en ring kring honom, dansa och sjunga:

Och stat (stå) på stolen, du junker kock,
Ja liksom andra feta!
Ej kan du salta fårakropp,
Och intet soppan koka.

Den uppbragte kocken nedrusar, efter sångens slut, bland de dansande, samt griper en af dem, hvilken nu måste upp på stolen.

8.

(Nerike. Troligen ock flerstädes, fast med förändringar, såsom i Laxarby socken i Dalsland).

Ring. En gosse befinner sig inom den, till en början, stillastående ringen. Han närmar sig en af flickorna i ringen och sjunger:

1.

Kom, kom kära Marjo, träd dansen med mig!
Slättes ingen i verlden är så fager, som J.

2.

Flickan:

Och intet trä'r jag uti dansen med dig,
Förr än du ger fästninge-ringen åt mig.

3.

Gossen:

Ak, kära min Marjo, tro mig på min' ord:
Det blir alt för långt, innan ringen blir jord.

4.

Flickan:

Och alldrig tror jag någon man på sin' ord,
Allt sedan Herr Peder bedrog mig i fjol.

5.

Gossen:

Kom, kom kära Marjo, räck hit mig din hand;
Här har du ringen, silfband om din arm.

Gossen knyter ett band om flickans arm, tager henne inom ringen och dansar med henne, under sång af de öfrige, som äfven dansa:

6.

Och nu är jag utaf allt hjerta så glad;
Nu har jag fått Marjo, som jag ville ha.

7.

Och alla i ringen till vittnen ta's nu,
Att Marjo har låfvat, att blifva min brud.

9.

(Westmanland. Odensvi samt Gunilbo socknar och måhända flerstädes. Utg. äger en märklig förändring af leken från Jemtland).

Ringdans. En flicka befinner sig inom ringen. Sång af de öfriga:

1.

Jag har spörgit, att du skall gifta dej,
Och jag har spörgit hvem du skall ha;
Du skall ha en hjertans vacker gosse,
Som är riker och står sig bra.
Ja, du må ta'n,
Ja, du må ha'n,
Och du må tacka mej, för du har fått'n;

Ty du skall tro, att han har bomullsstrumpor
Och silkes vantar
Och perlepipor i hvart enda hår.

2.

Så tag du på dig din ljusblå klädning
Och gack så fram till din fästemö;

En gosse träder inom ringen till flickan.

Och sätt så ringen
På hennes finger;
Och lägg så pengar
I hennes händer;
Och stryk så håning
På hennes tänder;
Och gif så aldrakärestan en kyss.

Kyssning. De två dansa med hvarandra, under det att de öfriga dansande omsjunga andra versen.

10.

(Roslagen).

Sällskapet bildar en stillastående ring, inom hvilken en gosse (Truls) befinner sig, bärande de saker, som nämnas i sången, under hvars afsjungande af de kringstående han vandrar en gång inomkring ringen.

1.

Och Truls han gick sig utöfver en bro,
Der tappade han både strumpor och skor.
Ligg der, sade Truls med bågen.

Under det att förestående vers sjunges, söker den person i ringen, vid hvilken Truls befinner sig, att, medelst en hands eller ett bens utsträckande, hindra honom att framkomma. Truls tappar dervid en sko, den han lemnar efter sig, men kommer lyckligt förbi och fortsätter.

2.

Och Truls han gick sig utöfver en bäck,
Der tappade han sin penningesäck.
Ligg der, sade Truls med bågen.

Äfven under denna versens afsjungande hindras Truls af en annan, och tappar sin säck, men utgången blir densamma, äfvensom vid följande:

3.

Och Truls han gick sig utöfver en å,
Der tappade han både ämbar och så.
Ligg der, sade Truls med bågen.

Sången fortsättes:

4.

Nu har jag lyktat, att fara i färd,
Nu är jag åter tillbaka;
Här skall jag träffa min *maka*.

Då ordet *maka* sjunges, stannar Truls framför den flicka, han önskar sig, och med hvilken han dansar inom ringen, under det sista versen omsjunges af de öfrige, nu dansande.

11.

(Nerike. Känd äfven i Blekinge).

Dans.

Mor skulle väfva valmar i fjol,
Hade hon intet ullet;
Tog hon och klippte kullebaggen sin,
Fick hon en fuller rulle.
Mor fick en tröja, far fick en rock,
Lilla syster fick en långer salopp,
Vallgossen fick e' lufva.

12.

(Westmanlands skogsbygd. Nedanstående uppteckning är från Odensvi socken. Leken förekommer äfven — fast mindre utvecklad och med skiljaktig melodi — i Östergötland).

Ringdans. Inom ringen befinner sig en gosse eller flicka. Sång af de dansande:

1.

Ungersvennen / Lilla flickan } ståndar uppå golfvet, liksom en ros;
Han / Hon } tänker söka, ja söka sig en vän, att såfva hos :|:

2.

Hvem kan det vara, hvem kan det vara uppå vår ort?

Sällskapet stannar. Gossen (flickan) skjuter en af motsatt kön ur ringen, och denna aflägsnar sig. Den qvarblefna förenar sig med de öfriga, som fortsätta sången:

Och lilla vännen och lilla vänen, {han / hon} for sin kos :|:

Man lägger händerna på hvarandras axlar, rör sig åter i ring och sjunger:

3.

Och vi sk'a rida och rida efter i fullan fläng;
Ja om det vore, ja om det vore i åren fem :|:

Den *bortfarna* återkommer och går inom ringen, jemte den *qvarblefna*, som, under det att de i ringen fortsätta dansen, sjunger:

4.

Si go'dagen och si go'dagen, min lilla vän!
Du gjorde väl och du gjorde väl, att du kom igen :|:

5.

Och medan du var ifrån mig faren, var det rätt svårt;
Hvarenda timma, hvarenda timma, lång, som ett år :|:

6.

Alla:

Och Gud ske lof! nu så ä' ni gifta, och det gick väl;
För ni har hållit, för ni har hållit hvarandra kär :|:

14.

(Södermanland och Småland (Tjust härad). En ofullständigare upptekning, saknande melodi, från Östergötland är tillförene allmängjord).

Ringdans.

1.

Skeppet seglade så lättelig,
Alt uppå vattnet det blanka;
Så segla' det i rosenlund,
Der löf och gräs mände vanka.

2.

Ja, löf och gräs det växer opp
Allt för min hjerteliga kära;

En gosse träder inom ringen, uppbjuder en flicka, och dansar med henne.

Den lilla vännen, jag tycker om,
Den söker jag så gerna.

4.

Och fiskar små uti böljan gå,
De söka efter sin maka;
Och så gör jag både natt och dag,
När jag min käresta saknar.

5.

Ser jag min käresta i dansen gå,
Liksom en morgonstjerna;
Jag fröjdar mig, så gladelig
Och skådar henne så gerna.

6.

Och dina dejeliga ögon blå,
De ha gjort mina så våta;
Och hvar en gång jag från dig går,
Vist månd' jag sörja och gråta.

7.

Räck mig hit din snöhvita hand,
På det jag säker månde vara,
Att du ej tager dig någon ann'
Me'n jag borta månde vara.

8.

Jag drager mig till främmand' land;
Kanske jag der blifver slagen;
Men förr skall jorden gömma mig,
Förr än du blifver bedragen.

Anm. Man skulle, med afseende på tanken i denna lek, kunna tillskrifva den en hög ålder, men tilläfventyrs är den en bland de yngsta.

15.

Nerike och Dalsland (Töftedal socken). Man bör icke underlåta, att jemnföra denna lek med en i Sv. Forns., D. 3 sid. 270, intagen uppteckning från Östergötland).

Ringdans. En flicka sitter på en stol inom ringen. Hon har ett kläde i handen och hon sörjer. De dansande sjunga:

1.

Jungfrun hon sitter i gräset det gröna,
Suckar och sörjer sin hjertelig kära.

2.

Jungfrun står upp och ser sig omsider,
Får hon se kärestan uti grön lider.

Vid dessa ord står jungfrun upp af stolen och sjunger, vändande sig till en gosse i ringen:

3.

Räck mig din hand, min hjertelig kära!
Dig vill jag gifva min tro och min ära.

4.

Gossen:

Gud signe dig, så vackert du qväder!
Du skall få krona och krans och brudkläder.

De två dansa inom ringen.

16.

(Upland. Blekinge, med någon förändring. Troligen äfven flerstädes).

Ringdans. En gosse träder, under första versens afsjungande af de dansande, inom ringen.

1.

Det kommer en Riddare ridandes der;
Så lustigt månde han rida.
För hå, hå, hå,
För nå, nå, nå.
Så lustigt månde han rida.

Gossen går till en flicka i ringen och sjunger:

2.

Och skönaste jungfru, säg, kan jag få lof,
Att henne i famnen få taga?
För hå m. m.

Flickan:

3.

Ja, skall du nu mig i famnen få ta,
Så skall du mig ringen först gifva.

Gossen: (gifvande henne en ring)

4.

Och här har du ringen och fästningeband;
Du månde mig aldrig svika.

Flickan:

5.

Ja, skall du nu mig i famnen få ta,
Så skall du mig krona först gifva.

Gossen: (lemnande henne något, som föreställer krona och krans).

6.

Och här har du kronan och kransen dertill;
Du månde mig aldrig svika.
För hå, hä, hå,
För nå, nå, nå.
Du månde mig aldrig svika.

De två dansa inom ringen, som äfven, rör sig i dans efter sång eller spel.

Några ord om Allmoge-drägten i Stora Mellösa Socken.

(*Nerike*).

Då nu omsider, tillika med mycket annat "föråldradt," äfven bruket af de klädedrägter, som från urminnes tider utmärkt Svenska allmogen, hvar i sin ort, hvilket bruk ovedersägligen stått i samband med andra, af forskare gemenligen förbisedda, men för häfden nog vigtiga, förhållanden, och således haft en djupare betydelse, än man vanligen föreställer sig, måste mer och mer ge vika för främmande klädebonader, de der ofta rätt illa lämpa sig för allmogens kroppsbildning och hållning, samt dessutom lemna ett ganska otillräckligt skydd mot vårt väderstrecks hårdhet, vore det väl tid, att, så vidt möjligt är, söka bevara för en eftertänksammare framtid de nu försvinnande vedermälena af detta bruk. Det bör till vederbörandes synnerliga beröm nämnas, att man både insett foget häraf och verkat för saken. Att förtiga de mer och mindre utförda beskrifningar om klädedrägter i åtskilliga landskap, härader, socknar o. s. v., hvilka läsas i ortbeskrifningar och resor (ss. hos Linné, Hülphers m. fl.), är det förtjenstfulla verket, *Ett år i Sverige* kalladt, ett bevis härpå. Detta verk kan i visst afseende sägas innefatta det mest framstående, men derföre icke det märkligaste, af hit hörande egenheter. Konstnären förtjenar största låford, och arbetets antydda ofullständighet förringar icke dess värde. Beskrifningarna deremot röja en författare, som, sjelf mindre hemmastadd i ämnet, inskränkt sig till sammanställningar af andras upptekningar och meddelanden, emedan de äga hvarken den grundlighet, omfattning, eller det lif, som ämnet påkallar. Sent torde emedlertid den dag komma, då i vårt land ett likartadt verk skådar ljuset.

Det var en tid, då bland Svenska allmogen funnos de, hvilka dristade inför sin konung yrka, att han icke måtte tillstädja införandet i landet af nya och ovanliga drägter — en tid, då ett sådant förfarande räknades menige man till heder. Så hafva ock konungar varit, som aktat nyttigt, att med vite belägga öfverflöd i detta hänseendet *). Det är märkligt, att, sedan dessa och dylika åtgärder med tiden råkat i förgätenhet, allmogen sjelf genom ömsesidiga öfverenskommelser finnes hafva upplifvat dem **). Sådana bemödanden — de kunna gå

*) Att dessa förordningar verkligen tillämpats kan med mångfaldiga bevis styrkas.

**) Sådant skedde i Wingåker år 1749. (Se Sv. Mercurius för Febr. m. 1756, sid. 512). År 1755 söktes kongl. stadfäste å öfverenskommelsen, hvilken stadfästelse, såsom icke tillförene allmängjord, här må få plats. Den är af följande lydelse:

Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution uppå Riksdagsmannens vid nuvarande Riksdag Pehr Ericssons i Åhlsätter å allmogens vägnar i Stora eller Vestra Wingåkers Socken i Södermanland ingifne underdånige ansökning om Kongl. Maj:ts Nådiga stadfästelse på bemälte socknebor singångne förening, angående deras ifrån uråldriga tider brukeliga klädedrägts bibehållande. Gifven Stockholm i Rådkammaren den 15 December 1755. — Kongl. Maj:t har af sjelfva böneskriften, så väl som dervid fogade Oppunda Härads-Rätts extractum protocolli dat. d. 17 November 1749, i nåder intagit, huruledes desse socknebor, till

en till hjertat. — Måtte i dylika uppresningar mot öfverhandtagande flärd och dermed förknippade förderfligheter man ur huse deltaga!

De gamla Svenska folkdrägterna hafva varit både prydligare och i allmänhet kostsammare, än de nu brukliga. Bonden har af ålder satt värde på ett hederligt äfven i sin klädebonad, och om än qvinnan häruti stundom gjort sig skyldig till någon liten fåfänga, bör sådant så mycket mindre läggas henne hårdt uppå, som den hvarken kunnat förleda henne, att förhäfva sig öfver vederlikar, eller eljest söka tillvinna sin gestalt något falskt anseende. Men det länder till hennes gamla prydnings lof framför många sednare, att deri verkligen låg en tanke. Den blifver då ett eftertänkligt vädermäle af fordna qvinnors eljest nog obemärkta förmåga, att uppfatta och åskådliggöra det sköna. — Klädernas dyrhet ersattes genom deras verkliga värde. Också föranledde hvarken någon ovaraktighet i bonaden, eller förändrade bruk, till tätare omkostnader. En klädning med tillbehör af prydnader fick betjena icke blott köparen, så länge *han* lefde, utan äfven efterkommanderna i tredje och fjerde led. Allmogen löpte icke eller ut på åker och äng eller till skogs i sina helgdagskläder, utan lät dem förblifva i Ut- eller Ander-stugan, till dess söndagen eller högtiden inföll.

---

att förekomma, det ej någon ibland dem af lättsinnighet måtte taga sig anledning, eller eljest något tillfälle gifvas, till att förändra det hos dem uråldriga bruket af enahanda klädedrägt, på sådant sätt sig emellan öfverenskommit, att den, som redan kunde hafva ombytt, eller hädanefter ombytande vorde samma klädedrägt, och sig på föreställning icke rätta ville, skulle, om det är mansperson, till kyrkan årligen erlägga Sex Dahler, och en qvinsperson Tre Dahler Kopparmynt, hvilket vore till förstående om alla dem, som uti berörde församling födde äro, eller dit gifte varda och der boende blifva, så ock om dem, som utom socknen tjent och der antagit annan klädedrägt, men åter till Wingåkers församling igenkomma, hvarå Sexmännen och Åldermännen uti hvarje Rote skulle hafva inseende, och när häremot felat blefve, sådant angifva och förberörde böter uttaga. Nu emedan merberörde församlings allmoge i underdånighet anhållit om nådig stadfästelse på denna förening, så att densamma måtte tjena dem till en obrottslig efterlefnad uti evärdeliga tider; Och Kongl. Maj:t med nådigt välbehag anser, att *Allmogen sjelf af berömlig sinnesstadighet är angelägen om att bibehålla ett så gammalt som hederligt och lofligt klädnadssätt;* Ty vill Kongl. Maj:t härmedelst till alla delar i nåder hafva stadfästat ofvannämnde öfverenskommelse och förening, samt derjemte tillåtit det de utsatte böter, i fall de af den brottslige (!) ej godvilligt kunde erhållas, må af Fjerdingsmannen i socknen eller någon annan Kronobetjent, emot vedergällning af En Dahler Kopparmynt, hos den felande genast utsökas. Hvilket vederbörande till underdånig efterrättelse länder. Förblifvande Kongl. Maj:t i öfrigt allmogen med nåd och ynnest bevågen. Datum ut supra. Adolph Fredrich (Sigill). Carl Arnell.

Vi beklage, att vi nu icke äro i tillfälle, att allmängöra de märkliga anteckningar, rörande Wingåker och dess allmoge, dem vi för detta ändamål haft lyckan att emottaga af Th. Doctoren m. m. J. P. Wåhlin. Måhända förunnas oss, att af dessa och våra egna temligen rikhaltiga samlingar af efterrättelser om denna trakt framdeles utarbeta en större omfattande beskrifning om den berygtade Wingåkersbygden. Ur förstnämnda antekningar må likväl här anföras, dels att, sedan förordningen under en längre tid icke tillämpats, församlingen genom ett Sockenstämmobeslut den 10 Juni innevarande år öfverenskommit, att härefter böter ovillkorligen böra uttagas af dem, som aflägga sina fäders drägt, dels att ägaren af Skenäs gods i socknen, Herr Öfverste-Lieutenanten Ihre serskildt förbjudit sine underhafvande, att aflägga drägten, samt förständigat dem, hvilka härutinnan felat, att åter, såsom det i socknen heter, *plagga sig*.

Redan Sturleson m. fl. gamla författare veta omtala en redan i äldsta tider vedertagen skilnad mellan högtidsdrägter och hvardagsdrägter. Båda äro, när de tillhöra allmogen, lika förtjenta af uppmärksamhet.

Under några utfärder sistlidne höst hafva vi aftecknat åtskilliga, hittills mindre bemärkta, folkdrägter. Af dessa teckningar meddelas nu en, föreställande en qvinna i Stora Mellösa socken af Nerike, klädd i sommardrägt. I brist af den omfattande och säkra kännedom, som erfordras för behörig utförlighet i ämnet, nödgas vi, innan vi öfvergå till beskrifning om sjelfva drägten i socknen, inskränka oss till några få allmännare iakttagelser. Inbyggarne i denna socken, hvilka i flere omständigheter skilja sig från sina grannar, tros härstamma från ett fremmande folk, som i forntiden här nedsatt sig. Så väl karlar, som qvinnor utmärka sig framför Nerikesboerna i allmänhet genom en stark och fast kroppsbyggnad. Hvitlätt hy och ljust hår, samt blåa ögon äro här mycket vanliga. Ett lätt och gladt utmärker deras sinnelag. Men de veta ock taga till sig allvaret, der det höfves; älska gamla sedvanor, af hvilka serdeles märkliga upplysningar ännu stå att erhållas, och äro inom sig ytterst samdrägtiga.

Karlarnas gamla vinterdrägt

bestod af: hatt med kullrig låg kulle och mycket breda bord, eller ock luden mössa af får- eller hundskinn, försedd med trenne klaffar — en på hvardera sidan och en framtill, hvilka i köld eller urväder nedfälldes, så att föga af ansigtet var bart: fårkinspels utan krage, men i öfrigt lika med nu brukliga: väst ("lifstycke") af bredrandigt ylletyg, likaledes utan krage, men med stora ficklock och af den längd, att den räckte nedom midjan: mörkgrå rock af vallmar, utan krage, och hvars till knä räckande skörten voro ganska breda. På dem voro fickor och lock, utstyrda med trenne uddar och lika många så kallade trensar. Baktill fanns utsydd en ros, som kallades *bönan*. Skörtfodret bestod af hvitt eller rödt tyg, men fodren till ficklocken och uppslagen alltid af rödt kläde eller vallmar. Rocken fästades medelst häckten: kapprock af grof vallmar med ganska liten krage, samt med klaffar på hvardera sidan, som voro försedda med tre mycket stora blanka stålknappar: knäbyxor, mest af renshud, med granna spännen: skor (aldrig stöflor), samt tätt åtsittande "snövepor" (=snösockor), och sluteligen vantar af ull, hvilka räckte till armbogen, eller ock så kallade arm-muddar.

Karlarnas gamla sommardrägt

är föga känd och torde saknat utmärkelser. Hvad man vet, är att de, sommartid, i stället för halsduk, begagnade om halsen ett högfärgadt nära två tum bredt band, som baktills knöts i en stor bandros och hvars ändar hängde ner åt ryggen.

Qvinnornas gamla vinter-högtidsdrägt

utgjordes af: svart mössa med en fin hvit spets kring kanten, hvilken spets, tillika med mössan, rynkades i nacken. Mössan slutade upptill med en "spets,

eller pik", i hvilken det ihoprullade håret gömdes: ett mycket litet halskläde: tröja af brunt kläde, som räckte till knä: förkläde af ylletyg under tröjan: kjortel af brunt kläde, veckad och nedomkring kantad med gröna band; ibland äfven röda, gröna eller blå yllekjortlar — mycket väl veckade. En synnerlig omsorg användes vid veckens läggande. De strökos och kaflades, ja, understundom lågo qvinnorna i sina klädningar natten för högtidsdagen, på det att vecken skulle bibehålla sig jemna och släta: pels med tillbakavikna skörten, fästade med i hörnen varande häckten. Dock voro på helgedagarna skörtena nedfällda: strumpor — till färgen högröda: skor med höga, smala klackar, samt försedda med stora krusade och uddiga tungor, hvika lågo öfver vristen.

Qvinnornas gamla sommar-högtidsdrägt:

Hufva af nettelduk, hoprynkad baktill med ett band, som lindades tvänne hvarf kring hufvudet och knöts vid nacken: halskläde — ganska litet: lifstycke af grönt och rödt, randigt ylle med rynkor och snibbar nertill: stora, vida lintygsarmar af fint lerft med smala linningar vid händerna och fästade tätt intill handlederna med vackra armknappar: kjortlar af hvitt blångarnstyg eller lerft, med väl lagda smala veck, efter kjortelens hela längd: ylleförkläde — med breda, blå, röda och hvita ränder: strumpor — till färgen röda: "tofflor" med höga, smala klackar.

Karlarnas nu brukliga drägt:

Hatt: rock af halfylle, kläde eller vallmar, merändels mörkblå och alltid med ståndkrage, samt trenne små veck baktill på hvar sida: halsduk, öfver hvilken en fin och spetsig skjortkrage är viken: lifstycke af brunrandigt tyg. (De mörkblå halfylle-rockarna, hvilka sommartid begagnas, och som hafva dylika plaggs vanliga längd, kallas här vestar): pels med mångfaldiga prydnader af kalfskinn. Den begagnas vintertid nästan vid alla tillfällen, men i kyrkan icke utan öfverrock: kortbyxor: blå strumpor, tillknutna vid knä med breda röda band. Hvardagsdrägten är af samma beskaffenhet, som högtidsdrägten, men består af sämre tyg.

Qvinnornas nu brukliga drägt:

Bindmösa samt utsydt stycke: "strykband" — till färgen röd, hvilket bindes kring pannan vid hårfästet, samt knytes i bandros i nacken: lintyg med uppstående krage och derå utsydda uddar. Armarna äro mycket vida och vid handlederna försedda med linningar, å hvilka, medelst rödt och hvitt bomullsgarn, nätta prydnader äro utsydda: lifstycke, mycket urringat vid barmen och med skörten baktill, som äro uppvikta, att fodret, som alltid är hvitt, må synas: tröja (sommartid nästan aldrig bruklig) af blått vallmar eller halfylle, likaledes med uppvikta skörten: "pels" (vintertid), hvilken icke är annat, än en sådan tröja, fodrad med fårskinn: klädes- eller vallmarsrock — likaledes vintertiden — hvilken här kallas kolt: kjortel af randigt ylletyg med många veck: strumpor, hvars nedre delar äro röda: skor med blåa band.

ST. MELLÖSA SN.
(Nerike).

I hvardagslag brukas, så väl af yngre, som af äldre, mössor med breda band, hvilka aldrig knytas, utan hänga nedåt bröstet eller ryggen. Håret uppstrykes vid pannan, der strykbandet anbringas, samt uppvikes oflätadt bakifrån till hjessan, der det fästas med en liten kam, hvaröfver sedan mössan sättes. Sommartid nyttja de den lilla, för socknen egna, så kallade stjerthatten af flätad halm med sin uppstående skärm, runda kull och sin stjert. Den är alltid prydd med ett högrödt bredt band, lagdt i trenne hvarf öfver hatten. Det knytes aldrig under hakan, utan nedhänga de tre qvarter långa ändarna deraf öfver bröst och axlar. Teckningen utvisar den lilla hattens ställning på hufvudet, hvilken alltid noggrannt iakttages.

Gammal Plägsed i Småland.

I den bekanta handskriften, "Småländska Antiqviteter" kallad *), förekommer en berättelse om ett i Småland fordom och tilläfventyrs ännu **) öfligt bruk, hvilket synes förtjena uppmärksamhet. Vi hoppas alltså göra fornforskare — serdeles de store Danske — en tjenst, då vi i vår skrift lemna denna märkliga berättelse en plats, hvilken eljest upptagits af något ur egna samlingar. — Huruvida den ifrågavarande plägseden har varit eller är känd äfven utom Småland, är oss obekant. Måhända skall allmängörandet af berättelsen leda till upplysning derom. Mycket deraf återfinnes dock i de bruk, som i vissa landsorter iakttagas under nattvandringarna till Elfqvarnarna ***). — Berättelsen utgör 56 Cap. af Rudbecks verk och är af följande lydelse:

"Om gå Årsgångh effter gammal Seedh.

Een gammal plägsedh har varit i Småland, att uthleeta alla åretz Egenskaper, at lära see föruth alt hvadh om året passera skall, hurudan åhring skal blifva, hvem i gården skal döö eller intet, om någon stoor döde skal komma, om någon utrikes farande skal hemventas, om krigh och öhrligh är at frukta, om Eld eller Vattens nödh skal något hüüs eller stadh öfrgå, om något argt Trållerij skal dhet året yppas, om gode Fiskelekar skola blifva och Skytterijer ventas, medh mycket mehra (som) jag hvarken alt veet eller kan nempna, och har denne sedvana, at gå Åhrsgång, alt ifrån hedendomen in til dhenna stund varit och brukas här i desse gräntz-härader i Småland ganska mycket, och tyckes dhem detta vara een serdheles vetskap och hemblighet, at bli vijss och förståndig i många saker, och går dhet till på effterföliande sätt.

Femb nehter om åhret äro för andra eenkannerligen utsedde, at gå åhrsgång på, som ähr:

1 Tåmmes Messe Natt. 2 Juhle Natt. 3 Staffans Messe-Natt. 4 Nyåhrs Natt och 5 Tretton dagz Natt ✝). Och dhe som dhenne åhrsgång gå, fasta merendhels dhen dagen serdheles effter Middagen, och uppenbara dhet för ingen menniska, ingen seja til, at dhe gå ut, och ingen eld måste dhe see förut, uthan så voro, at dhe någon eld inne hade set om dagen, så slå dhe eld af ståhl och flinta för sig ute, hvilken eld dhe mena hafva dempt dhet hinder dhe af dhen andre Elden kunnat hafft; ingen helsa dhe på uthe, som dhem möter, och om någon helsar svara dhe intet; intet få flere fölias åt, än två, och intet ordh må dhe tala sedan dhe gå ur stugan, eller see sig tilbaka; intet få dhe lee, om aldrig så mycket roligt och selsampt komme dhem före, eij heller förskreckas, utan gå så alfvarsampt stilla och tiga. Först gå dhe till Kyrkiogården, om dhe kunna hinna dijt och hemb igen om natten,

*) Författad af Regementsqvartermästaren Petter Rudbeck.
**) Se "Läsning för Folket", 8:de Årg. h. 2, sid. 186 o. f.
***) Jfr. Runa, häft. 1, sid. 4, der likväl föga deraf är vidrördt.
✝) In margine: "N. B. Luce Natt den förnembsta".

och dher see dhe mycket selsamma saker, serdheles om stoor döde skal dhet tilstundande året komma, så gräfves dher up grafvar heele natten af fast mycket fålk, som synes; om gode åring skal blifva, så see dhe på åkrarna små karar (karlar) bära stora sädeskiärfvar, och tyckes dhem, at skiäror och liar knapra i stenarna, och synes ljke som små möss drogo stora sädeslass, stora öhltunnor kiöras. När dhe komma till någon gårdh och dhe sackta kneppa på veggen och seja: "skal någon döö här inne", så svarar dhen, som skal döö, *ja*, eller om någon dör af dhem som inne ähr, så svaras *neij*, och skier detta svaret hastigt, antingen dhe äro såfvande, eller vaakande; om krigh blifr, så hugges dhet grufvelig i skogen, ljka som han all skulle till storm stegar, fassiner och krigzverke nedfellas, och många utrustade karar rida af och an på vägarna, och feltpipor höres; blifr oäring om året, så synes få fålk på åkrarna och små kierfvar sammanbäras, och at fålket sitter på stenrören suckar och sörier; Eld och Vattuflod synes från de gårdhar, dhet skal tima om året, och alla tråll och spökerijer äro då ute, och oendelijga selsamma syner ses, dhem altför långt voro, at uprepetera; och som mycket äfventyrligit och ganska roligit sejes förehafvas dhe netter, så är dhet dem, som gå åhrsgång, strengeligit förbudit, at lee dher åth, ty dhet berettas, at så mycket dhe då vrida munnen til löje, och dhet utbrister i skrat, som höres, så mycket blir munden sned alla dagar dher effter.

När dhe hafva gådt såledhes i siu åhr och hållit sig tilbörligen, kommer, dhet siuende åhret på sidsta dagen dhe deht året gå, een man ridandes, ur hvilkens hals går bara Eldzlåge, och har denne mannen een runkafle i munnen; om nu dhen som går åhrsgången är så snell och dristig, at han kan springa till och taga kaflen ur munnen på dhen andre, så blifr han förmedhels dhenne kaflens bärande hoos sig, som berättas, ganska klook, så at han kan veet(a) alt hvad man frågar honom effter, ja han skal kunna see 9 alnar ner i jorden, med mera, som härom berettas, nembl.

Måste dhe än tvenne åhr gåt hafva, så at summan nie blifr, och komma om aftonen serla på kyrkiogården, så finna dhe för sig många små gåssar, som kallas Varfvar, alla medh hattar på hufvudet, som medh hvar andra leeka, och oräkneliga roliga apespeel för sigh hafva, förmenandes dher med, at komma denna gångare at lee, hvilket om han giör, så ähr all hans gång om intet för dhe 9 åhren, och måste han gå 9 åhr på nytt igien, om han vill ha hatten. Uthretta dhe intet genom löije och speel, sökia dhe medh förskräckelige och faaselige syner, att jaga honom borth; Men dher alt slijkt dhem misslyckas, förmå dhe intet gå ifrån honom, medh mindre een aff dhem måste släppa sin hatt i sticket, fast dhe under tijden brottas medh honom, seijandes: du får intet hatten, mindre du kan taga'n aff een aff oss medh gevalt eller gesvindigheet; doch vijd ottemåhl släpper eendhera dhen godvillig. Dhenne karl, således medh kaflen och hvarfshatten försedd, hålles sedan för een stoor Profet, och veet svara till alla fördolde Ting och spådommar, utan at mehra gå åhrsgångh.

När han vill spå tag(er) han hatten på hufvudet och kaflan i handen."

Öfversigt.

Under loppet af det snart tilländagående året hafva vännerna af fädernes-landets minnen lika litet, som under sednaste åren, haft att glädja sig åt någon allmännare spridd värma för vår forntid. Någon synnerlig verksamhet å vederbörandes sida för vetenskapens befrämjande har icke eller försports. Vi vilje likväl fästa uppmärksamheten på hvad som åtgjordt blifvit.

Af tillfälliga anledningar hafva under året tvenne Folkstycken blifvit uppförda å hufvudstadens större Skådeplats, äfvensom, till större och mindre delar, här och der i Landsorterna, hvarigenom den Stockholmska allmänheten, jemte andra, fått tillfälle, att taga någon kännedom om åtskilliga af vårt lands skönare folkmelodier, dansar och folkdrägter. Styckena — det ena med namnet *Nationaldivertissement*, det andra *En Majdag i Värend* kalladt — hafva ock vunnit ett måhända nog opåräknadt bifall. De utfördes med lif och värma, så att de, hvilka icke gjorde anspråk på, att äfven från skådeplatsen intagas af den oefterhärmliga *lugna kraften* i dessa sångers och dansars föredrag hos dem, hvilka de tillhöra, funno sig äfven dermed belåtna. Vi erkänna den stora förtjensten af dessa styckens upphof och meddelande, och önska, att de snart må efterträdas af andra, som bättre förmå leda oss in i forna verldens storhet.

I sammanhang härmed förtjenar nämnas den Majfest, som på Blomstermånadens första dag egde rum å fria fältet vid Eklundshof i närheten af Upsala, och hvari samtlige studerande deltogo. På slätten upptågade Smålands, Wermlands, Östgötha, Södermanlands och Nerikes samt Westgötha Landsmanskap. Hvarje af dem gaf föreställningar med något för sin hembygd i sång, folklek och klädedrägt egendomligt. Bondbröllop och Slotteröl omväxlade med andra fosterländska föreställningar och öfver det hela spelade en frisk flägt af ägta hemlandsanda. — Ostridigt hör denna till våra dagars skönaste företeelser i festligt hänseende. Från Upsala har oberäkneligt mycket fosterländskt utgått. Derifrån spredo sig på nytt de i aflägsna landsändar upphemtade folksångerna — der har stått, och der står ännu kring den store Geijer (han har brorsdelen i allt detta goda) en ynglingaskara, som oförryckt bär inom sig fosterlandssinnet i dess skönaste och — vi säge det — djupaste betydelse.

Kongl. Witterh. Hist. och Antiqvitets-Akademien har äfven detta år inhändigat en myckenhet, mer och mindre märkliga, jordfynd. Man hoppas få i Akademiens handlingar, hädanefter, så ofta dessa utkomma, läsa utförligare beskrifningar om dem, helst Akademien på lång tid icke fått mottaga eller belöna någon enda prisskrift, och alltså icke saknar utrymme för sådana beskrifningar. På detta sätt komme Akademien, som allt hittills, hvarken med någon Tidskrift, eller annat eget verk, hugnat den fornälskande allmänheten, ofelbart i tillfälle, att ådagalägga äfven *sin* styrka i hvarjehanda hit hörande ämnen, att förtiga det enskilde derigenom sannolikt skulle bevekas, att ur sina förråder rigta Akademiens samlingar.

Ph. Magist. Lennart Åberg *), Med. Cand. Carl Säve **), samt utgifvaren af denna Skrift hafva af allmänna medel fått genom Akademien uppbära "stipendier" af 200 R:dr B:co hvardera, i ändamål, att i landsorterna, för Akademiens räkning, anställa antiqvariska undersökningar, afteckna minnesmärken, uppteckna folksägner, sånger, språkegenheter m. m. äfvensom samla fornsaker o. d. De tvenne förstnämnde stipendietagarnes åtgärder, till följd häraf, äro oss obekanta, men den tredje af dem har under en färd, dels till fot, dels till häst, hufvudsakligen i Dalsland, hopbragt en visst icke stor, men i förhållande till tillgången, som han hoppas, skälig samling, den der, behörigen ordnad, kommer att, jemte en berättelse om resan, till Akademien öfverlemnas. En del af de uppteckнade folksägnerna äro intagna i denna Skrift.

Någon ytterligare åtgärd i förevarande hänseende af det allmänna, eller af enskilde, är oss icke bekant ***).

Sedan år 1839 har Herr Hofpredikanten Afzelius årligen utgifvit en del af sitt verk, kalladt" Svenska Folkets Sagohäfder, eller Fäderneslandets Historia, sådan hon lefvat och ännu till en del lefver i Sägner, Folksånger och andra Minnesmärken". I förordet nämnas dessa sagohäfder "minnen, samlade egenteligen under författarens ungdomstid i landsbygdens hyddor". Nu, ehuruväl största delen af dessa minnen utgöres af förut bekanta, i en mängd verk (deribland i handskrifter) spridda, efterrättelser, så att verkets sistnämnde förklarande öfverskrift tyckes vara nog oegentlig, har likväl Förf., så väl genom en lämplig sammanställning af dessa, som genom en nätt inflätning deri af åtskilliga sagominnen, sånger m. m., dem han sjelf, serdeles i sin födelsebygd Westergötland, upptecknat, åstadkommit en ganska behaglig läsning. Vi anse visserligen icke den åtgärd, hvilken Förf. här vidtagit med de muntliga öfverlemningarna, för den uteslutande rätta, emedan derigenom desamma, i större eller mindre mohn, fått anstrykning af bearbetning (den äfven några bevisligen undergått), men hålla likväl Förf. räkning derför, såsom för en enskild vacker uppfattning af sagominnenas samband med *folkets* "historia". — Hvad som likväl bordt föregå ett sådant förfarande, hade varit en samling af blotta sägnerna m. m. med bifogade upplysningar när, hvarest och hos hvilka de uppfattats. Vi äro sjelfve när som helst i tillfälle, att kunna styrka

*) Författare af åtskilliga Antiqv. afhandlingar, såsom: "Anteckningar rörande Bohusläns äldsta namn och bebyggare", Lund 1838; "Hällristningar från Bohuslän uti Sverige" (införd i Annaler for Nordisk Oldkyndighed, 1839) m. fl.

**) En serdeles lofvande språkforskare och känd såsom författare af en Flora Gottlandica.

***) Utg. af denna skrift hade i sistl. Maji, äfvensom sedermera i September månad, genom tillkännagifvanden i Tidningarna inbjudit hufvudstadens yngre fornvänner, att kostnadsfritt deltaga uti några utfärder i stadens granskap, i ändamål, dels att söka uppdaga minnesmärken, dels och förnämligast för att genom ändamålsenliga undersökningar af redan kända fornlemningar söka inhemta någon kännedom om nödiga iakttagelser vid deras beskrifvande och bestämning. Tvenne hade redan på förhand förklarat sig sinnade, att vara Utg. följaktige, men antekningslistorna förblefvo blanka. Utg., jemte de två följevännerna, fingo emedlertid, under fyra serskilda utvandringar, tillfälle, att taga kännedom om ett icke ringa antal forntidsminnen.

tillförlitligheten af ett stort antal af dem, såsom ännu kända i Westergötland och flerstädes, hvilket må lända till deras efterrättelse, som nog opröfvadt sökt nedsätta den förtjenst, arbetet verkligen äger, men våge likväl uppmana författaren, att i en serskild samling af sådana sägner framlägga sina ungdomsrön.

Det af oss tillförene nämnda verket, "Sveriges Ur-invånare", är med fjerde häftet, som under året utkommit, fulländadt. Detta arbete är af den beskaffenhet, att en fullständigare granskning af detsamma i dess vidd ligger utom vår förmåga. Att redan vid år 1760 Nils Reinhold Brocman ganska klart antydt de fleste af de slutsatser, till hvilka Förf. genom aktningsvärda och snillrikt framställda undersökningar kommit, inhemtas af några den förres afhandlingar i handskrifter uti Kongl. Bibliotheket i Stockholm, samt flerstädes, och torde icke vara Förf. obekant.

"Skandinaviska Natur-myther, jemnförda med Grekernas" är namnet på en redan 1842 utkommen afhandling af Henrik Gustaf Hultman, hvilken afh. förtjenar uppmärksamhet. Förf. äger beläsenhet och en icke vanlig förmåga, att sammanlikna; och om än, enligt vår enskilda öfvertygelse, dylika jemnförelser äro och förblifva endast sväfvande gissningar, intilldess på fullständigare upptecknningar af hit hörande lemningar hos Svenska allmogen (Förf. har icke riktat med en enda sådan från sin sagorika födelsebygd, Småland) en säkrare grund torde kunna läggas, äger likväl Förf. förtjensten af ämnets bearbetning, hvilket han ej lärer lemna outveckladt.

Med serdeles loford förtjenar vidare nämnas några afhandlingar i skriften *"Läsning för folket"*. Hit höra, i vår tanka, förnämligast de af Herr Cavallius meddelade Wärendska folksägnerna, samt berättelserna om Kettil Runske, äfvensom en afhandling om Runorna. Herr Cavallius uppfattar alltid sitt ämne väl och lämpar här med serdeles skicklighet sitt framställningssätt efter allmogens begrepp. — En annan större afhandling af okänd författare har till öfverskrift *"Sveriges Geografi"*. Den är ännu oafslutad, men det meddelade är förtjenstfullt, ja, i några delar mästerligt. Förf. torde icke illa upptaga, att vi anse hans korta beskrifningar om allmogens i de serskildta Landskaperna lynne, seder, lefnadssätt, m. m., mindre lyckliga. Vi veta, att knappt något läses med större uppmärksamhet än dessa. Vi veta ock, att i nästan hvarje socken en viss mening (troligen sedan urminnes tider) gjort sig gällande, rörande de serskilda kringliggande socknarnas allmoge i flere eller färre af dessa omständigheter *), ej mindre än äfven, att dessa meningar högst sällan kunna jäfvas — minst i de förhållanden, der allmogen sjelf haft tillfälle att pröfva och erfara. Folket besitter således redan en öfvertygelse och kännedom häri, för afvikande hvarifrån, skäl måste framläggas. — Andra afhandlingar i denna skrift, såsom: *"Några Svenska folkseders upphof och historia"* m. fl., röja beläsenhet. Men vi kunna icke nog loforda företaget, hvilket säkert redan burit god frukt.

*) Uttryck för den ena eller den andra af dem finnas t. ex. i de, ofta nog utmärkande, benämningar (ökningsnamn), hvilka allmogen i skilda socknar, tvifvelsutan öfver hela Sverike, bära. De ha afseende antingen på lynne, kroppställning, klädedrägt, eller näringsyrke o. s. v., äro, för att kunna bevaras i minnet, nästan alltid ställda i vers, och äga för forskaren större märkvärdighet, än man vanligen tror.

Redan i slutet af sistlidet år utkom af trycket första delen af Herr A. E. Holmbergs *"Bohusläns Historia och Beskrifning"*, innefattande eg. landets historia. Då redan tvenne granskare offentligen yttrat sig öfver detta verk, anse vi mindre nödigt, att dervid uppehålla oss. Vi instämma i allt det lof, som blifvit Förf. tilldeladt, och äro öfvertygade, att vederbörande, af de medel, som för dylika ändamål finnas att tillgå, hålla Förf. skadelös för de tvifvelsutan dryga kostnader, dem han fått och säkerligen, innan verket vinner fulländning, ännu får vidkännas, helst arbetet synes blifva af den beskaffenhet, att det kan tjena till mönster för framtida skriftställare i detta ämne.

Herr Rectoren Petter Björkman har hugnat allmänheten med första delen af en *"Beskrifning om Wermland"*. Förf. finnes hafva i åtskilliga delar troget följt Fernows bekanta beskrifning om Landskapet, men har derjemte meddelat rikhaltiga efterrättelser rörande folklynnet och framför allt språkegenheterna m. m., hvilka förtjena största uppmärksamhet och säkerligen af alla läsas med nöje.

Under loppet af sistförflutna år hafva i Upsala följande ortbeskrifningar blifvit utgifna, nemligen:

"De Paroecia (Ostrogothiæ) Rumskulla", författad af Carl Oscar Dusén. Enligt en i socknen gängse sägen skall den hafva sitt namn af en *Romfarare*, hvilken berättas vara begrafven i en *kulle*, icke långt från kyrkan. En mängd kummel finnas vid Simondeboda, äfvensom vid Hamra, hvarest äfven är en stensättning, den allmogen kallar *Domarering*, äfvensom en stor hög, *Konungsbacken* kallad, enligt sägen deraf, att en konung, eller annan utmärkt man, der blifvit dödad under en strid. Han skall vara begrafven vid Hamra, under en derstädes befintlig bautasten o. s. v.

"Om Fellingsbro socken" i Westmanland, af Johan Wilhelm Sjöqvist; 1:sta delen. Förf. har meddelat bland annat, ganska nöjaktiga efterrättelser, fast i nog allmänna ordalag, rörande sockenboernas lynne m. m. samt derjemte några mycket välkomna upplysningar om allmogens egna klädedrägt. Af socknens fornlemningar äro blott några få nämnda.

"De Paroeciis Gothlandiæ Burgs et Stånga", af Carl Johan Oscar Laurin; 1:sta delen. Ett ypperligt arbete. — Förf. härleder namnet Burgs af Gottländska ordet burg, som betyder en sandås. — Socknens fornlemningar uppräknas och beskrifvas korteligen, äfvensom några Gottländska folklekar. — Vi vänta med otålighet fortsättningen af arbetet.

"De Paroecia Uplandiæ Wiksta", af C. F. Wiberg. Vi hafva icke sett detta arbete.

"De Arce Wisbyensi, anno 1676 a Danis expugnata atqve paullo post funditus excisa", författad af Carl Johan Bergman. Förf. meddelar en kort beskrifning om fästet, hvarefter finnes intagen ur Palmsköldska samlingarna en berättelse, med öfverskrift: "Kort Relation om Gottlandz öfvergång A:o 1676: d: 1: Maij till the Danske och hvad som dervjdh passerat".

"Annaler for Nordisk Oldkyndighet, udgivne af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab" är namnet på ett verk, om hvars tillvaro vi säkerligen icke behöfva underrätta vännerna af Nordisk fornkunskap. Då för närvarande i vårt land fornforskningen kan sägas alldeles ligga neder, måste våra älskeliga

grannars ädla nit, att uppehålla och bearbeta densamma så mycket mer falla oss i ögonen. *Vi kunna om denna verksamhet icke säga nog mycket godt.* Redan 1836 utgaf Oldskrift-Sällskapet en "Ledtraad til Nordisk Oldkyndighed", som, ehuru i vissa delar för oss otillämplig, äfven här i landet varit af oberäknelig nytta *). Annalerna innehålla afhandlingar af Danmarks yppersta Lärda: — af Finn Magnusen, Rafn, Petersen m. fl. Det är vår öfvertygelse, att man i Danmark har bättre kännedom om vårt lands minnen, än vi sjelfve.

Af den Norska Tidskriften Urda, hafva vi haft tillfälle att taga kännedom om sju häften. Huruvida något ytterligare utkommit, är oss obekant. Skriften är i flere afseenden förträfflig.

---

*) Utg:s försök i denna väg (se Runa H. 3 sid. 12) kommer att tills vidare förblifva i handskrift.

Rättelser och Tillägg:

Första Häftet.

Sid. 1, 2. . . . Beträffande det löfte vi gifvit, att, efter fulländad färd genom Westmanland, utveckla vår åsigt rörande Landskapets första befolkande, så länder till upplysning, att enär anteckningarnas meddelande i deras helhet icke kommit att fullföljas, löftet ej *kunnat* hållas.

— 2, r. 8 *står:* 1500 — *läs:* 1600.

— 3 . . . . . Om trollen i Arla- och Kindbergen äro flere, icke anförda sägner gängse, hvilka först i dessa dagar blifvit oss meddelade.

— 4, r. 36 *står:* durets — *läs:* djurets.

— 5. . . . . Den här omnämnda "ovanligt lilla oskadade urnan" lemnades, kort efter dess upptagande, jemte åtskilliga andra fornsaker, till Herr Professor Schröder; och har gifvaren derför erhållit en rik ersättning i åtskilliga lärda muntliga meddelanden af den frejdade fornforskaren, serdeles under ett besök i Upsala i början af innevarande år.

s. s. . . . . Borgen på Stålberget äger tvänne ingångar, hvilket kan inhemtas af grundritningen.

— 6, r. 1 *står:* norrut — *läs:* norr ut.

s. s. . . . . Sägnen, rörande händelsen vid Gertrudsbäck, är upptecknad af Utg:s, nu mer aflidne, fader, Prosten, Mag. Carl Dybeck. Den anföres äfven af Grau i dess Beskr. om Westm.

s. s. . . . . Nogsta Borg äger blott på ett enda ställe i sydost 14½ alnars lodrät höjd.

— 8 . . . . . Löftet, att meddela våra tankar om "nyare tiders sångdikter" lemna vi mer än gerna ouppfyldt.

— 9, r. 13 *står:* cn — *läs:* en.

— — 26 „ 16 — „ 17.

— — 34 Med rörets höjd af 3½ alnar förstås sluttningshöjd.

— 10 . . . . . Den här efter Finn Magnusen anförda uppgiften om betydelsen af ordet *vi* är hemtad ur hans förträffliga afhandling *"Den første November og den første August."* Kiöbenh. 1829. Jmfr. samme Förf:s afhandling *"Om Nordboernes ældste Gudsdyrkelses Steder, kallade Ve eller Vi, samt denne Benævnelses Oprindelse og Afledninger"*, i Annal. f. Nord. Oldk. 1839, sid. 201.

— 11, r. 29 *står:* hårda prof — *läs:* både hårda och svåra.

— 13, r. 4 „ fyrk ntig — *läs:* fyrkantig.

— — 20 „ Mantillägger — *läs:* Man tillägger.

Öfversättning af den här införda sägnen:

Konungen satt en qväll i sitt hem. Jätten stod vid dörren. "Hvad är åt dig"? frågade kungen. "Intet", sade jätten och såg sig immerfort omkring i den runda stugan. Vidgar sig och grinar dervid grufveligt. "Hvad är åt dig"? sade kungen, och hvart otålig (sticken, misslynt). "Intet", sade jätten. — Kungen vart rädd (rättare: började bli rädd). Först gjorde (förvandlade) han sig till gosse; sedan till orm, och rann så ut genom väggspringan med sin dotter. Jätten märkte det och skyndar efter. Kungen hade dröjt utanför; och gick det nu ganska hårdt till. Jätten var hurtig och skrytande; hojta, hötte (hotade) och hutade. Eljest var icke kungen den, som jemrade sig. — "Gif mig din dotter" sade jätten. Nu vardt det skarpare!

Dagen gick upp och dagen gick ner. Solen sken i röda blodet. Konungens tre modiga söner gjorde frid (gjorde slut på striden), och jätten drog sig obelåten (tungsint, dyster) derifrån.

Konungabarnet gick sig ut en qväll (tro mig! det var icke vägen till nästa gård = den vägen var icke kort), i sin faders vackra trägter. När hon kom dit, hvarest de dejliga blommorna lutade sig öfver vattnet, blef hon varse jätten,

der han satt i sluttningen mot vattnet. "Gulla! (=du vackra, såsom gull!) gif mig din perle-krona" sade jätten. — "Du får icke min krona för allt det mycknа guld, som skiner i verlden; nej, du får icke min krona, ville du än gifva solen för henne".

Blef så afton. Just som det började dagas, sutto små elfvor på hällen. "Jätten tog henne", språkade elfvorna.

Sid. 13, r. 31 *står:* giölä — *läs:* giolä.
— 16, r. 13 „ söäkt — „ sökt.
— 19, r. 7 „ finnss — „ finnes.
— — 43 „ förbrännining — *läs:* förbränning.
— 20, r. 11 „ uppekälla — *läs:* uppehålla.
— 21, r. 4 „ ftllständigaste — *läs:* fullständigaste.
— — 34 „ uppbrände — *läs:* uppbrände.
— 22, r. 45 „ Adificatum — „ Ædificatum.
— 24, r. 30 „ Sile — *läs:* Sili.
— 25 . . . . . Den här nämnda runstenen i Mervalla hage saknar en liten del af slingan, hvilken varit ristad å en del af stenen, som blifvit frånbruten, eller bortfallit och förkommit.
— 26 . . . . . Att Valborgsmässeldar sällan tändas på ättehögar är icke så rätt sagdt.
— 28 . . . . . Vi hafva här uttalat vår förmodan, att vid den flisa, som finnes inom Åsa Domarekrets afkunnade domar blifvit verkställde. Utgifvaren af denna skrift har, såsom många andra, sjelf mer än en gång i både tviste- och brottmål fällt och afkunnat domar, de der blifvit, såsom han hoppas, likmätigt Svensk lag, verkställde i Tingstufvan, inför sittande Rätt. Så har skett än oftare i gammal tid.

Vår granskare (i Tidskr. Freya) behagade sjelf finna hvad här vore att tillägga till bemötande af hans anm. Rummet nekar oss, att utveckla frågan.

— 33, r. 9 *står:* är ättehög — *läs:* är en ättekulle.
— 34—35 Vår gransk. anser ordet Staf enklast och rigtigast böra härledas af *stå*. Oss har synts antagligt, att Stafstenarna fått namn af deras staflika utseende. Vidare ordväxling är öfverflödig. Gransk. förklarar, att "Dijkmans och Peringsköld antagande, att ordet staf betyder *graf, likställe* är origtig(t), utom i de fall, då en eller flera stenar äro (eller varit) vid ett grafställe uppresta". Men här inträffar just detta fall.
— 35, r. 12 *står:* Peningsköld — *läs:* Peringsköld.
— 36 . . . . . Gransk. finner skäl till klagan öfver våra unga poeters lärdom.
— 41 o. f. . . Den här intagna afhandlingen, hvars forts. finnes i Runas 2:dra häfte, innehåller, i Gransk:s tanka, några drag af den fordna vanliga antiqvariska lärdomen, och synes honom vara det svagaste i häftet.

Utg. önskade, att våra *löntagande* "Antiqvarier" och han sjelf besutto samma kunskaper och varma forskningsnit, som Förf. till afhandlingen.

— 43, r. 8 *står:* lungt — *läs:* lugnt.
— 47, r. 34 „ insäkningar — *läs:* insänkningar.
— 50 o. f. . . Gransk. har i anledning af den här införda Skilderi-förtekningen anmärkt, att de kunna göras mer upplysande. Han har deri fullkomligen rätt. Utg. är alls icke bevandrad i detta ämnet, hvilket, helst när man har för sig både ofullständiga och ofullständiga namnteckningar, är svårt nog att reda.

Det under N:o 7 upptagna skilderiet, som hör till de märkligaste i Rossviksa samlingen, föreställer troligen Fru Görwel Abrahamsdotter Gyllenstjerna, som dog 1577 och efterlemnade en betydlig förmögenhet, om hvilken en rygtbar, ganska långvarig, tvist uppstod. (Se Järtas afhandling "Om Svenska Lagfarenhetens utbildning ifrån Gustaf den I:s anträde till regeringen intill slutet af sjuttonde århundradet", i V., H. och Ant.-Akad. Handl.).

Andra Häftet.

— 2. . . . . Ordet *klånk*, hvilket annorstädes uttalas *krånk* eller *krankt*, är kändt i de fleste Landskap från Jemtland till Småland och betecknar spöke.

Sid. 2 . . . . . Vi hafva här (i noten) åberopat det härliga verket *"Færøiske Qvæder, samlede og ofversatte af H. C. Lyngbye"*, och taga oss friheten meddela vänner af språkforskning, att vi i dessa dagar fullbordat en öfversättning af Feröiska stycket *Brinilda Thattur* (Brynhildas qväde) på Westmanländska folkspråket, för att anvisa språkens öfverensstämmelse.

s. s. . . . . Uppgiften om ägta perlor, hvilka skola funnits i Walsta ån, är hemtad ur Graus Beskr. om Westmanland.

— 3, r. 41 Ordet hva'n betecknar: hvilken mängd.

— 6, r. 9. hännaser = här.

— — 32 o. f. Om käringen med äggen finnes en lång saga, snarlik den anförda sägnen. Med afseende å uttrycket *brum brummeri brumma*, hvilket här nämnes, torde förtjena anmärkas, att Sv. ordet *brum* just betyder brodd och blomma, äfvensom att samma ord på Island ännu beteknar löf och blad.

— 8 . . . . . Utg. har sjelf icke hört kiluddarna kallas *hattar*, utan är uppgiften hemtad ur J. H. Wallmans *"Öfversigt af Svenska fornlemningar"*, i V., H. och Ant.-Akad. Handl, hvarest anföres en sägen, "att Odin ägt en *udde-hatt* af denna form."

s. s. . . . . Ännu år 1759 skall midt på Ströbohög stått en gammal tall. (Se "Inländsk resa genom södra provincerne", handskr. af Strang).

— 15 . . . . . Enligt benäget meddelad underrättelse af Herr Borgmästaren Bosæus i Köping, lärer den jernplåt med ristning, hvilken här omtalas, nyligen vara återfunnen bland en mängd gamla handlingar i Köpings Rådhus-archif.

— 19 . . . . . I Strangs (han bodde på Solberga i Odensvi socken) ofvan anförda resebeskrifning finnes flere anteckningar om Kungsöhrs fordna slott. Boksamlingen derstädes utgjorde 1759 omkr. 35 band.

— 21, r. 10 *baa* = skynda, "lägga af".

— — 21 kana = fåra; äfven hana samt i Södermanland rimsa.

— 28, r. 15 *står:* äggadt — *läs:* eggadt.

— 29 o. f. . . . De fleste af de här uppräknade fornsaker innehafvas af Utg.

— 35, r. 39 *läs:* införd i *Bihanget till* N. Dagl. Alleh. o. s. v.

— 36, r. 38 *står:* serskiljda — *läs:* serskilda.

— 56, r. 1 „ ryka — *läs:* rijka.

— 65 . . . . . Att vi nu innehafva en fullständig upptekning af Höglorfven, är upplyst här ofvan sid. 61.

— 67, r. 13 *Bära Maj i by* är öfligt både i Tyskland och Danmark, hvarest det kallas *rida Sommer i Bye.* "Deraf den gamle Engelske Talemaade: *to bring the sumer home*". Finn Magnusen, "Den første Nov. og den første Aug." sid. 15.

Tredje Häftet.

— 3, r. 24 *står:* såväl — *läs:* så väl.

— — 30 „ såkallade — *läs:* så kallade.

— 4, r. 40 „ 1½ — *läs:* 1¼ — 2¼ — *läs:* 2½. Dessa mått röra den "graf med bautasten", som vidstående Pl. föreställer, "hvilket endast på detta sätt tillkännagifves".

— 6 . . . . . Under sednare besök i Balunda socken hafva vi haft tillfälle upptekna några sägner, de der i många omständigheter upplysa hvad här är anfördt; men utrymmet tillåter icke deras upptagande. — Ur roten till Klinta tall uppskjuter nu ett nytt skott.

— 11, r. 28 *står:* numera — *läs:* nu mer.

— 13 . . . . . Den här omtalade stensättningen på Ulfvi ägor i Ihrsta socken kallas af gemene man *Gull-grufvan*, och berättas derom många sägner.

Ett utmärkt vackert, åflångt fyrkantigt, smycke, funnet i en grafkulle på Åby ägor i denna socken, har nyligen blifvit skänkt till Utg.

— 14, r. 11. Ordet *äsken* (vid uttalet höres framför bokst. s ett nästan omärkligt r) torde böra härledas af älska, men vi veta icke något fullt motsvarande ord eller uttryck till dess förklarande.

— 15 . . . . . Det tecken på himmelen, som i Mälareländerna heter Noaks Ark, kallas i Östergöthlands skogsbygd Noaks skepp.

Sid. 27, r. 39 *står:* Grigspsholm — *läs:* Gripsholm.

— 34. . . . . En af hufvudskriftens verser i visan om Nils Wånge har blifvit utesluten. Enl. dens. gör "tjenstepigan" anspråk på, att hvarje natt få ligga mellan tvänne drängar.

— 36. . . . . Visan om Dalabo sjunges öfver hela Dalsland, hvilket land den torde eg. tillhöra.

— 39. . . . . Visan under N:o 22 är känd äfven i Westmanlands skogsbygd och måhända flerstädes. Melodierna äro skiljaktiga.

— 41. . . . . Midsommarvisans afsjungande vid det uppgifna tillfället lärer, enl. sednare underrättelse från orten, nu mer upphört. Dock sammankommer man nu såsom förr vid sjön.

Fjerde Häftet.

— 7, r. 15. I anledning af framställd anmärkning anse vi oss böra nämna, att i Westmanland och flerstädes ordet *binge* beteknar en sädeslår. I Södermanland betyder det en hög af säd.

— 10 o. f. Några tekningar af här beskrifna fornsaker hafva icke kunnat erhållas; men vi aflägge härmed hos den värde Förf. en varm tacksägelse för afhandlingens meddelande.

— 14, r. 26 *står:* Jugriou — *läs:* Jugrien.

— 23, r. 8 „ folkberättelsen — *läs:* folkberättelser.

De fig. på Pl. 2 till detta 4:de häfte, till hvilka anvisning i skriften saknas, äro:

Fig. 1. Näsborg, sid. 4.
— 2. Lundboa ringmurar, sid. 7.
— 3. Guilboborg, sid. 8 och 9.
— 13 föreställer en hällristning i Upland, hvilken, jemte åtskilliga andra, var ämnad att bifogas en afhandling "Om hällristningar i Mälarländerna", men hvilken för rummets snäfhet icke kunnat intagas. Den kommer att öfverlemnas till Kongl. Oldskrift-Sällskapet i Köpenhamn.

En mängd ytterligare tillägg skulle kunna göras. Några tryckfel torde vara öfversedda. Skiljeteckn. felen äro, serdeles i första och andra häftet, för många att kunna rättas.

Den del af ofvannämnda granskn. utaf Runas 1:sta häfte, hvilken vidrör Förf. framställningssätt m. m. torde med nöje läsas, hvarföre den här nedan bifogas, så lydande:

"Förf. bör akta sig för onödiga exklamationer, sentimentala utgjutelser, stundom mindre påkallade af ämnet, alltid fadda och vidriga för bildade läsare. Förf. uttalar en sträng och för ingen del *allmänneligt* sann dom öfver våra unga lärdes poesi (rättare vore kanske att klaga öfver våra unga poeters lärdom) — "en poesi att gråta åt". Må Förf. taga sig till vara för uttryck, som smaka af dålig eller åtminstone illa placerad poesi (t. ex. p. 26, 33). Äfven påtagliga imitationer — vore det ock efter ett snille, som Ehrensvärds — skada stilen (se p. 14). Dessa fel finna dock en antaglig ursäkt i Förf:s blygsamma erkännande uti förordet. Måhända torde de få förklaras af begäret och behofvet, att göra skriften smakligare för en större krets af läsare. Men detta syfte kan uppnås, utan glittret af falska prydnader. Det är en redbar Förf:s pligt att söka bilda allmänhetens smak, men ej att bilda sig efter densamma, helst om denna smak är förskämd. Ref. älskar ännu mindre slika bugningar inför opinionens gunst, som förekomma pag. 36. Det är ett beklagligt oskick af en del bland vår tids litteratörer att vilja inblanda dagens frågor i allt, äfven der de förekomma mest främmande. Man ifrar med rätta för nykterhetsföreningar mot bränvinssupandet; men Ref. befarar, att vi snart måste vara betänkta på nykterhetsföreningar i afseende på stil och *författarskap* (sic!) Hvar sak må skötas för sig, och specielt torde en fornforskare, i afseende å politiken, utan skada kunna fästa sig vid Fru Leungrens välbekanta råd till sin dotter.

(*Br. Em.*) *H—d*.

Läsare!

Så hafva vi i tvenne år "fört våra Runor".

Fornforskningen vill icke återgång till, eller förblifvande vid, det gamla, utan den vill lära, huru ett folk kan och bör på ett sannt fullföljande sätt framskrida. Vill den icke detta, så vill den intet.

Utg. vore frestad, att fortsätta meddelandet af sina nu mer skäligen rika samlingar; men han väntar, att någon bemedlad varder uppträdande med en Skrift för Nordisk Fornkunskap, och skall då med glädje omfatta tillfället, att få meddela hvad han innehar och vidare kommer att samla. Emedlertid och innan den dag stundar, då Utg. får bjuda fäderneslandets minnen farväl (en mörk dag!) skall han — trogen en gammal föresats — framkomma med ännu ett arbete.

Hvad slutligen beträffar Runa, så tror Utg. att här finnes åtskilligt för bearbetning af Svensk fornkunskap. "Exklamationerna" stå för Utg:s räkning. Han vågar förmoda, att de icke äro grufligare, än att Läsaren kan "hoppa öfver dem". Eljest äro de icke beräknade för *någon* slags rörelse.

De tekningar af fornlemningar — omtalade i 1:sta och 2:dra häftena — hvilka icke kunnat bifogas, äro, dels sistl. år, dels under förflutna sommar, af Utg. lemnade till K. V., H. och Ant.-Akademien, som benäget låfvat hålla dem granskare tillhanda.

Utg. fortfar att samla och brefväxla med kunder och vänner af gammalt. Hvad han erhåller skall icke förfara, eller illa användas.

Innehållet af Skriften Runa.

Första Häftet:

Förord.
Antiqvariska Utvandringar i Westmanland . . . . . Sid. 1—14.
Fornminnen i Medelpad . . . . . - 15—23.
Domaresäte på Sela-ön (Södermanland) . . . . . - 24—30.
Staf-Stenarna (Södermanland) . . . . . - 31—35.
Svenska Folkvisor . . . . . - 36—40.
Bref från Skåne, rörande dess Fornminnen (1:sta brefvet) . . . . . - 41—49.
Förteckning öfver en samling af äldre skilderier på Säteriet Rossvik i Södermanland - 50—52.

Andra Häftet:

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland (forts.) . . . . . - 1—28.
Antiqvariska Märkvärdigheter i Tumbo Socken (Södermanland) . . . . . - 29—31.
Ringanäs och Kongsberg (Upland) . . . . . - 32—38.
Bref från Skåne rörande dess Fornminnen (2:dra brefv.) . . . . . - 39—53.
Svenska Folkvisor (forts.) . . . . . - 54—68.
Öfversigt . . . . . - 69—70.

Tredje Häftet:

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland (forts.) . . . . . - 1—20.
Ett besök på Hernön (Södermanland) . . . . . - 21—27.
Bråvalla . . . . . - 28—32.
Svenska Folkvisor (forts.) . . . . . - 33—42.
Förteckning öfver en samling af äldre skilderier på Hesselby i Spånga socken sf Upland . . . . . - 43—46.
Sotaskär (Södertörn) . . . . . - 47—54.
Berättelse om anställd undersökning af några ättehögar i Nafverstad Pastorat af Bohus Län . . . . . - 55—59.

Fjerde Häftet:

Antiqvariska Utvandringar i Westmanland (forts.) . . . . . - 1—9.
Nordiska Fornlemningar . . . . . - 10—15.
Om Värens Rätt och dess upphof . . . . . - 16—22.
Folksägner i Dalsland . . . . . - 23—46.
Skogboland, eller Skokloster socken (Upland) . . . . . - 47—62.
Svenska Folklekar . . . . . - 63—76.
Några ord om Allmogedrägten i Stora Mellösa socken (Nerike) . . . . . - 77—81.
Gammal plägsed i Småland . . . . . - 82—83.
Öfversigt . . . . . - 84—88.
Tillägg och Rättelser . . . . . - 89—92.

STOCKHOLM, 1843.

P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

R. Dybeck del.

Lith. e tr. hos Strömer & Hårdh.